

PREDŠKOLSKÉ VZDELÁVANIE NA SLOVENSKU

z aspektu priestorovej dostupnosti a sociálnej spravodlivosti

Angelika Švecová
František Križan
Michala Sládeková Madajová

GEOGRAFICKÝ ÚSTAV SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

PREDŠKOLSKÉ VZDELÁVANIE NA SLOVENSKU Z ASPEKTU PRIESTOROVEJ DOSTUPNOSTI A SOCIÁLNEJ SPRAVODLIVOSTI

Angelika Švecová

František Križan

Michala Sládeková Madajová

2025

Geografický ústav SAV, v. v. i.

Vydanie publikácie bolo finančne podporené Slovenskou agentúrou pre výskum a vývoj na základe zmluvy č. APVV-21-0286 s názvom Jasle a škôlky pre každého? Predškolské vzdelávanie na Slovensku z aspektu priestorovej dostupnosti a sociálnej spravodlivosti.

© Autori, 2025

RNDr. Angelika Švecová, PhD.
Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta,
Katedra regionálnej geografie a rozvoja regiónov

doc. RNDr. František Križan, PhD.
Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta,
Katedra regionálnej geografie a rozvoja regiónov

Mgr. Michala Sládeková Madajová, PhD.
Slovenská akadémia vied, Geografický ústav SAV, v.v.i.

Recenzenti:

RNDr. Janetta Nestorová Dická, PhD.

RNDr. Miroslava Trembošová, PhD.

Vydavateľ

Geografický ústav SAV, v. v. i.

ISBN 978-80-89548-15-6

OBSAH

ÚVOD 7

1 PREDPRIMÁRNE VZDELÁVANIE A GEOGRAFIA 13
1.1 Analýza kľúčových slov 15
1.1.1 Etapa 1 (do roku 2010) 16
1.1.2 Etapa 2 (2011 – 2020) 16
1.1.3 Etapa 3 (po roku 2020) 17
1.2 Analýza afiliácie a priestorovej a časopiseckej distribúcie poznatkov 18

2 AKO SA MENILO PREDPRIMÁRNE VZDELÁVANIE NA SLOVENSKU V ČASE A PRIESTORE? 25
2.1 Faktory ovplyvňujúce organizáciu siete predprimárnych zariadení 26
2.2 Vývoj predškolských zariadení pred II. svetovou vojnou 27
2.3 Vývoj materských škôl v Československej socialistickej republike 28
2.3.1 Nástup komunizmu (1945 – 1953) 29
2.3.2 Kríza (1954 – 1963) 31
2.3.3 Opätovné oživenie (1964 – 1979) 32
2.3.4 Implózia (po roku 1980) 34
2.3.5 Vývoj miery zaškolenosti v ČSSR 35
2.4 Vývoj materských škôl na Slovensku po roku 1989 36
2.5 Priestorová analýza vývoja siete materských škôl po roku 1989 40

3 AKÝ JE SÚČASNÝ STAV SIETE PREDŠKOLSKÝCH ZARIADENÍ NA SLOVENSKU? 47
3.1 Zariadenia starostlivosti o deti do troch rokov (jasle) 47
3.2 Predškolské zariadenia 50

4 ĎALEKO DO ŠKÔLKY? 59
4.1 Dostupnosť materských škôl 60
4.2 Efektívna a neefektívna dochádzka do materskej školy 61
4.3 Dostupnosť materských škol v bratislavských suburbiách 65
4.4 Reálne a potenciálne regióny dochádzky detí do materských škôl: príklad cirkevných materských škôl 70
4.5 Reálne a potenciálne púšte starostlivosti o deti 73

5 KAM BY MALA SMEROVAŤ PODPORA PREDPRIMÁRNEHO VZDELÁVANIA? 79
5.1 Vybrané ukazovatele a ich prejav v skúmanom území 81
5.1.1 Kapacita a obsadenosť 81
5.1.2 Zaškolenosť 83
5.1.3 Časová dostupnosť 84
5.1.4 Vzdelanie 86
5.1.5 Nezamestnanosť 87
5.1.6 Mzda 89

5.1.7 Migrácia 90
5.1.8 Marginalizované rómske komunity 92
5.1.9 Hmotná núdza 93
5.2 Regionálne typy obcí 95
5.3 Návrhy na podporu predprimárneho vzdelávania v priestore 100

6 AKÉ SÚ PREFERENCIE RODIČOV PRI VÝBERE MATERSKEJ ŠKOLY? 105
6.1 Preferencie rodičov na faktory výberu materskej školy 107
6.1.1 Dostupnosť ako rozhodujúci faktor výberu materskej školy 108
6.1.2 Cena ako rozhodujúci faktor výberu materskej školy 108
6.1.3 Strava ako rozhodujúci faktor výberu materskej školy 111
6.1.4 Zameranie a aktivity ako rozhodujúci faktor výberu materskej školy 111
6.1.5 Povesť a odporúčanie ako rozhodujúci faktor výberu materskej školy 112
6.2 Súhrnné poznatky o faktoroch výberu materskej školy 114

7 AKÉ PROBLÉMY RIEŠIA ZRIAĎOVATELIA ZARIADENÍ PREDPRIMÁRNEHO VZDELÁVANIA? 119
7.1 Problémy so zabezpečovaním povinnej predškolskej dochádzky 121
7.2 Riešenia na naplnenie práva dieťaťa na prijatie do materskej školy od troch rokov veku 123
7.3 Účasť na predprimárnom vzdelávaní 124
7.4 Poplatky v materských školách 125
7.5 Možnosti ďalšieho rozvoja materských škôl 126
7.6 Záverečné zhrnutie výskumu 126

8 AKÁ JE PODPORA ZAŠKOLENOSTI DETÍ MATERSKÝCH ŠKÔL Z PROSTRIEDKOV EŠIF? 131
8.1 Predprimárne vzdelávanie na Slovensku v kontexte politiky súdržnosti EÚ 131
8.2 Programové obdobie 2007 – 2013 133
8.3 Programové obdobie 2014 – 2020 134
8.4 Programové obdobie 2021 – 2027 137

ZÁVER 141

SUMMARY 143

LITERATÚRA 145

ÚVOD

Predškolské vzdelávanie predstavuje jeden zo základných pilierov sociálne spravodlivej spoločnosti, ktorá zabezpečuje rovnaké príležitosti pre všetky deti bez ohľadu na miesto bydliska, rodinné zázemie alebo sociálno-ekonomickú situáciu. Význam predprimárnej edukácie z hľadiska rozvoja osobnosti, rozvíjania sociálnych, emocionálnych aj kognitívnych schopností je dnes nesporný. Množstvo výskumov a medzinárodných porovnávacích štúdií jednoznačne potvrdzuje, že deti, ktoré absolvujú kvalitné predškolské vzdelávanie, dosahujú lepšie výsledky nielen v škole, ale aj v ďalšom živote. Zároveň však medzi deťmi, ktoré nemajú možnosť navštevovať materskú školu, pretrvávajú výrazné rozdiely v pripravenosti na nástup na základné vzdelávanie, ale aj v sociálnej adaptácii či v budúcom uplatnení na trhu práce. Právo na dostupné a kvalitné vzdelávanie a starostlivosť v ranom detstve pre všetky deti je aj jednou z kľúčových zásad Európskeho piliera sociálnych práv. Charta základných práv Európskej únie a Dohovor OSN o právach dieťaťa predpokladá, že všetky deti v ranom detstve by mali mať do roku 2030 prístup ku kvalitnému rozvoju, starostlivosti a predprimárnemu vzdelávaniu. Rada EÚ v rámci iniciatívy Európsky vzdelávací priestor stanovila do roku 2030 cieľ, aby sa aspoň 96 % detí vo veku od 3 rokov do veku začatia povinnej základnej školskej dochádzky zúčastňovalo na vzdelávaní a starostlivosti.

Slovensko v rámci krajín Európskej únie dlhodobo patrí k štátom s najnižším podielom detí vo veku od troch rokov na predškolskom vzdelávaní. Zásadnú úlohu v prístupe k predprimárnemu vzdelávaniu tu zohrávajú nielen otázky (priestorovej a kapacitnej) dostupnosti a kvality zariadení výchovy, vzdelávania a starostlivosti o deti, ale aj iné faktory (sociálna politika, finančná situácia rodičov, ich postoje, individuálne stratégie a i.). Sieť materských škôl a jaslí na Slovensku v uplynulých desaťročiach ovplyvnili významné spoločenské aj demografické zmeny – ide najmä o transformáciu spoločnosti po roku 1989, prechod na trhové hospodárstvo, decentralizáciu kompetencií a legislatívne zmeny. Rozhodnutia na úrovni štátu i samospráv, demografické zmeny, migračné pohyby, urbanizácia či suburbanizácia – to všetko bolo, a je, sprevádzané zmenami vo výstavbe, optimalizácii i v kapacitách predškolských zariadení. Významnú úlohu v tomto procese zohráva nielen ekonomická situácia samospráv, ale aj ich priestorové a infraštruktúrne možnosti, ako aj štruktúra obyvateľstva a individuálne potreby rodín.

Aj keď sa v posledných rokoch vplyvom demografických trendov a opatrení štátu či zriaďovateľov opätovne zvyšuje počet miest v materských školách a vznikajú nové kapacity, regionálne rozdiely v účasti detí na predškolskom vzdelávaní stále pretrvávajú. Najvýraznejšie bariéry v prístupe k predprimárnej edukácii môžeme pozorovať v riedko osídlených územiach, v regiónoch s vysokým podielom sociálne znevýhodnených skupín, často z marginalizovaných rómskych komunít, ale i v dynamicky rastúcich suburbanizačných zónach veľkých miest. Tam, kde sieť materských škôl zaostáva za reálnym dopytom, sa zvyšuje počet nevyhovených žiadostí a rodičia často hľadajú alternatívne súkromné či cirkevné zariadenia – avšak nie pre všetky deti sú tieto možnosti dostupné a cenovo prijateľné.

Monografia si kladie za cieľ analyticky fundovanú reflexiu vývoja a súčasného stavu predškolského vzdelávania na Slovensku, s dôrazom na fenomén priestorovej dostupnosti a otázky sociálnej spravodlivosti. Autori sa opierajú o najnovšie štatistické údaje, regionálne analýzy, výsledky výskumných projektov a vlastné empirické poznatky. Monografia reflektuje, ako sa v čase menila sieť predškolských zariadení, aké mechanizmy formovali ich priestorové rozmiestnenie a kapacity, a najmä, akým spôsobom tieto procesy ovplyvňujú šance detí z rôznych častí Slovenska na včasný nástup na predškolské vzdelávanie.

Centrálnou témou je identifikácia a analýza regionálnych rozdielov, so špecifickým dôrazom na vplyv populačných, ekonomických, sociálnych a legislatívnych faktorov. Pozornosť je venovaná aj špecifickým fenoménom, ako sú „púšte" detskej starostlivosti a predprimárneho vzdelávania, efektívnosť a neefektívnosť dochádzkovej vzdialenosti detí do predškolských zariadení, dôsledky nových legislatívnych opatrení (napr. povinná predprimárna dochádzka od 5 rokov či právo na prijatie pre mladšie vekové skupiny detí), úlohe finančných štruktúr a vplyvu migrácie na sieť predškolských zariadení.

Výsledky a odporúčania vychádzajú z regionálnych dát, priestorových analýz i skúseností zahraničných modelov a majú ambíciu prispieť k tvorbe efektívnej, spravodlivej a inkluzívnej politiky predškolského vzdelávania. Monografia teda nie je iba deskripciou vývoja, ale poskytuje viacrozmerný pohľad k téme v nadregionálnom, regionálnom aj lokálnom kontexte a poukazuje na aktuálne výzvy i príležitosti, ktoré slovenský systém predškolského vzdelávania čakajú.

Monografia je rozdelená do niekoľkých tematických kapitol. Úvodná kapitola je zameraná na výskum problematiky geografií edukácie so zreteľom na rešerš tematickej literatúry z databázy Web of Science a Scopus. Druhá kapitola je venovaná vývoju a transformácii predprimárneho vzdelávania na Slovensku v časových a priestorových súvislostiach so zreteľom na obdobie po druhej svetovej vojne a na obdobie po roku 1989. Nadväzuje na ňu ďalšia kapitola zameraná na aktuálny stav predškolských zariadení a zariadení starostlivosti o deti do troch rokov na Slovensku. V štvrtej kapitole sme sa zamerali na výskum dostupnosti materských škôl na lokálnej úrovni s dôrazom na nadmernú dochádzku na jednej strane a identifikáciu území s limitovanou dostupnosťou zariadení predprimárneho vzdelávania na príklade mesta Bratislava a jeho zázemia na strane druhej. V nasledujúcej kapitole sme pomocou viacrozmerných štatistických metód a využitím priestorových analýz identifikovali problémové regióny, pre ktoré je intervencia riešenia predprimárneho vzdelávania nevyhnutná. V šiestej kapitole analyzujeme preferencie rodičov pri výbere materskej školy na základe dát z reprezentatívneho výskumu. Ide o pohľad rodiča, na ktorý nadväzuje pohľad zriaďovateľa v nasledujúcej, siedmej kapitole. Výskum zriaďovateľov (starostov obcí) bol realizovaný v spolupráci so Združením miest a obcí Slovenska a ponúka aktuálny obraz problémov predprimárneho vzdelávania na lokálnej úrovni. V ôsmej kapitole poukazujeme na problém čerpania prostriedkov z fondov Európskej únie na riešenie problému predprimárneho vzdelávania v priestorových súvislostiach. Záverečná časť monografie v širšej diskusii zhodnocuje a zovšeobecňuje problematiku a otvára otázky budúceho smerovania výskumu geografie edukácie.

Monografia sumarizuje súbor viacerých výskumných aktivít širšieho riešiteľského kolektívu. Počas niekoľkých rokov sa podarilo zozbierať množstvo primárnych a sekundárnych

dát, ktoré sú analyzované v jednotlivých kapitolách. Vstupné údaje použité na konštrukciu indikátorov pochádzali z viacerých štatistických a inštitucionálnych zdrojov. Vývoj siete materských škôl bol analyzovaný na základe štatistických ročeniek vydávaných príslušnými štatistickými úradmi (ČSR, ČSSR, SR), pričom sledované boli najmä počty materských škôl, tried a učiteľov, ako aj základné demografické charakteristiky detskej populácie a viaceré sociálne a ekonomické premenné. Doplňujúce informácie pochádzali z ďalších inštitucionálnych zdrojov ako Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny, Atlasu rómskych komunít (2019) a Sociálnej poisťovne. Údaje týkajúce sa jednotlivých materských škôl evidovaných v Sieti škôl a školských zariadení (kapacita, veková štruktúra detí, počet zamietnutých žiadostí o prijatie, anonymizované údaje o dochádzke) boli čerpané z databáz Centra vedecko-technických informácií SR (CVTI SR). Tento dataset bol doplnený o údaje z vlastných (aj terénnych) výskumov, výsledkom čoho je ucelený dátový zdroj vo forme komplexnej evidencie predškolských zariadení (vrátane mimosieťových) a zariadení starostlivosti o deti do troch rokov (jaslí). Primárne dáta o preferenciách a percepciách obyvateľov na predprimárne vzdelávanie boli vo vybraných regiónoch zbierané aj pomocou študentov Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského. Preferencie rodičov pri výbere materskej školy boli identifikované prostredníctvom reprezentatívneho dotazníkového prieskumu realizovaného certifikovanou agentúrou FOCUS. Percepcie zriaďovateľov na vybrané problémy predprimárneho vzdelávania boli analyzované na základe výskumu uskutočneného v spolupráci so Združením miest a obcí Slovenska (ZMOS). Informácie o financovaní budovania a rozširovania kapacít materských škôl pochádzali zo zoznamov projektov podporených z európskych fondov zverejnených Úradom vlády SR a Ministerstvo školstva, výskumu, vývoja a mládeže SR.

Vydanie publikácie bolo finančne podporené Slovenskou agentúrou pre výskum a vývoj na základe zmluvy č. APVV 21-0286 s názvom „Jasle a škôlky pre každého? Predškolské vzdelávanie na Slovensku z aspektu priestorovej dostupnosti a sociálnej spravodlivosti“. Ďakujeme všetkým študentom, ktorí pomohli realizovať výskumné aktivity koordinované pracovníkmi Katedry regionálnej geografie a rozvoja regiónov alebo Geografickým ústavom Slovenskej akadémie vied, v.v.i. Za ústretovosť a profesionálnosť pri spolupráci na výskumných aktivitách ďakujeme pracovníkom prieskumnej agentúry Focus. Poďakovanie patrí aj recenzentkám za ich cenné pripomienky a podnety.

KAPITOLA 1

PREDPRIMÁRNE VZDELÁVANIE A GEOGRAFIA

1 PREDPRIMÁRNE VZDELÁVANIE A GEOGRAFIA

Predprimárne vzdelávanie (v angl. ECCE – Early Childhood Care and Education)[1] nadobúda v posledných desaťročiach čoraz väčší význam v kontexte sociálneho, ekonomického aj priestorového rozvoja mnohých štátov. Významný dôraz je kladený nielen na zabezpečenie dostupnosti a kvality materských škôl, ale čoraz viac aj na geografické aspekty ich rozmiestnenia, ako aj priestorovú spravodlivosť v šanciach detí z rôzneho prostredia na prístup k včasnej výchove a vzdelávaniu.

Priestorová distribúcia a kapacity predškolských zariadení sú dôležitým faktorom regionálnych nerovností a môžu ovplyvňovať nielen výchovno-vzdelávacie výsledky detí, ale aj možnosti rodičov v oblasti zamestnanosti či migrácie (napr. Rišová 2024, Križan et al. 2025). Rôzne štúdie evidované v databázach Web of Science a Scopus ukazujú, že prístup k materským školám je často výrazne nerovnomerný. Zatiaľ čo v mestských regiónoch býva sieť škôl a zariadení hustá, vo vidieckych a odľahlých regiónoch môžu deti čeliť obmedzenému výberu alebo značnej vzdialenosti k najbližšiemu zariadeniu (Sládeková Madajová et al. 2021).

Geografická (priestorová) analýza predprimárneho vzdelávania preto umožňuje lepšie porozumieť vzťahu medzi lokalitou, sociálnou štruktúrou a efektivitou verejných politík v oblasti vzdelávacích služieb (Švecová a Križan 2023). S využívaním moderných metód, akými sú štatistické modelovanie či kartografické mapovanie dostupnosti, je možné identifikovať oblasti s najväčšími deficitmi a formulovať odporúčania smerujúce k väčšej regionálnej rovnosti (Švecová a Tolmáči 2025).

Geografia vzdelávania (Geography of Education) je mladým, no rýchlo sa rozvíjajúcim odborom, ktorého vývoj prešiel tromi hlavnými fázami (Kučerová et al. 2020a). Prvá fáza bola spojená s budovaním inštitucionálnych základov a zakotvením konceptu v rámci geografických a pedagogických diskusií, často v špecifických jazykových a kultúrnych tradíciách (napr. nemeckej, francúzskej či anglofónnej). Druhá fáza znamenala prehĺbenie tematických väzieb na otázky priestorovej štruktúry škôl, dostupnosti a mobility, vplyvu urbanizácie či migrácie detí. V súčasnom treťom období sa geografia vzdelávania internacionalizuje. Stúpa dôraz na komparatívne štúdie, porovnávanie trendov naprieč štátmi a regiónmi, ale aj dôraz na reflexiu pretrvávajúcich rozdielov medzi jazykovými a regionálnymi školami výskumu.

Geografia vzdelávania je subdisciplína geografie a vzdelávacích vied, ktorá skúma priestorové, miestne a škálové aspekty vzdelávacích systémov, inštitúcií a príležitostí. Zameriava sa na to, ako fyzická poloha, prostredie a priestorové štruktúry ovplyvňujú dostupnosť, kvalitu a nerovnosti vo vzdelávaní pre jednotlivcov a komunity. Integrácia týchto poznatkov so zameraním na predprimárne vzdelávanie poukazuje na viacero kľúčových výskumov (cf. Holloway et al. 2010, Holloway a Jöns 2012, Kučerová et al. 2020a):

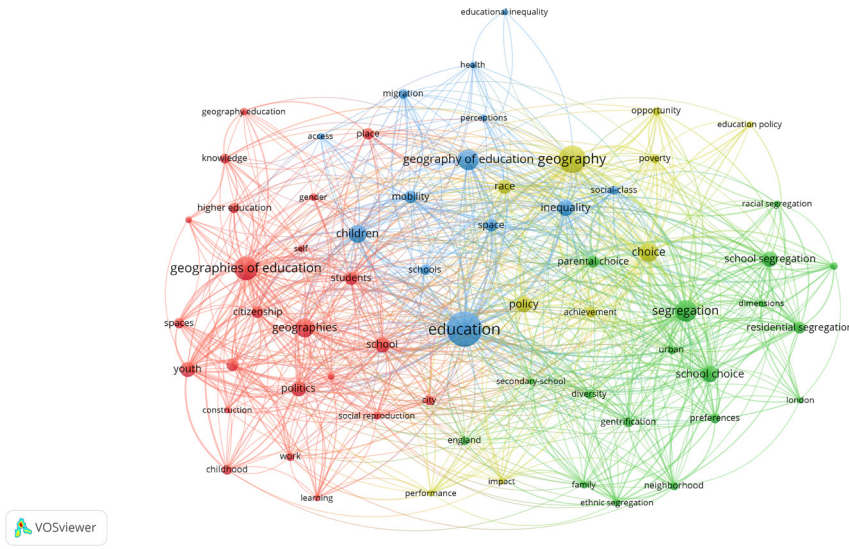
[1] V monografii sú používané termíny predškolské a predprimárne vzdelávanie ako synonymá.

- Výskum priamych aj nepriamych vplyvov lokality na vzdelávacie šance detí a študentov (napr. regionálne rozdiely v dostupnosti škôl, kvality infraštruktúry, migrácie za vzdelávaním).
- Výskum geografickej distribúcie vzdelávacích inštitúcií, pohyb študentov a učiteľov, sieť školských zariadení, ako aj vzťahy medzi prostredím a vzdelávacími výsledkami.
- Výskum faktorov, akými sú urbanizácia, socioekonomické charakteristiky regiónu, spravodlivosť v prístupe k vzdelaniu a vplyv politík na priestorové rozloženie vzdelávacích príležitostí.
- Výskum procesov segregácie, migrácie, globalizácie vzdelávania a ich dosahu na regionálne a lokálne komunity.
- Výskum využívajúci geografické informačné systémy, štatistické modelovanie či kartografické zobrazenia pre analýzu dostupnosti a mobility v rámci vzdelávania.

Geografia vzdelávania skúma, ako a prečo sa vzdelanie líši podľa geografickej polohy, ako lokálne a regionálne podmienky formujú možnosti detí na vzdelanie, a ako môže analýza priestorových aspektov pomôcť navrhovať spravodlivé vzdelávacie politiky a riešenia. Súčasný pohľad na výskumné témy sa však odlišuje od toho, ktorý bol v minulosti. Aj preto je v nasledujúcej časti stručne zhodnotený doterajší výskum k téme geografie vzdelávania na základe bibliometrickej analýzy.

RÁMČEK 1

Pri realizácii bibliometrickej analýzy „geography of education„ na základe dát z databázy Web of Science je kruciálne jednoznačne definovať výberové kritériá a spôsob získania údajov. Ako východisko slúži vyhľadávacia stratégia postavená na relevantných kľúčových slovách. V tomto prípade bol použitý termín „geograph* of education„ vo vyhľadávacom poli „Topic„ v spojitosti s ďalšími termínmy vo vyhľadávacom poli „All Fields„. Vo finálnej podobe išlo o vyhľadávací reťazec kľúčových slov: „geograph* of education" (Topic) OR „educational spatial analysis" (All Fields) OR „school segregation" AND geography (All Fields) OR „educational access" AND geography (All Fields) OR „school location" AND geography (All Fields) OR „educational inequality" AND geography (All Fields) OR „spatial justice in education" (All Fields). Vyhľadávacie obdobie nebolo ohraničené a výber typov dokumentov bol limitovaný na vedecké články. Exportované záznamy (n = 225) boli následne analyticky spracované využitím deskriptívnej štatistiky zhodnotením vývoja počtu publikácií v čase, identifikáciou najcitovanejších článkov, kľúčových autorov, časopisov a štátov, mapovaním sietí spoluautorstiev a inštitucionálnych spoluprác, ako aj analýzou výskytu a prepojenosti kľúčových slov s cieľom zachytiť hlavné výskumné témy a trendy. Pri spracovaní a vizualizácii výsledkov boli využité softvérové nástroje VOSviewer (Van Eck a Waltman 2010) a Bibliometrix v prostredí R (Aria a Cuccurullo 2017).

Obr. 1. Výskyt kľúčových slov (n = 1 113) v analyzovaných publikáciách (n = 225)
Zdroj: Web of Science, Scopus, vlastné spracovanie

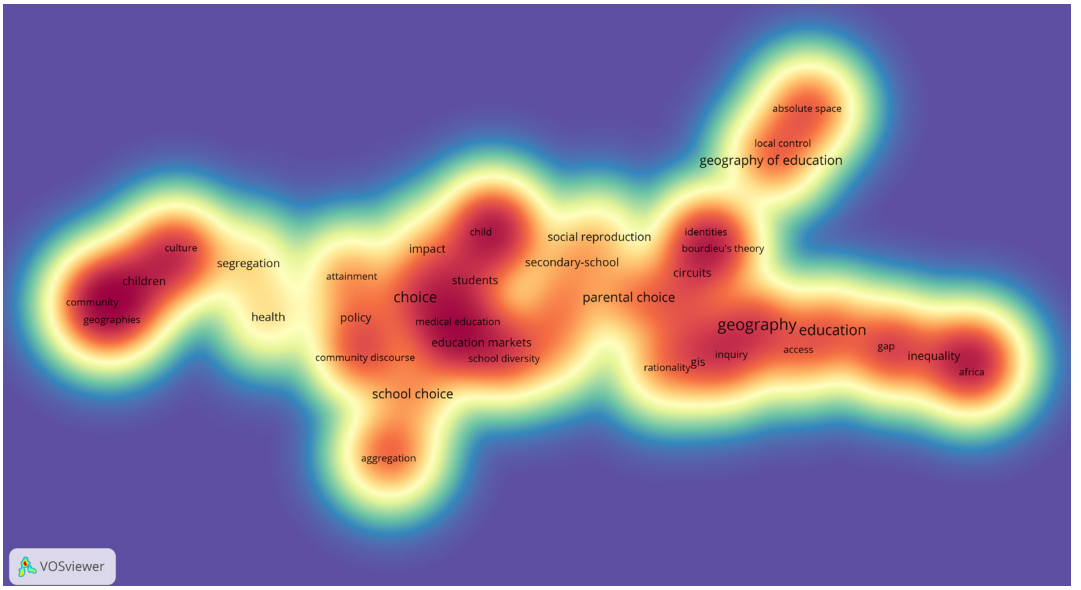
1.1 Analýza kľúčových slov

Prostredníctvom analýzy koincidencie kľúčových slov v 225 publikáciách možno konštatovať, že bolo použitých 1 113 kľúčových slov, ktoré vytvárajú spleť výskumných tém (obr. 1). Aby program VOSviewer poskytol sieť kľúčových slov koincidencie schopnú vizuálnej analýzy, bol minimálny počet výskytov použitého kľúčového slova upravený na 5, teda prahovej hodnoty kľúčových slov s menej ako piatimi výskytmi.

Na základe máp rozloženia hustoty týchto sietí spoločného výskytu kľúčových slov možno identifikovať najpopulárnejšie výskumné témy a výskumné trendy v čase (Huang et al. 2020). Pri tvorbe obrázka hustoty siete spoluvýskytu kľúčových slov má každý uzol v sieti spoluvýskytu farbu, ktorá závisí od hustoty položiek v danom bode. Hustota bodu (uzla) v obrázku závisí od počtu susedných uzlov aj od váh týchto uzlov. S rastúcim počtom susedných uzlov a váhami susedných uzlov sa zvyšovala aj hustota uzlov. Navyše, čím menšie sú vzdialenosti medzi týmito uzlami a cieľovým uzlom, tým vyššia je hustota uzlov (Van Eck a Waltman 2010). Sieť spoluvýskytu kľúčových slov je na farebnej škále medzi červenou a modrou, pričom sýtejší odtieň červenej farby uzla predstavuje väčšiu dôležitosť kľúčového slova (témy). Zároveň v sieti spoločného výskytu sa môžu príbuzné kľúčové slová priblížiť k sebe a vytvoriť zhluk na opis jednej témy (Huang et al. 2020). Je zrejmé, že vo výskume sa témy v čase môžu meniť, preto sa pre detailnejšiu analýzu pristúpilo k rozdeleniu do trochčasových období: (1) do roku 2010, (2) 2011 – 2020, (3) po roku 2020.

1.1.1 Etapa 1 (do roku 2010)

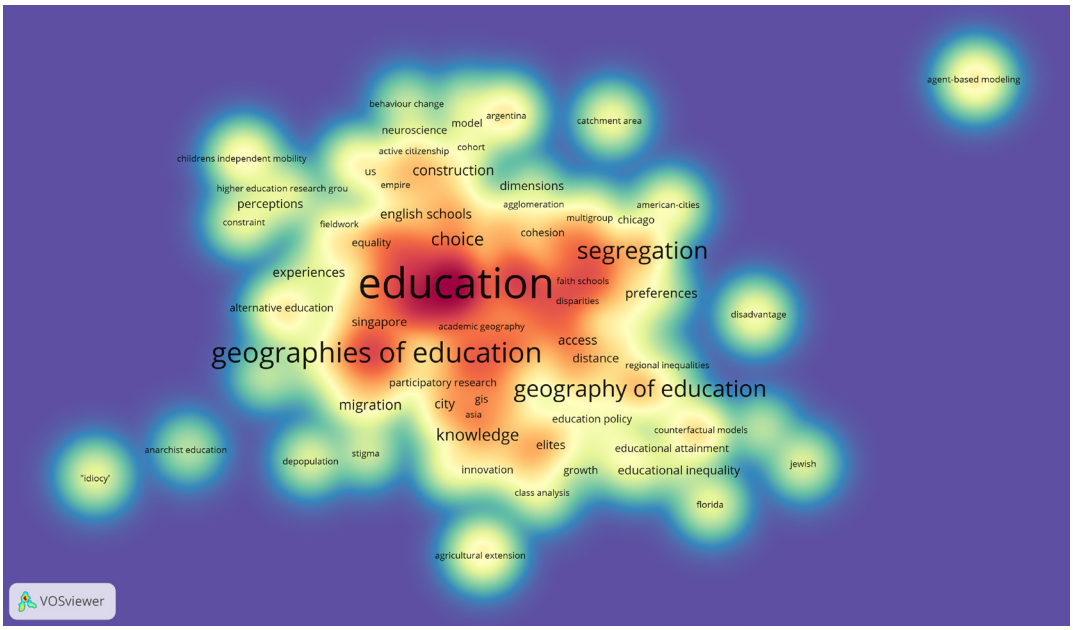
Do roku 2010 sa vyskytlo niekoľko výskumných tematických zhlukov zoskupujúcich 128 kľúčových slov (obr. 2). Výrazný zhluk zastupuje kľúčové slovo „geography" a súbor subtém zameraných na geografické informačné systémy, dostupnosť, nerovnosť alebo samotnú geografiu edukácie. Ďalší výrazný zhluk zastupuje kľúčové slovo „choice", resp. „parental choice" viazané na témy segregácie, politiky, sociálnych tried, komunitnej diskusie alebo trhu so vzdelaním. Tretí výrazný zhluk zastupujú kľúčové slová ako „children" s témami o gentrifikácii, segregácii, zdraví alebo kultúre.

Obr. 2. Hustota výskytu kľúčových slov v sieti (do roku 2010)
Zdroj: Web of Science, Scopus, vlastné spracovanie

1.1.2 Etapa 2 (2011 – 2020)

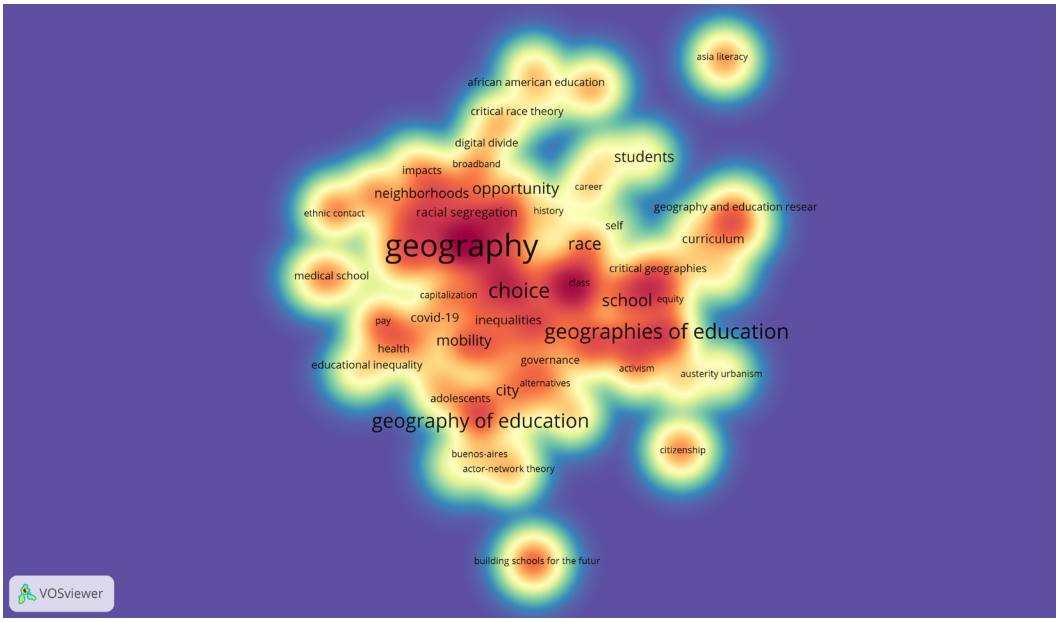
V ďalšej etape sa rôznorodosť výskumných tém výrazne rozšírila (obr. 3) a to nielen počtom kľúčových slov (700) alebo počtom zhlukov (43). Téma vzdelávanie vo všeobecnosti sa stala jadrom výskumu a vo výraznejšej miere sa v štúdiách objavuje tematická príslušnosť geografií vzdelávania. K tomuto kľúčovému slovu však pristupujú aj ďalšie (predtým samostatné zhluky), akými sú gentrifikácia, percepcie, migrácia a mobilita alebo výber. Na zhluk „geographies of education" alebo „geography of education" sú viazané témy ako vysokoškolské vzdelávanie, poznanie alebo globalizácia či priestor a miesto. Frekventovane používaným kľúčovým slovom bola aj segregácia viazaná na „agglomeration", americké mestá („chicago") alebo „england", čo poukazuje na dôležitosť tohto priestoru v rozvoji geografie edukácie. Väčší dôraz sa začal klásť aj na výskum výberu školy a na deti či tínedžerov ako účastníkov vzdelávacieho procesu.

Obr. 3. Hustota výskytu kľúčových slov v sieti (2011 – 2020)
Zdroj: Web of Science, Scopus, vlastné spracovanie

1.1.3 Etapa 3 (po roku 2020)

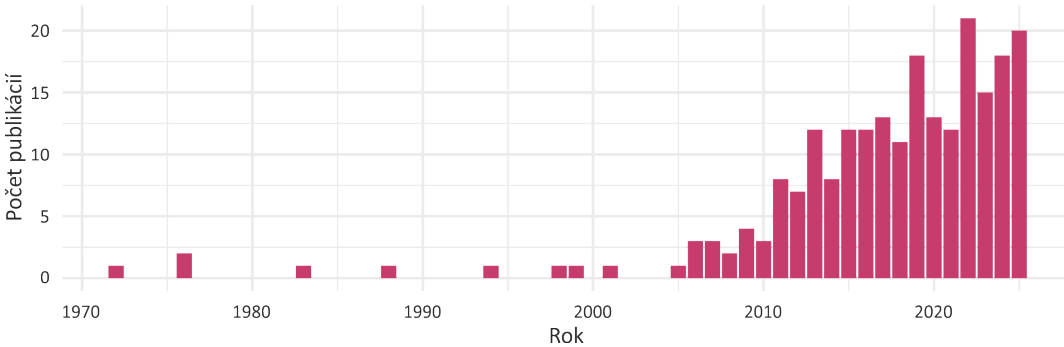
Z analýzy rozloženia hustoty siete spoločného výskytu kľúčových slov v období po roku 2020 vyplýva (n = 515), že síce „education" patrí k frekventovaným kľúčovým slovám, avšak do popredia sa dostáva geografia s naviazanými témami ako susedstvo, segregácia, príležitosť, voľba, vzdelávacia politika, adolescenti, rasa alebo „risk-factor". Zároveň dochádza k priestorovej rôznorodosti vo výskume, keďže pribudli slová ako „chinese cities", „berlin", „argentina" alebo „belgium". Väčší dôraz sa začal klásť na zdravotné hľadisko v spojitosti s kľúčovými slovami „health", „body-mass index", „childhood obesity" a zároveň došlo aj k prieniku riešenia pandémie Covid-19 v problematike geografie vzdelávania (obr. 4).

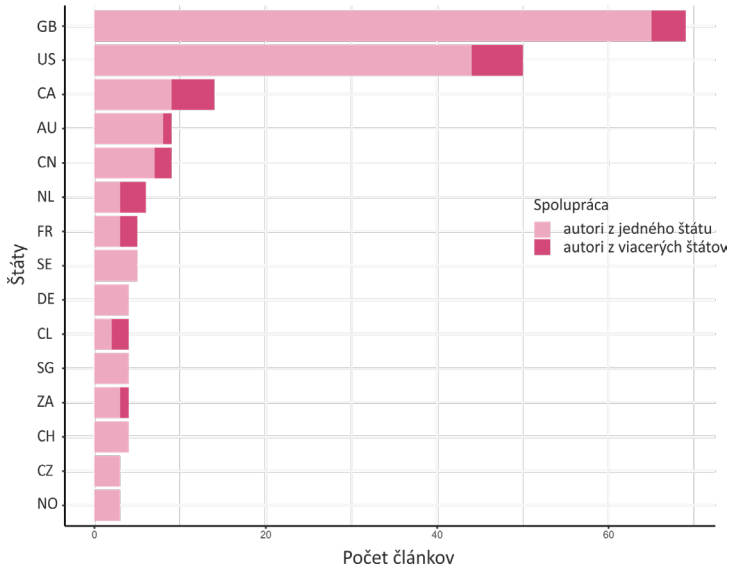
Obr. 4. Hustota výskytu kľúčových slov v sieti (po roku 2020)
Zdroj: Web of Science, Scopus, vlastné spracovanie

1.2 Analýza afiliácie a priestorovej a časopiseckej distribúcie poznatkov

Vývoj počtu tematických publikácií má vzostupný trend (obr. 5) a viac ako desať príspevkov za rok sa objavuje až v druhej dekáde 21. storočia. Medzi najproduktívnejšie štáty (počet vedcov z daných štátov) patria Spojené kráľovstvo, Spojené štáty americké, Kanada, Švajčiarsko. Zo Strednej Európy je významná česká geografická škola (obr. 6).

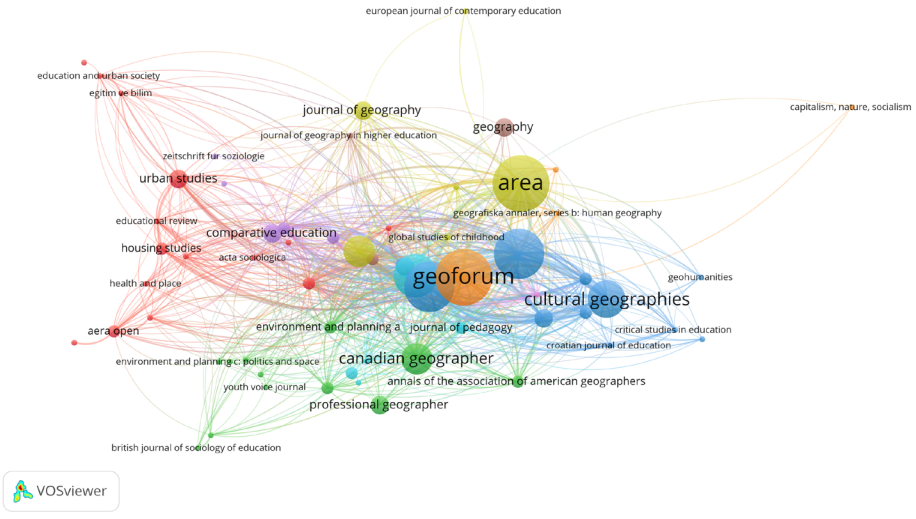

Obr. 5. Produktivita tematického výskumu v čase
Zdroj: Web of Science, Scopus, vlastné spracovanie

Obr. 6. Produktivita tematického výskumu podľa priestorovej distribúcie
Zdroj: Web of Science, Scopus, vlastné spracovanie

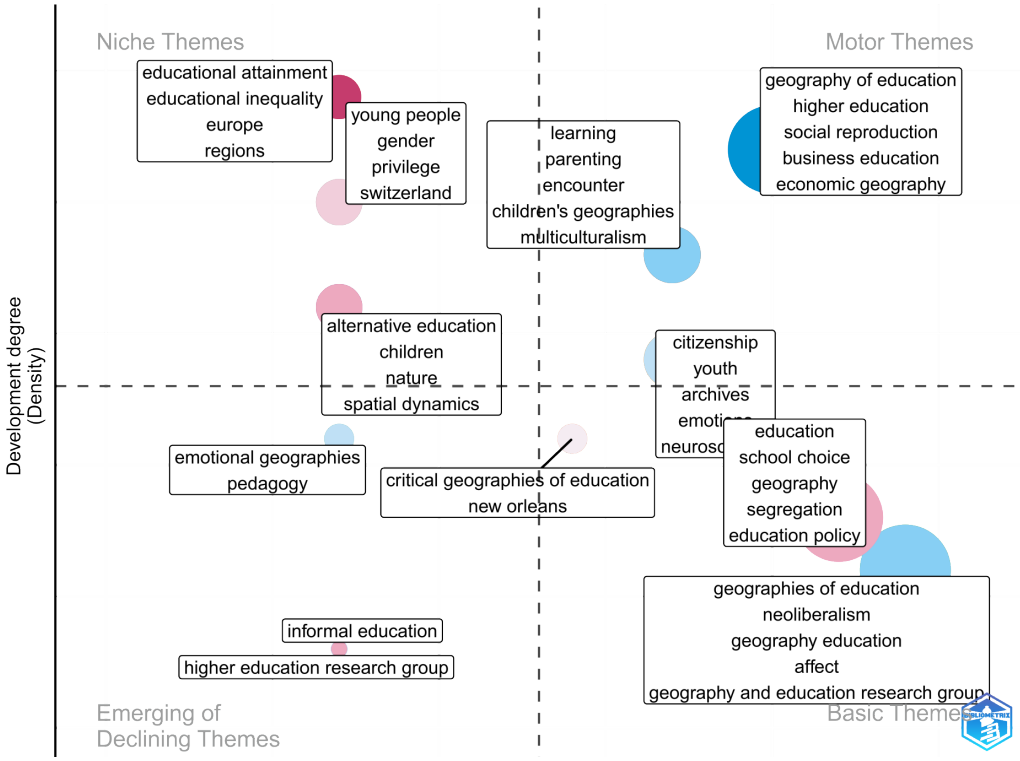
Vedecké štúdie k téme geografia edukácie sú najčastejšie publikované v časopisoch Geoforum a Area. Z iných geografických časopisov ide o Transactions of the Institue of British Geographers, Childrens Geographies, Progress in Human Geography. Ostatné časopisy majú početnosť tematických štúdií nižšiu ako päť. Je však potrebné poznamenať, že vzhľadom na medziodborové prepojenie výskumu v ostatnom období dochádza aj k interdisciplinárnej časopiseckej distribúcie tematického výskumu (obr. 7).

Obr. 7. Tematický výskum podľa časopiseckej distribúcie
Zdroj:Web of Science, Scopus, vlastné spracovanie

K ďalším výstupom bibliometrickej analýzy patrí tematická mapa (Thematic map), ktorá umožňuje pochopiť štruktúru a dynamiku vývoja tém v rámci vedeckého výskumu. Ide o zoskupenie relevantných extrahovaných kľúčových slov do zhlukov, pričom os x „Density" vypovedá o dôležitosti témy, teda ako veľmi je téma rozvinutá vo výskume a určuje vnútornú kohéziu klastra. Os y „Centrality" vypovedá o centrálnosti voči celému odboru, teda ako veľmi je téma dôležitá pre iné klastre a určuje vedecký diskurz. Kvadranty tematickej mapy ponúkajú nasledujúce interpretácie pre kľúčové slová tematických štúdií z geografie edukácie (obr. 8). V hornom pravom rohu (motor themes) ide o vysoko rozvinuté kľúčové témy, akési „motory" výskumu. Zreteľné ťažisko výskumu pre geografiu edukácie je v dvoch prepojených výskumných líniách. Prvá spája školstvo s ekonomickou geografiou a podnikovo-trhovými témami, druhá línia má charakter výskumu nerovností a sociálnej reprodukcie. Vysoká centralita aj denzita týchto klastrov naznačuje, že ide o stabilné a ucelené jadro, ktoré utvára základné východiská pre výskum a zároveň je silno prepojené s inými témami.

Ďalší kvadrant (basic themes) zoskupuje základné a veľmi centrálne témy pre výskum s nižšou vnútornou kohéziou, často témy chápané v širšom kontexte. Politika voľby školy a priestorová segregácia majú viac aplikačnú rovinu. Väčší klaster s neoliberalizmom je termínovo pestrejší. Prepája politiky vzdelávania s pedagogickými dôsledkami. Tieto klastre poskytujú základ pre témy o politike a riadení vzdelávania a pre diskusiu o tom, ako neoliberalizmus pretvára vzdelávanie.

Obr. 8. Produktivita tematického výskumu podľa kľúčových slov autorov
Zdroj: Web of Science, Scopus, vlastné spracovanie

Okolo stredovej zóny tematickej mapy sa vyskytujú klastre „learning-parenting-encounter-children's geographies-multiculturalism" a „young people-gender-privilege" spolu s klastrom „alternative education-children-nature-spatial dynamics". Ich umiestnenie naznačuje konsolidované, avšak nie úplne mainstreamové subpolia. Tieto klastre sú vhodné na analytické prepojenia medzi kvantitatívnymi prístupmi a kvalitatívnymi stratégiami výskumu.

Horný ľavý okraj tematickej mapy (obr. 8) ponúka vysoko rozvinuté témy, ale menej napojené na ostatný výskum (vysoká denzita a nízka centralita). Ide o regionálne a európske perspektívy zamerané na dosiahnutú úroveň vzdelania a nerovnosti vo vzdelávaní (educational attainment/inequality). Z pozície klastra vyplýva, že ide skôr o periférne témy voči ostatným dominantným diskurzom. Zároveň ide o príležitosť, ako tieto regionálne štúdie môžu doplniť mainstream o nové (jemnejšie) poznatky, ak sa tematicky prepoja s kľúčovými témami.

Ľavý dolný kvadrant ponúka buď novovznikajúce a málo rozvinuté alebo upadajúce, menej relevantné témy, ktoré môžu indikovať príchod nových trendov alebo úpadok záujmu vo vedeckej komunite. Vzhľadom na charakter klastrov ide o posun výskumu k emocionálnymi prístupom, ktoré prenikajú do geografie vzdelávania a ponúkajú rámec pre ich prepojenie s priestorovou organizáciou vzdelávacích politík.

Z hľadiska výskumnej agendy tematická mapa (obr. 8) podporuje tri smerovania. Po prvé, prehĺbiť spojenie medzi politikami voľby školy, priestorovou segregáciou a mechanizmami sociálnej reprodukcie vo vzdelávaní. Po druhé, cielene prepájať efektívne/emocionálne prístupy a detské/mládežnícke geografie s témami verejných politík, aby sa zachytila väzba medzi každodennými skúsenosťami v škole a štrukturálnou konfiguráciou mestských/regionálnych priestorov. Po tretie, posilniť komparatívnu a medzinárodnú dimenziu: európske a regionálne úzko špecializované štúdie majú potenciál stať sa centrálnymi, ak budú systematicky spájané s témami dostupnosti, voľby školy a trhov s bývaním a pod.

KAPITOLA 2

AKO SA MENILO PREDPRIMÁRNE VZDELÁVANIE NA SLOVENSKU V ČASE A PRIESTORE?

2 AKO SA MENILO PREDPRIMÁRNE VZDELÁVANIE NA SLOVENSKU V ČASE A PRIESTORE?

Materské školy ako súčasť predškolských zariadení sú neoddeliteľnou súčasťou rozvinutej spoločnosti a základom systému školskej siete. Súčasná sieť predškolských zariadení nadväzuje na vývoj z minulosti, ktorý často neprebieha v čase lineárne a v priestore homogénne. Ale naopak, na vývoj vplývali rôzne faktory, ktoré rozvoj siete predškolských zariadení spomaľovali alebo dynamizovali a regionálne rozdiely sa zmierňovali alebo prehlbovali. Porozumenie týchto trendov z minulosti môže napomôcť plánovaniu predprimárneho vzdelávania v súčasnosti a budúcnosti.

Po roku 1945 boli súčasná Česká a Slovenská republika súčasťou jedného štátu – Československej republiky (ČSR) a od roku 1960 Československej socialistickej republiky (ČSSR). Hospodársky a spoločenský vývoj po II. svetovej vojne bol v roku 1948 výrazne ovplyvnený nástupom komunistickej strany k moci, kedy došlo k rýchlej a cielenej likvidácii súkromného sektora prostredníctvom znárodnenia skonfiškovaných majetkov v prospech štátnych podnikov a spotrebných družstiev (Križan et al. 2024). Nastolené bolo centrálne riadenia štátu, ktoré sa prejavilo aj v školstve za účelom ideologickej kontroly vzdelávania (Tesár 2018, Križan et al. 2022, Kudláčová 2022).

Predškolské vzdelávanie v období socializmu plnilo najmä úlohu nástroja na upevňovanie socialistických hodnôt, lojality k štátu a prijímania ideológie (Tesar 2018, Gabzilová 2021). Dôraz sa kládol na kolektívne aktivity, disciplínu a prípravu na jednotný systém vzdelávania. Kurikulum bolo výrazne unifikované, so zameraním na osvojovanie základných zručností, spoločenských noriem a telesný rozvoj, pričom zároveň slúžilo ako prostriedok štátnej propagandy. Hoci boli ideologické ciele prioritné, predprimárne vzdelávanie sa sústreďovalo aj na rozvoj emocionálnych a sociálnych schopností detí v skupinovom prostredí (Kaščák a Pupala 2013, Kudláčová 2023). Štát mal plnú kontrolu nad obsahom vzdelávania i metodikou, pričom účasť rodičov bola minimálna. Štátna politika umožňovala rozširovanie len siete štátnych materských škôl, najmä na podporu zamestnanosti rodičov, predovšetkým žien. Koncom 80. rokov dosahovala miera zaškolenosti 3 – 5 ročných detí v predškolských zariadeniach približne 93 % (CVTI 2023).

Pád komunistického režimu v roku 1989 priniesol demokratizáciu a decentralizáciu vzdelávacieho systému. Odstránenie ideologických prvkov z kurikula sprevádzala modernizácia vzdelávacích metód (Pajdlhauserová 2009). Pozornosť sa presunula na individuálny rozvoj dieťaťa, podporu kreativity a kritického myslenia, pričom dôraz sa kládol na jedinečný potenciál každého dieťaťa. Zaviedol sa holistický prístup k vzdelávaniu, ktorý zahŕňa kognitívny, emocionálny, sociálny a fyzický rozvoj. Vzdelávacie ciele boli predefinované tak, aby pripravovali deti na úspech v rýchlo sa meniacej, globalizovanej spoločnosti (Kaščák a Pupala 2013). Správa materských škôl prešla na samosprávy a v tomto období začali vznikať aj neštátne predškolské zariadenia s alternatívnymi vzdelávacími modelmi. Napriek týmto pokrokom však pretrvávajú viaceré problémy, ako sú regionálne rozdiely v dostup-

nosti predškolských zariadení, nerovnosť príležitostí, nedostatočné financovanie, kapacitné limity a nízka miera zaškolenosti v niektorých oblastiach.

Kapitola je zameraná na analýzu vývoja a komparácie školstva v dvoch z hľadiska spoločenského zriadenia výrazne odlišných obdobiach. V období 1945 – 1989[2], teda počas obdobia označovaného ako reálny socializmus v zmysle súboru sociálnych, politických a vzdelávacích ideálov (Mincu 2016) v tom čase dvoch štátov (SSR a ČSR) na celorepublikovej úrovni. Zároveň ide o zhodnotenie vývoja materských škôl na Slovensku po roku 1989, po prechode na trhové hospodárstvo a decentralizácii školskej siete, až do roku 2022.

2.1 Faktory ovplyvňujúce organizáciu siete predprimárnych zariadení

Zásadným faktorom vplývajúcim na zabezpečenie a organizáciu školstva sú demografické zmeny a s nimi súvisiaca úhrnná plodnosť žien a pôrodnosť, následkom čoho dochádza k zmene počtu detí nastupujúcich do predškolskej dochádzky (Kučerová et al. 2015). Demografické správanie obyvateľstva v období socializmu bolo ovplyvnené viacerými faktormi. Po roku 1945 dochádza k výrazného nárastu prirodzeného prírastku obyvateľstva, ktorý úzko súvisel s nárastom sobášnosti a následne pôrodnosti, čo možno vnímať ako kompenzáciu za predchádzajúce vojnové obdobie. Pôrodnosť na Slovensku dosahovala v roku 1950 28,8 ‰ a v Čechách 21,4 ‰ (Jurčová et al. 2001). Po krátkom oživení pôrodnosti dochádza k opätovnému poklesu, na ktorom sa okrem nízkeho veku manželov, vysokej rozvodovosti a potratovosti podpísala aj zamestnanecká politika štátu, ktorá počítala zo zapojením čo najväčšieho počtu žien do pracovného pomeru. K opätovnému oživeniu pôrodnosti dochádza koncom 60. a začiatkom 70. rokov 20.storočia v dôsledku prijatia tzv. pronatalitných opatrení v kontexte sociálnej a rodinnej politiky. Cieľom bolo oživiť reprodukciu, zvýšiť populáciu, zlepšiť sociálno-ekonomické postavenia rodín s deťmi a znížiť zamestnanosť matiek, ktorá bola v normalizačnom období vnímaná ako nepriaznivo vysoká (Šprocha et al. 2018, Škorvanková 2023). Po počiatočnom oživení reprodukcie nasleduje od druhej polovice 70. rokov jej postupný a trvalý pokles. Transformačné procesy v spoločnosti po roku 1989 priniesli výrazné zmeny v demografickom správaní spojené s poklesom celkovej plodnosti žien a pôrodnosti, čo viedlo k celkovému zníženiu počtu detí nastupujúcich do predprimárneho vzdelávania.

Významným faktorom ovplyvňujúcim priestorovú organizáciu predškolského vzdelávania v období socializmu bola centrálne riadená socialistická výstavba realizovaná prostredníctvom päťročných hospodárskych plánov, ktoré presne definovali okrem iného aj lokalizáciu a budovanie nových priemyselných závodov, bytovú výstavbu a s tým spojenú aj potrebu materských škôl. Po roku 1989 na priestorovú dostupnosť predškolského vzdelávania mal výrazný vplyv prechod na trhové hospodárstvo a nástup decentralizačných procesov v spoločnosti, školská politika štátu a legislatívne nastavenie (predprimárneho) vzdelávania

[2] Niektoré časti analýzy sa viažu na iné obdobie z dôvodu dostupnosti dát a ich využiteľnosti v komparatívnej analýze na regionálnej úrovni.

(Matlovič a Matlovičová 2017). Možnosť rodičovskej voľby (Küçükturan a Akbaba 2017, Parsons et al. 2000, Bernard et al. 2021) viedla k „trhovému" správaniu nielen zo strany rodičov, ale aj samotných predškolských zariadení (Hernández a Carrasco 2020). V poslednom období narastá vplyv neštátnych subjektov a alternatívnych foriem vzdelávania (Van de Werfhorst 2014), ako aj diverzifikácia školskej siete (napr. súkromné školy, alternatívne materské školy, domáce vzdelávanie a pod.). Neoddeliteľnou súčasťou sú aj ekonomické faktory, ktoré sa výrazne prejavujú v tendenciách smerujúcich k optimalizácii školskej siete, zatváraniu „neefektívnych" škôl a ich riadenej integrácii. To vytvára tlak na zvyšovanie efektívnosti verejného vzdelávania a podporuje konkurenčné prostredie medzi školami. Dôležitým aspektom je aj národnostná štruktúra obyvateľstva, ktorá môže ovplyvniť mieru zapojenia detí do predprimárneho vzdelávania a tým nepriamo aj sieť predškolských zariadení.

RÁMČEK 2

Vývoj siete materských škôl je analyzovaný na základe dát štatistických ročeniek Československej socialistickej republiky 1945 – 1990 a dát Slovenského štatistického úradu v rokoch 1990 – 2023 a je zameraný na počet materských škôl, počet tried v materských školách a počet učiteľov, ako aj základné demografické údaje o obyvateľstve so zreteľom na detskú populáciu. Na analýzu vývoja počtu vybraných ukazovateľov siete materských škôl (počet škôl, tried, detí vo veku 3 – 6 rokov) bol použitý index rastu (Švecová a Tolmáči 2025). Miera participácie detí na predškolskom vzdelávaní bola vyjadrená pomocou Indexu zaškolenosti, ktorý predstavuje podiel žiakov v materských školách na kohortu detí vo veku 3 – 6 rokov (Križan et al. 2022).

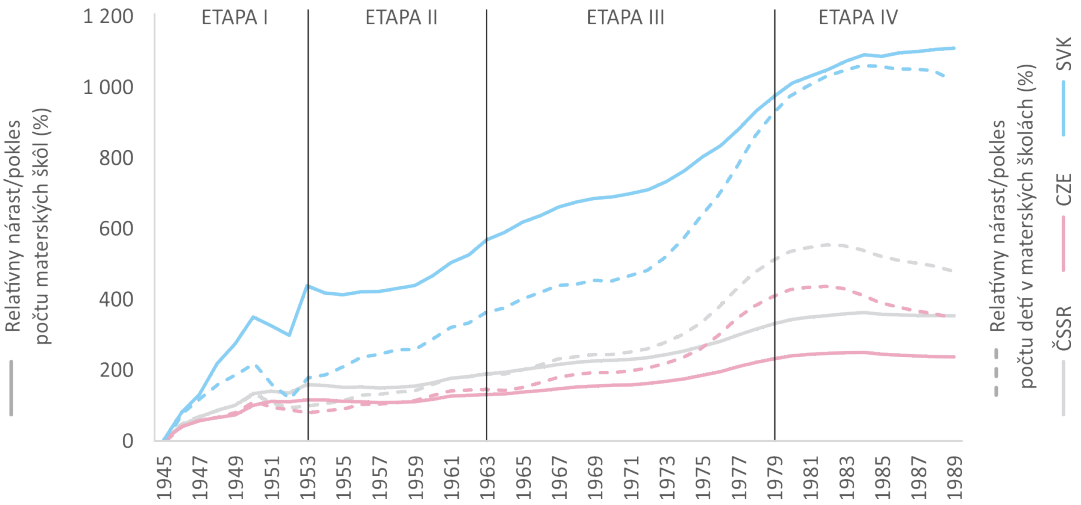
2.2 Vývoj predškolských zariadení pred II. svetovou vojnou

Prvé predškolské zariadenia (detské opatrovne) na skúmanom území vznikali už v prvej polovici 19. storočia. Na základe legislatívy boli v Čechách a na Morave zriaďované od roku 1872 a na Slovensku od roku 1891 (Apanasewicz a Rosen 1963). V tomto období existovali dva druhy zariadení: detské opatrovne denné a detské útulky celoročné (Gabzdilová 2021).

Starostlivosť o deti v rannom veku narazila na území Československa vo svojich počiatkoch na viacero problémov. V prvom rade novovzniknutý štát prevzal v roku 1918 legislatívu z Rakúsko-Uhorska (navyše s iným systémom v českých – pôvodne rakúskych krajinách a na Slovensku s uhorským právnym systémom), ktorá v mnohých prípadoch nereflektovala jeho aktuálne hospodársko-spoločenské podmienky. V druhom rade predškolské vzdelávanie nebolo v rámci riešenia spoločenských a sociálnych problémov prioritou (Šuhajová 2024). V medzivojnovom Československu mohli verejné škôlky zriaďovať: štát, obce, cirkev a tiež aj fyzické a právnické osoby. Ich nízky počet reflektovalo vtedajšie chápanie postavenia žien a manželiek v spoločnosti, ktorých prvoradou úlohou bola starostlivosť o rodinu, deti a domácnosť (Kudláčová 2023).

2.3 Vývoj materských škôl v Československej socialistickej republike

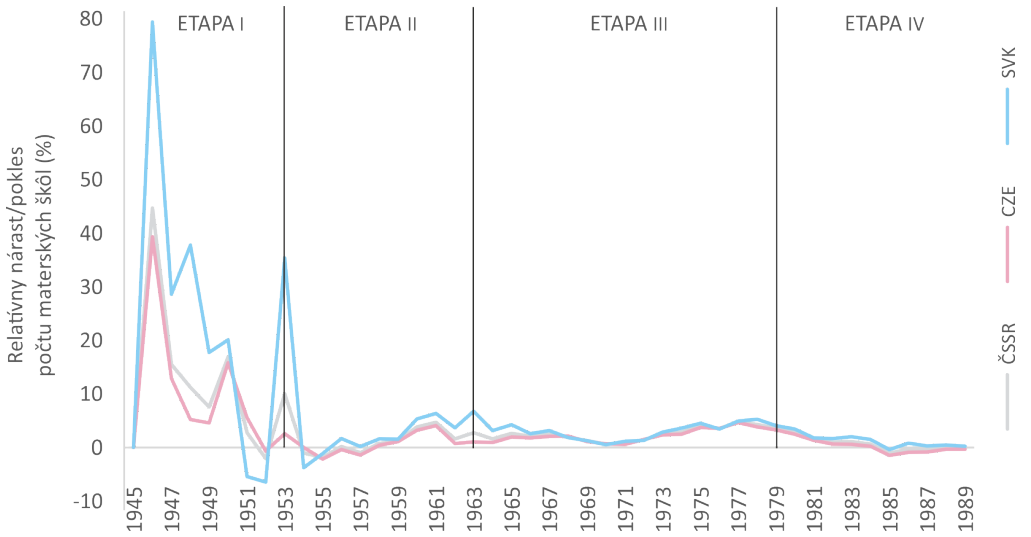
Éra komunistického Československa nebola homogénnym obdobím trvajúcim štyri desaťročia, ale išlo o dynamické obdobie rôznorodých politických rozhodnutí v kontexte rozvoja hospodárstva a populačných trendov (Švecová a Tolmáči 2025). Výraznú dynamiku potvrdzujú extrémne nárasty počty materských škôl alebo počtu detí navštevujúcich materské školy medzi rokmi 1945 a 1989 na úrovni aj viac ako 1 000 % (obr. 9). Trend vývoja počtu materských škôl viazaný na predchádzajúci rok zvýrazňuje nárast počtu materských škôl počas prvej etapy vývoja a naopak, postupný pokles počtu otvárania nových materských škôl koncom skúmaného obdobia (obr. 10).

Obr. 9. Etapy vývoja materských škôl v ČSSR v rokoch 1945 – 1989 (rok 1945 = 100 %)
Zdroj: upravené podľa Gurňák a Švecová (2026)

Analýza vývoja materských škôl vychádza z navrhnutého chronologického pohľadu cez prizmu štyroch hlavných čiastkových etáp (napr. Mincu 2016):

1. nástup komunizmu (1945 – 1953), označovaný aj ako obdobie stalinizmu, spojené s radikálnou zmenou spoločnosti a hospodárstva;
2. kríza (1954 – 1963), ktorá viedla k „rozmrazeniu" alebo „revizionizmu";
3. opätovné oživenie (1964 – 1979);
4. implózia (po roku 1980).

Obr. 10. Vývoj materských škôl v ČSSR v rokoch 1945 – 1989
Zdroj: upravené podľa Gurňák a Švecová (2025)

2.3.1 Nástup komunizmu (1945 – 1953)

Vývojové trendy vzdelávacieho systému boli po II. sv. vojne výrazne ovplyvnené politickými, ale aj hospodárskymi a sociálnymi podmienkami. V porovnaní s vyspelými európskymi ekonomikami bolo v tom čase školstvo v ČSR nedostatočne rozvinuté, v mnohých aspektoch kriticky hodnotené (Tesar 2018, Gabzdilová 2021, Križan et al. 2022, Pupala et al. 2022, Kudláčková 2023b):

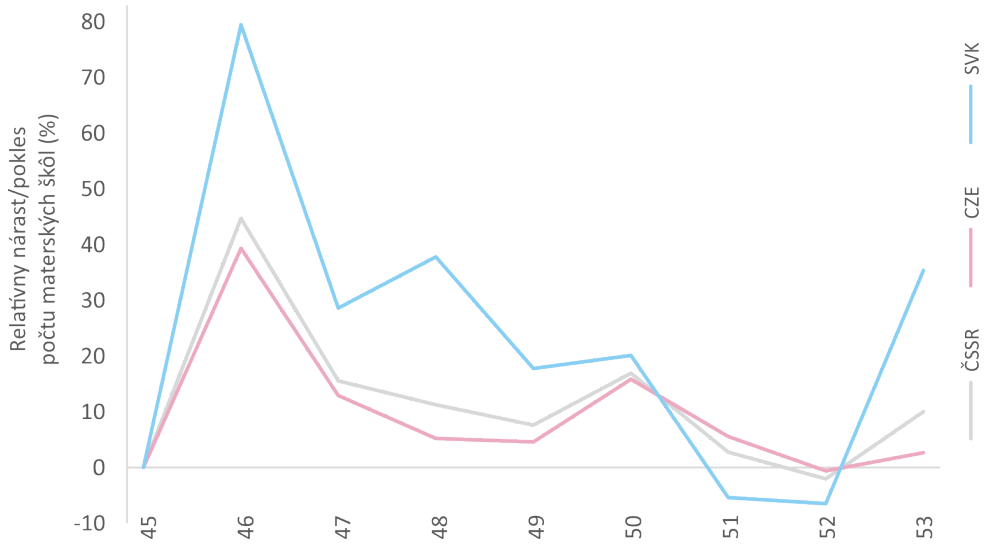
- Pokrytie školskou sieťou bolo najmä na Slovensku veľmi nízke a mnohé regióny boli bez základnej školskej vybavenosti.
- Kapacita školskej siete nepostačovala dynamickému populačnému vývoju, čo viedlo k nízkym hodnotám miery zaškolenosti detí.
- Nepriaznivé podmienky rozvoja materských škôl na regionálnej úrovni podmieňovali vznik disparít vo vzdelávaní, čo pretrváva až do súčasnosti.

Medzi Českom a Slovenskom po II sv. vojne existovali výrazné ekonomické rozdiely. V povojnovom období bolo Slovensko výrazne agrárnou krajinou a zaostávalo za Českými krajinami najmä v oblasti priemyselnej výroby, čo sa odrazilo aj v úrovni predškolského vzdelávania. Rovnako dôležitým faktorom bol rozdielny stupeň urbanizácie, kým v Českých krajinách dosahoval v r. 1950 hodnotu 54 %, na Slovensku iba 44 % (za mestá sa vtedy považovali všetky obce nad 2 000 obyvateľov). V roku 1945 bolo na Slovensku len 335 materských škôl, zatiaľ čo v Čechách ich počet dosial viac ako 2 000 (Kudláčová 2023). Napriek tomu v tomto období nastal výrazný progres v predškolskej výchove detí na Slovensku (obr. 9). Tesne v povojnovom období sa materské školy zriaďovali celoplošne vo všetkých municipalitách, kde existovala lokálna iniciatíva a pochopenie pre danú vec, ale predovšetkým boli k dispozícii vhodné budovy, resp. miestnosti. Prevažná časť materských škôl však poskyto-

vala len poldennú starostlivosť a realizovala sa v hygienicky nevyhovujúcich podmienkach (Gabzdilová 2021).

Dynamické zmeny vo vývoji materských škôl nastali najmä po roku 1948, po vytvorení mocenského monopolu (politického, hospodárskeho aj spoločenského) komunistickou stranou Československa. Československá spoločnosť po roku 1948 bola formovaná podľa sovietskeho vzoru, ktorý sa odrážal vo vzdelávaní rovnako ako v iných oblastiach. Zmeny vo vzdelávaní boli rozsiahle a rýchle (Andic 1953) a v socialistických štátoch viedli k znárodneniu školstva vrátane materských škôl (Millei a Imre 2013). Budovanie siete materských škôl bolo najmä na Slovensku reakciou na hospodársku politiku komunistickej vlády Československa zameranú na rozvoj priemyselnej výroby. Intenzívny nástup socialistickej industrializácie súvisel s potrebou pracovnej sily, ktorej zdrojom bolo hlavne vidiecke obyvateľstvo a nezamestnané ženy, ktoré sa dovtedy starali o výchovu deti, domácnosť a rodinu. Nástup matiek maloletých detí do zamestnania podmienil dynamický nárast počtu materských škôl v tomto období (obr. 11).

V roku 1948 bol prijatý zákon č. 95/1948 o základnej úprave jednotného školstva, ktorý právne, organizačne a ideovo zjednotil školstvo a uzákonil zásadu zriaďovania len štátnych škôl. Názov „detské opatrovne" sa zmenil na materské školy, ktoré v zmysle tohto zákona mali v tesnej spolupráci s rodinou poskytovať deťom od troch rokov do doby, keď začali navštevovať národnú školu, výchovnú starostlivosť, zdravotnú a sociálnu ochranu. Materské školy zriaďoval Úrad školskej správy v obci alebo závode[3]. Na základe školského zákona sa materské školy stali prvýkrát súčasťou jednotného vzdelávacieho systému (Pajdlhauserová 2009, Gabzdilová 2021,), čo podmienilo dynamický nárast počtu zariadení.

Obr. 11. Vývoj materských škôl v ČSSR v rokoch 1945 – 1953
Zdroj: upravené podľa Gurňák a Švecová (2025)

[3] Ak bolo prihlásených najmenej 20 detí z predpokladaného obvodu materskej školy. Zariadenie mohlo byť zrušené pri poklese počtu detí pod 15. Legislatívna norma stanovila počet detí v jednej triede maximálne na 30.

Počas prvej etapy vývoja pribudlo v Československu 3 988 materských škôl, 110 083 detí a 5 233 učiteľov[4]. Tento vývoj nebol v čase (obr. 11) a priestore (tab. 1) rovnomerný. Rozvoj materských škôl na Slovensku výrazne prevyšoval (+438,5 %) priemerné hodnoty pre oba štáty (158,9 %). Nárast počtu materských škôl bol spojený s nárastom počtu detí v materských školách. Dynamika nárastu počtu detí v materských školách bola však intenzívnejšia na Slovensku (+179,6 %), čo súviselo aj s jeho horším východiskovým stavom. Je však potrebné poukázať na nedostatok kvalifikovaného personálu v podobe učiteľov, ktorý na Slovensku rástol iba pozvoľne. Stále však existovala na Slovensku rezerva v porovnaní s Českou republikou, keďže na jedného učiteľa v roku 1949 pripadalo na Slovensku 23 žiakov a v Česku 28 žiakov. Avšak v roku 1953 sa situácia zmenila v neprospech Slovenska (15 žiakov na učiteľa v Česku a 19 žiakov na učiteľa na Slovensku).

Tab. 1 Vývoj vybraných ukazovateľov medzi rokmi 1945 a 1953

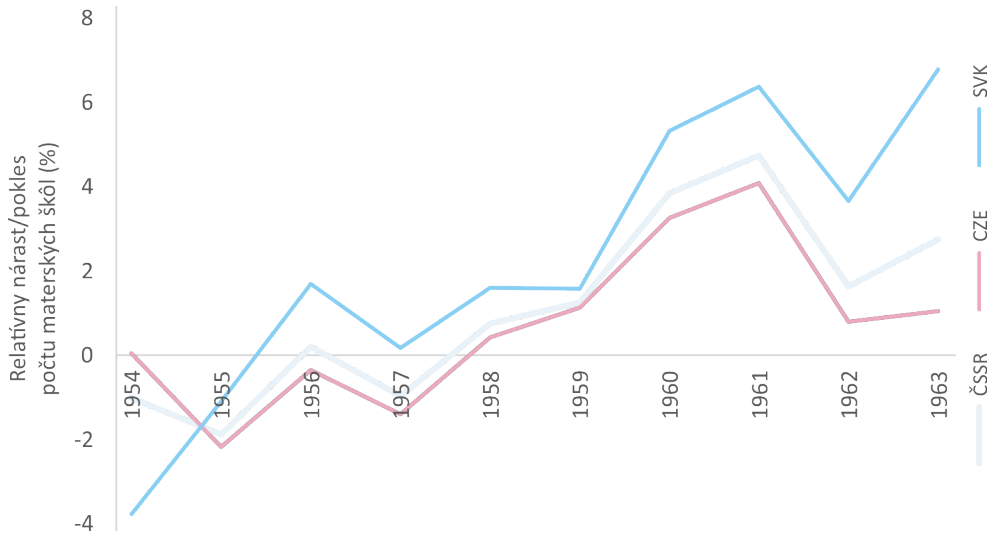
	Materské školy			Deti			Učitelia		
	1945	1953	%	1945	1953	%	1949	1953	%
CSR	2 509	6 497	158,9	109 241	219 324	100,8	8 515	13 748	61,5
CZE	2 174	4 693	115,9	87 713	159 124	81,4	5 795	10 585	82,7
SVK	335	1 804	438,5	21 528	60 200	179,6	2 720	3 163	16,3

Zdroj: upravené podľa Gurňák a Švecová (2025)

2.3.2 Kríza (1954 – 1963)

Školským zákonom z roku 1953 sa vymedzili predškolské zariadenia podľa úrovní a typov na jasle a materské školy. Jasle sa starali o deti od 3 mesiacov do 3 rokov. Materské školy prijímali deti od 3 do 6 rokov. Spomalenie rastu materských škôl v druhej polovici 50. rokoch 20. storočia súvisel na jednej strane so stabilizáciou demografického vývoja a po prijatí interupčných zákonov s prudkým poklesom reprodukcie (Jurčová et al. 2001). Stagnácia súvisela aj s celkovým ekonomickým vývojom Československa. Práve v tomto období sa naplno prejavila ekonomická kríza centrálne plánovaného hospodárstva, čo viedlo aj ku krachu 3. päťročného plánu a otvorilo diskusie o ekonomických reformách, ktoré by viac zohľadnili pragmatické a racionálne prvky riadenia a plánovania (Rychlík 2020). Taktiež revízia existujúceho stavu predškolských zariadení priniesla návrhy na zrušenie škôl a tried, ktorých existencia nebola odôvodnená hospodárskou potrebou. Jednou z dôležitých úloh kontroly bolo zistiť účelnosť a oprávnenosť materských škôl hlavne v malých vidieckych obciach s malým počtom zamestnaných matiek. Deti nezamestnaných matiek materské školy navštevovať nemohli a v niektorých lokalitách boli zariadenia s malým počtom detí uzavreté. Revízia tiež zistila, že vo viacerých poľnohospodárskych sídlach existovali školy s celodennou starostlivosťou bez toho, aby zabezpečovali deťom stravovanie (Gabzdilová 2021). Aj to viedlo k uzatvoreniu mnohých zariadení a tým k redukcii počtu materských škôl v oboch štátoch (obr. 12).

[4] Ide o porovnanie vývoja medzi rokmi 1949 a 1953 vzhľadom na absentujúce dáta.

Obr. 12. Vývoj materských škôl v ČSSR v rokoch 1954 – 1963
Zdroj: upravené podľa Gurňák a Švecová (2025)

V druhej etape sa vývoj spomalil a v ČSSR pribudlo 823 materských škôl, z toho 61 % na Slovensku. Medzi rokmi 1954 a 1963 sa počet detí navštevujúcich materské školy zvýšil o 90 421 a počet učiteľov o viac ako 7 000. Dynamika vývoja analyzovaných ukazovateľov bola aj počas druhej etapy výraznejšia na Slovensku ako v Českej republike (tab. 2). Pribúdajúci učitelia na Slovensku znižovali rozdiely v porovnaní s Českou republikou v ukazovateli počtu detí na učiteľa. V roku 1954 pripadalo na jedného učiteľa 15 detí v ČR a 20 v SR, v roku 1963 to bolo 14 detí v ČR a 17 v SR.

Tab. 2 Vývoj vybraných ukazovateľov medzi rokmi 1954 a 1963

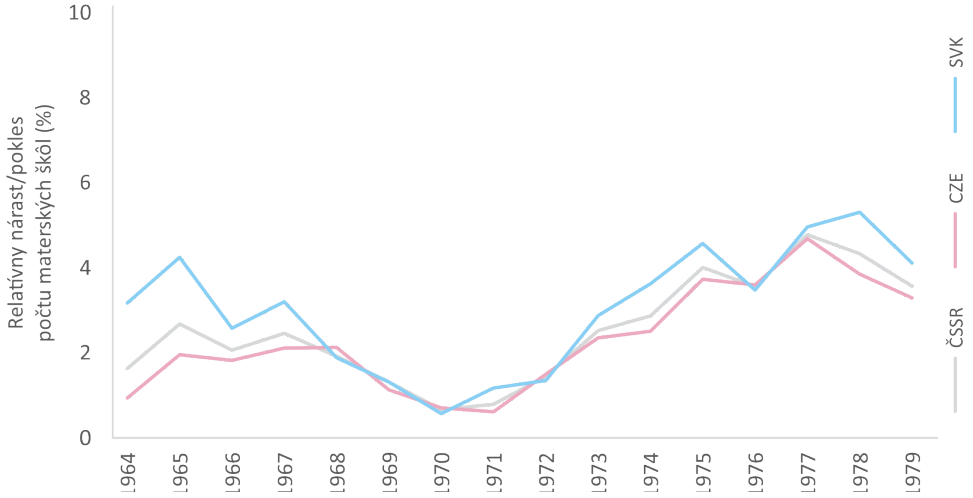
	Materské školy			Deti			Učitelia		
	1954	1963	%	1954	1963	%	1954	1963	%
CSSR	6 431	7 254	12,8	226 784	317 205	39,9	14 464	21 502	48,7
CZE	4 695	5 016	6,8	164 584	217 132	31,9	11 358	15 358	37,2
SVK	1 736	2 238	28,9	62 200	100 073	60,9	3 106	5 914	90,4

Zdroj: upravené podľa Gurňák a Švecová (2025)

2.3.3 Opätovné oživenie (1964 – 1979)

Pre tretiu etapu vývoja je príznačný pozitívny demografický vývoj (Rychtaříková 2018, Šprocha et al. 2018) a hospodársky rozvoj (Korda a Moravcik 1980, Pavlínek 1995), čo viedlo k nárastu počtu materských škôl (obr. 13) a pridružených ukazovateľov (Križan et al. 2022). Najmä od 70. rokov 20. storočia ide o početné generácie, keď sa kumuloval vplyv veľkého počtu žien v reprodukčnom veku (povojnový baby boom) a pronatalitných opatrení komu-

nistických vlád. Podľa vtedajšieho vedúceho predstaviteľa Komunistickej strany Československa sa tieto deti niekedy označujú ako „Husákove deti“ (Bleha 2019).

Obr. 13. Vývoj materských škôl v ČSSR v rokoch 1964 – 1979
Zdroj: upravené podľa Gurňák a Švecová (2025)

Tab. 3 Vývoj vybraných ukazovateľov medzi rokmi 1964 a 1979

	Materské školy			Deti			Učitelia		
	1964	1979	%	1964	1979	%	1964	1979	%
CSSR	7 372	10 815	46,7	317 728	666 048	109,6	22 357	44 972	101,2
CZE	5 063	7 216	42,5	215 108	446 053	107,4	15 983	29 748	86,1
SVK	2 309	3 599	55,9	102 620	219 995	114,4	6 374	15 224	138,8

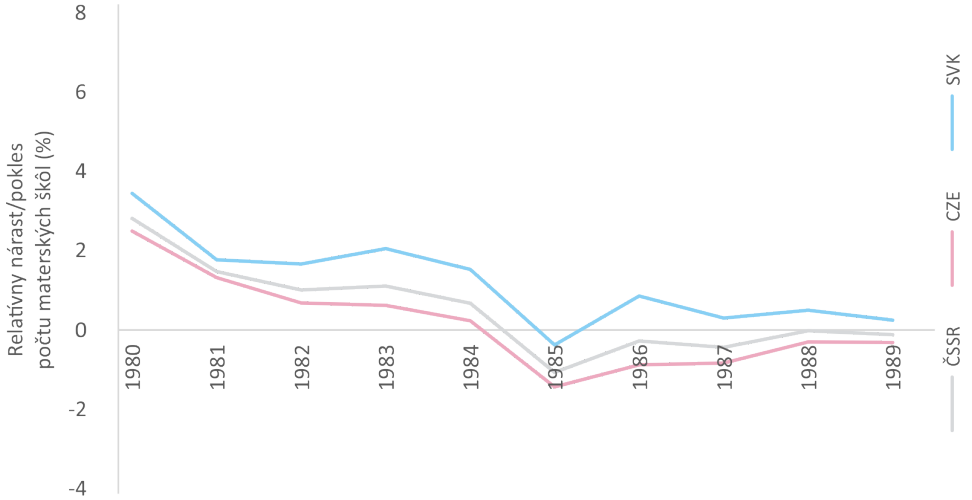
Zdroj: upravené podľa Gurňák a Švecová (2025)

V roku 1964 bolo na území ČSSR 7 372 materských škôl s 12 133 triedami. Materské školy navštevovalo 317 728 detí, ktoré učilo 22 357 učiteľov. Medzi rokmi 1964 a 1979 pribudlo 3 443 materských škôl, pričom tempo rastu sa zvyšovalo najmä v druhej polovici 70. rokoch 20. storočia (obr. 13). Tento rast možno dávať do súvisu aj s masívnym rozvojom bytovej výstavby a vzniku početných sídlisk. Ich súčasťou bolo i budovanie predškolskej infraštruktúry (Križan et al. 2022). Tempo nárastu počtu detí v materských školách presahovalo v oboch štátoch 100 % (tab. 3) a intenzita nárastu učiteľov bola dynamickejšia v prípade Slovenska. Kým pre materské školy na Slovensku medzi rokmi 1964 a 1979 bol zaznamenaný pokles počtu žiakov na učiteľa (16 → 14), v Českej republike došlo k nárastu ukazovateľa (13 → 15).

2.3.4 Implózia (po roku 1980)

Horná kulminácia rozvoja siete materských škôl nastala počas 80. rokov 20. storočia (obr. 9 a 13). V 80. rokoch 20. storočia tempo rastu počtu materských škôl postupne klesalo (obr.

14). Tak na celorepublikovej úrovni ako aj v Českej republike kulminoval počet materských škôl v roku 1984. Na Slovensku bola situácia odlišná, kedy počet materských škôl (okrem roku 1985) kontinuálne narastal (obr. 14). Dôvodom je pozitívnejšia situácia populačného vývoja na Slovensku (Kučera 1994).

Obr. 14. Vývoj materských škôl v ČSSR v rokoch 1980 – 1989
Zdroj: upravené podľa Gurňák a Švecová (2025)

Tab. 4 Vývoj vybraných ukazovateľov medzi rokmi 1980 a 1989

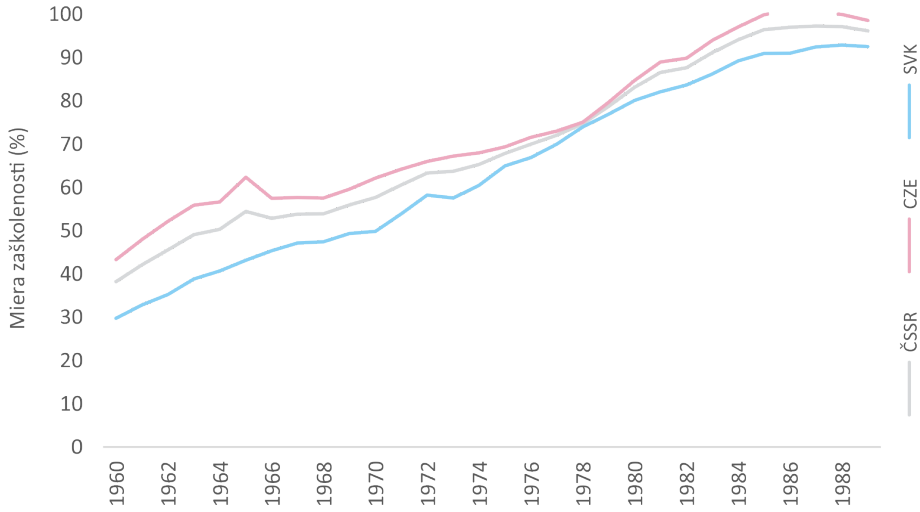
	Materské školy			Deti			Učitelia		
	1980	1989	%	1980	1989	%	1980	1989	%
CSSR	11 119	11 380	2,3	694 720	636 622	-8,4	47 290	50 519	6,8
CZE	7 396	7 328	-0,9	463 565	395 164	-14,8	31 110	31 790	2,2
SVK	3 723	4 052	8,8	231 155	241 458	4,5	16 180	18 729	15,8

Zdroj: upravené podľa Gurňák a Švecová (2025)

Pre poslednú analyzovanú etapu sú príznačné aj záporné hodnoty analyzovaných ukazovateľov. Aj keď medzi rokmi 1980 – 1989 celkovo počet materských škôl v ČSSR narástol o 261, pre Českú republiku bol príznačný pokles (tab. 4). Pre toto obdobie je charakteristické doznievanie pronatalitných opatrení z predchádzajúceho obdobia a s tým súvisiaci výrazný pokles natality, ktorý sa odrazil aj na poklese počtu detí navštevujúcich materskú školu o viac ako 68 tisíc (14,8 %). Vzhľadom na poklesávajúci trend počtu detí v materských školách a zároveň nárast počtu učiteľov došlo k znižovaniu počtu detí na učiteľa z hodnoty 15 na hodnotu 12 v Česku, resp. z hodnoty 14 na hodnotu 13 na Slovensku.

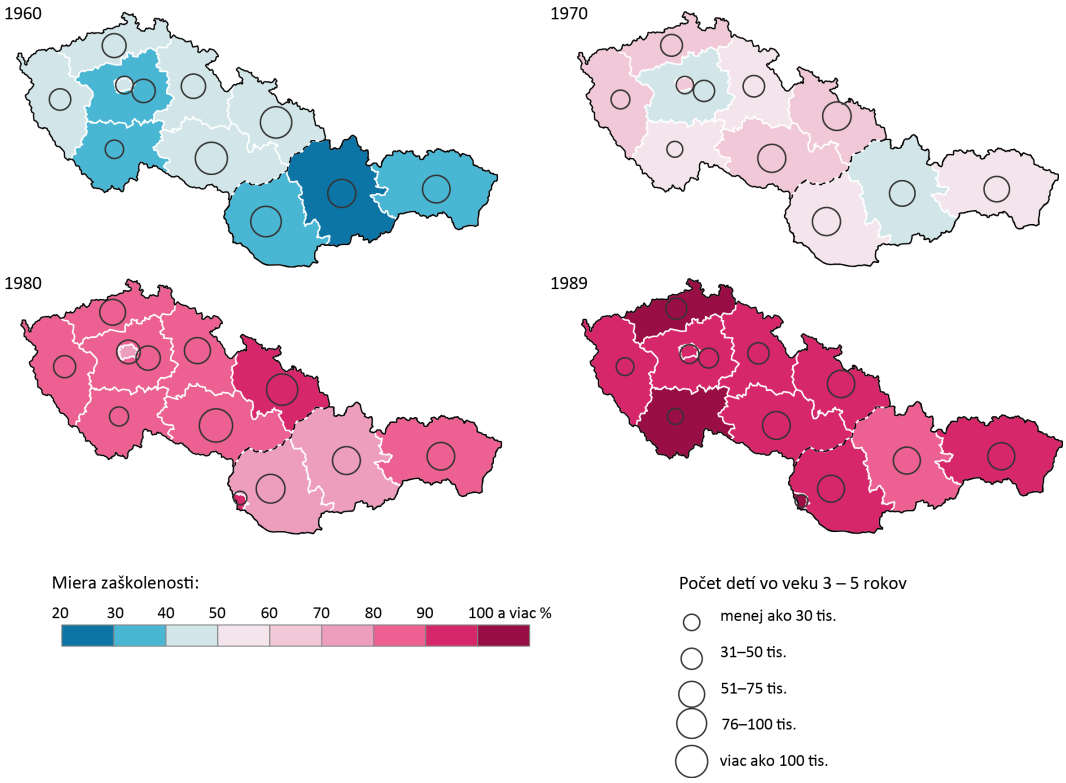
2.3.5 Vývoj miery zaškolenosti v ČSSR

Miera zaškolenosti v ČSSR (obr. 15) dosahovala v roku 1960 úroveň 38 %, vyššia bola v ČSR (43 %) a nižšia v SSR (30 %). Vývoj zaškolenosti detí naznačuje postupný progres počas skúmaného obdobia spočiatku s menším, takmer pätinovým, medzidekádnym nárastom (1960 – 1970). Počas 70. rokov 20. storočia prekročila miera zaškolenosti 50 % takmer vo všetkých regiónoch (obr. 16). Následne medzi rokmi 1970 a 1980 miera zaškolenosti dynamicky rástla tak v ČSR, ako aj SSR na úrovni aj viac ako 30 percentuálnych bodov. Obdobný trend bol aj v iných socialistických štátoch (Maľková 1988, Kocourková 2002). V druhej polovici 80. rokov 20. storočia zaškolenosť detí materských škôl kulminovala. V rokoch 1986 – 1987 miera zaškolenosti voči vekovej kohorte 3 – 5 ročných detí presiahla v ČR dokonca až 100 % (najmä v Juhočeskom kraji od roku 1984 dosahovala kontinuálne 102 % až 106 %). Príčinou bolo, že v materských školách pribúdali aj deti mimo sledovanú vekovú kohortu, teda 6 a viac-ročné, prípadne mladšie ako 3 roky. Celkovo toto prekročenie 100 % zaškolenosti nastalo aspoň dočasne v 6 českých krajoch z celkovo ôsmych. Na Slovensku sa tento jav objavil od roku 1984 iba v Bratislave a najvyššia miera zaškolenosti dosiahla na Západnom Slovensku iba 92,9% (v rokoch 1988, 1989), pričom v celoslovenskom priemere to bolo 92,8 % (1988).

Obr. 15. Vývoj miery zaškolenosti detí v materských školách v ČSSR, ČSR, SSR v rokoch 1960 – 1989

Zdroj: upravené podľa Gurňák a Švecová (2025)

Obr. 16. Vývoj miery zaškolenosti detí v materských školách v regiónoch ČSSR
Zdroj: upravené podľa Gurňák a Švecová (2025)

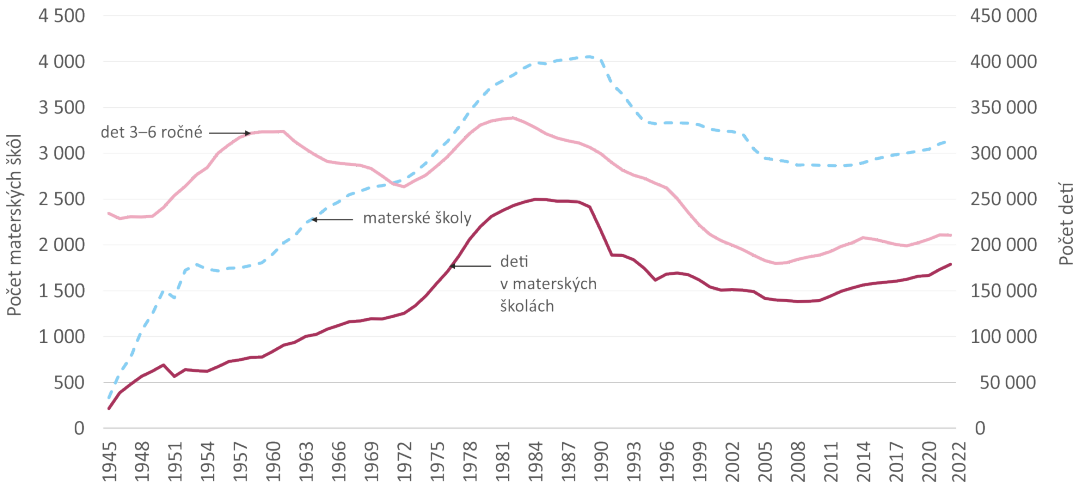
2.4 Vývoj materských škôl na Slovensku po roku 1989

Maximálny počet materských škôl na Slovensku (4 052) bol zaznamenaný práve v roku 1989, kedy materské školy navštevovalo 241 458 detí (obr. 17). Priemerný počet detí v triede bol 28 a miera zaškolenosti detí dosahovala takmer 93 % (CVTI 2023).

Transformačné procesy v spoločnosti a prechod na trhové hospodárstvo po roku 1989 sa prejavili aj v demografickom správaní obyvateľstva, ktoré súviselo s poklesom pôrodnosti a zároveň s úbytkom škôl, vrátane materských škôl (Nestorová Dická 2011). Na znižujúci sa počet detí až do roku 2010 reagovala aj sieť materských škôl. Od roku 1990 dochádzalo na Slovensku k optimalizácii počtu materských škôl. K najvýraznejším zmenám došlo v prvej polovici 90. rokov 20. storočia, kedy na Slovensku ubudla takmer pätina (730) materských škôl a počet detí sa znížil o štvrtinu (takmer 55 000 detí). Sieť materských škôl reagovala nielen na demografický vývoj, ale aj na celkovú transformáciu školstva na Slovensku (Gurňák et al. 2019).

Prijatím zákona č. 279/1993 Z. z. o školských zariadeniach boli materské školy vyradené zo systému škôl a presunuté do systému školských zariadení. V súlade so zákonom č. 416/2001 Z. z. (Zákon o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a na vyššie

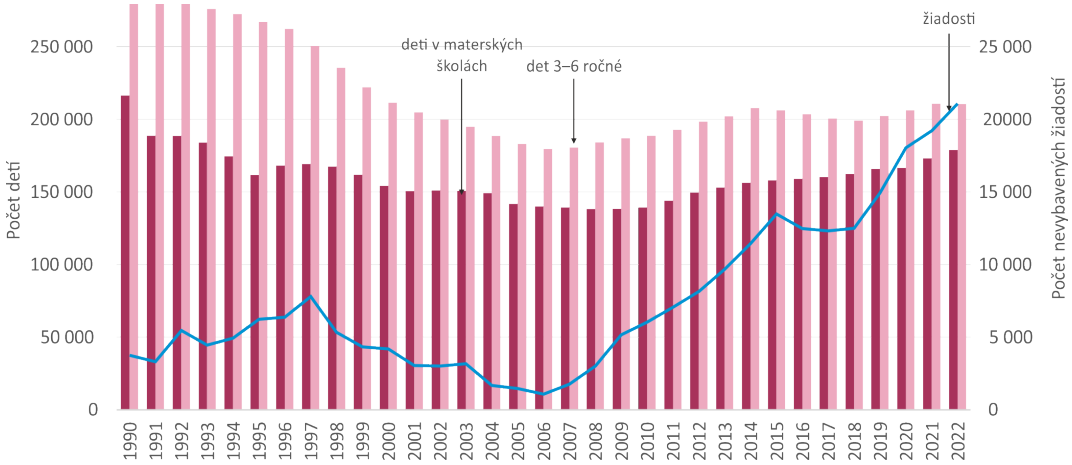
územné celky) boli kompetencie v oblasti základných a materských škôl prevedené na obce a mestá spolu s príslušným majetkom a povinnosťou zachovať jeho účel. Zmenu priniesol až zákon č. 596/2003 Z. z. (Zákon o štátnej správe v školstve a školskej samospráve), ktorý zrušil povinnosť zachovať pôvodný účel prevedeného majetku v oblasti školských zariadení. To uľahčilo obciam a mestám pristúpiť k racionalizácii školských zariadení a spolu s kontinuálnym poklesom detí vo veku 3 – 6 rokov odštartovalo ďalšiu redukciu materských škôl. Kým v roku 2000 bolo v sieti škôl a školských zariadení 3 262 materských škôl so 7 576 triedami, v roku 2012 ich bolo už len 2 861 s 7 395 triedami.

Obr. 17. Vývoj počtu materských škôl a detí na Slovensku v rokoch 1945 – 2022
Zdroj: upravené podľa Švecová a Tolmáči (2025)

Nárast počtu detí v dôsledku realizácie odložených pôrodov (Šprocha et al. 2018), opätovné začlenenie materských škôl do systému školstva a prijatie zákona o výchove a vzdelávaní v roku 2008 (zákon č. 245/2008 Z. z., ďalej tzv. „školský zákon") významne ovplyvnili vývoj siete materských škôl v druhej dekáde 21. storočia. Zriaďovatelia riešili rastúci záujem o miesta v materských školách na jednej strane a nepriaznivú situáciu pri prijímaní detí na strane druhej rozširovaním kapacít už existujúcich škôl alebo adaptáciou vhodných priestorov na triedy materských škôl. Záujem o prijatie detí do materských škôl kontinuálne rástol. Materské školy však vzhľadom na svoje kapacity a maximálny počet detí v triede nedokázali uspokojiť všetky požiadavky (Švecová a Tolmáči 2025).

Najnižší počet (1 074) nevybavených žiadostí o prijatie pre nedostatok miest bol zaznamenaný v roku 2006, pričom v roku 2000 ich bolo 4 184. Do roku 2012 sa ich počet zvýšil 7,6-násobne, na 8 144 nevybavených žiadostí. Reakciou na túto situáciu bol od roku 2012 postupný nárast počtu materských škôl, v priemere o dve desiatky nových zariadení ročne (Križan et al. 2022). Počet detí v materských školách každoročne rástol o viac ako 2 000 a v období 2012 – 2020 pribudlo 1 182 tried, s rastom takmer 150 tried ročne. Napriek tomu sa počet nevybavených žiadostí viac ako zdvojnásobil.

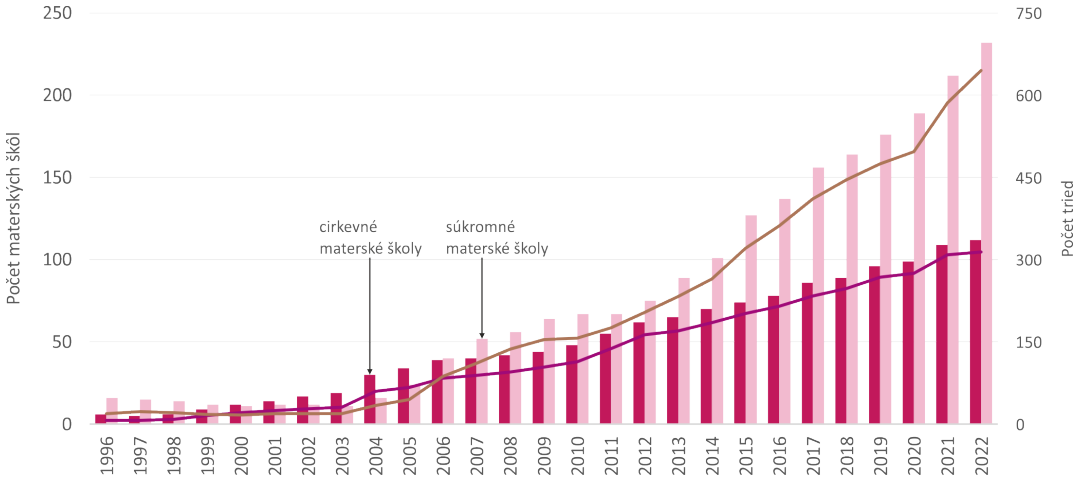
Obr. 18. Vývoj počtu materských škôl a detí na Slovensku v rokoch 1990 – 2022
Zdroj: upravené podľa Švecová a Tolmáči (2025)

V súvislosti s novelou školského zákona (Zákon č. 209/2019 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 245/2008 Z. z.) sa od 1. 1. 2021 sa ustanovilo povinné predprimárne vzdelávanie pre deti, ktoré do 31. augusta dosiahli päť rokov veku v roku, ktorý predchádza začiatku školského roka, v ktorom majú začať plniť povinnú školskú dochádzku v základnej škole (teda rok pred plnením povinnej školskej dochádzky na základnej škole). Zavedenie povinnej predprimárnej výchovy pre 5-ročné deti sa prejavilo v náraste počtu materských škôl (o 95 zariadení) a tried (o 877), avšak išlo najmä o rozširovanie kapacít už existujúcich škôl či zaraďovaniu viacerých súkromných zariadení dovtedy postavených mimo Siete. Počet detí v materských školách sa zvýšil o takmer 12 000 a počet nevybavených žiadostí dosiahol v roku 2022 až 21 091 (obr. 18).

Spolu s počtom sa menila aj štruktúra vlastníctva materských škôl. Do začiatku 90. rokov 20. storočia sa predškolské vzdelávanie poskytovalo výlučne v štátnych zariadeniach. Nastolením demokracie a spoločensko-ekonomickou transformáciou spoločnosti po roku 1989 sa trh s predškolským vzdelávaním otvoril novým zriaďovateľom, čo viedlo k zriadeniu cirkevných a súkromných materských škôl a rodičia získali možnosť voľby predškolského zariadenia podľa svojich preferencií (Walaszek a Bakowska 2016). Prvá súkromná materská škola bola zapísaná do siete v roku 1993 a prvá cirkevná materská škola o dva roky neskôr (Križan et al. 2022).

Podľa formy vlastníctva dominujú na Slovensku štátne materské školy zriadené obcami, nasledujú súkromné a cirkevné materské školy. Pri hodnotení ich vývoja v čase bolo identifikovaných niekoľko trendov (obr. 18). Vývoj počtu cirkevných materských škôl zostával relatívne stabilný a s malými výkyvmi nepretržite narastal v priemere o 4 školy ročne. V roku 2022 poskytovalo predprimárne vzdelávanie na Slovensku celkovo 112 cirkevných materských škôl (3,6 %) s 6 407 deťmi (3,6 % z celkového počtu detí navštevujúcich materské školy) v 314 triedach.

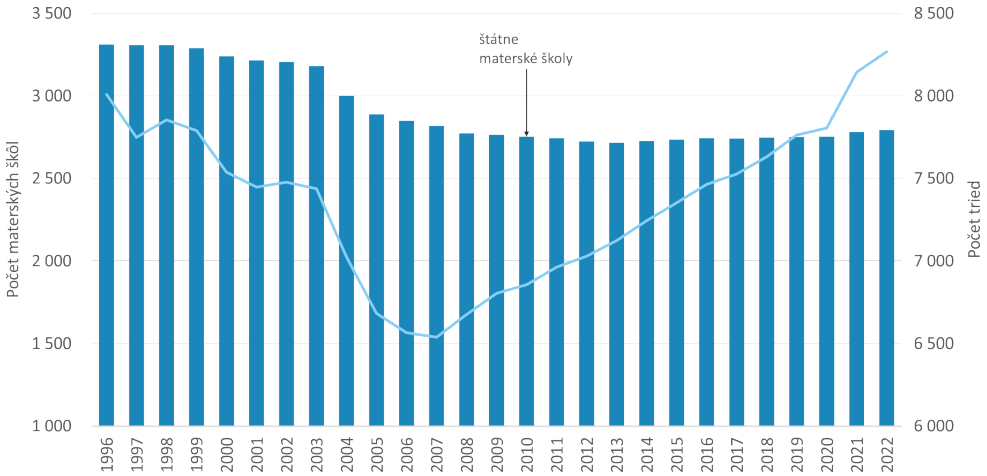
V prípade súkromných materských škôl bol vývoj dynamickejší (obr. 19). Ich podiel na trhu predprimárneho vzdelávania sa zvýšil predovšetkým v uplynulej dekáde. V období rokov 2012 – 2022 ich počet vzrástol viac ako trojnásobne. V roku 2022 pôsobilo na Slovensku 232 súkromných materských škôl (7,4 %) s 10 169 deťmi (5,7 %) v 645 triedach.

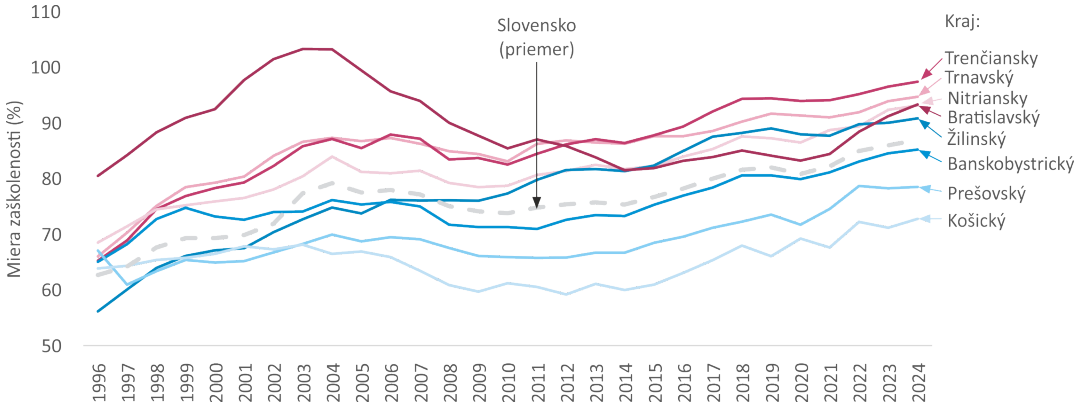
Obr. 19. Vývoj počtu súkromných a cirkevných materských škôl a ich tried na Slovensku v rokoch 1990 – 2022
Zdroj: upravené podľa Švecová a Tolmáči (2025)

Odlišnú trajektóriu vývoja v porovnaní s predchádzajúcim typmi materských škôl mali štátne materské školy, ktoré navštevovaloe 91 % detí. Počet týchto škôl sa v období 1996–2022 znížil z 3 312 na 2 793 (obr. 20). Úbytok štátnych predškolských zariadení pokračoval až do roku 2013, kedy dosiahol svoje minimum na úrovni 2 719 materských škôl. Vývoj počtu tried kopíroval trend vývoja počtu škôl do roku 2007, kedy dosiahol svoje minimum 6 539. Od roku 2014 prišlo k relatívnemu oživeniu rastu a počet materských škôl sa do roku 2022 navýšil na 2 793 zariadení (89 % podiel zo všetkých zariadení v Sieti v roku 2022) a počet tried dosiahol hodnotu 8 267 (obr. 20).

Vývoj miery zaškolenosti 3 – 6 ročných detí v materských školách mal po roku 1989 premenlivý charakter a poukazuje na výrazné regionálne rozdiely. Najvyššie hodnoty dlhodobo dosahoval Bratislavský kraj. Vysokú a relatívne stabilnú mieru zaškolenosti vykazovali aj Trenčiansky, Trnavský a Nitriansky kraj, ktorých hodnoty sa väčšinou pohybovali medzi 80 a 95 %. Nižšie hodnoty, no s miernym rastom najmä po roku 2015, dosahovali Žilinský a Banskobystrický kraj. Najnižšia miera zaškolenosti počas celého sledovaného obdobia bola evidovaná v Prešovskom a najmä Košickom kraji, ktorý zaznamenal v rokoch 2003 – 2013 výrazný pokles. Celkový trend naznačuje postupný nárast miery zaškolenosti, no zároveň pretrvávanie výrazných regionálnych rozdielov, ktoré sú najviditeľnejšie medzi Bratislavským a Košickým krajom (obr. 21).

Obr. 20. Vývoj počtu štátnych materských škôl a ich tried na Slovensku v rokoch 1990 – 2022
Zdroj: upravené podľa Švecová a Tolmáči (2025)

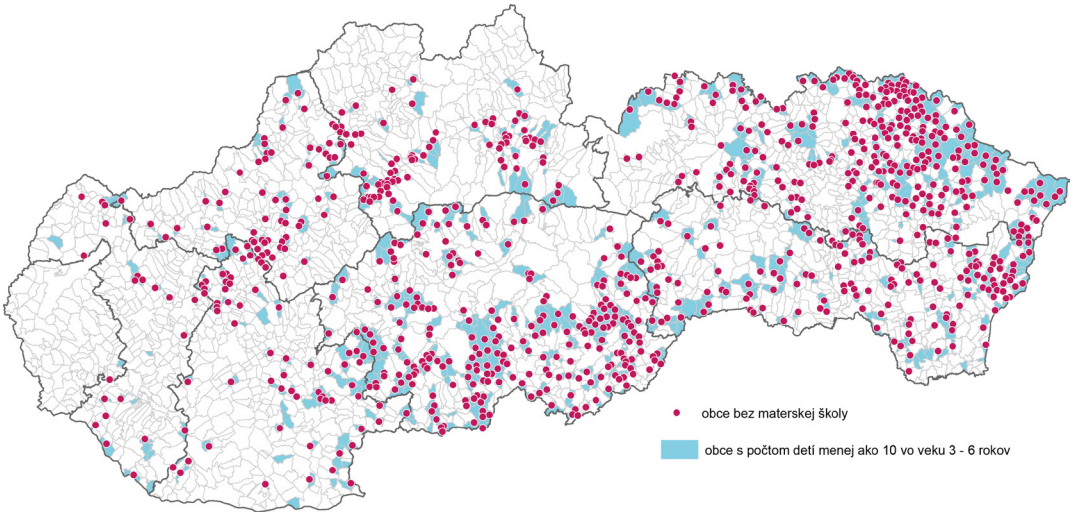

Obr. 21. Miera zaškolenosti detí vo veku 3 – 6 ročných v krajoch SR v rokoch 1996 – 2022
Zdroj: upravené podľa Švecová a Križan (2023)

2.5 Priestorová analýza vývoja siete materských škôl po roku 1989

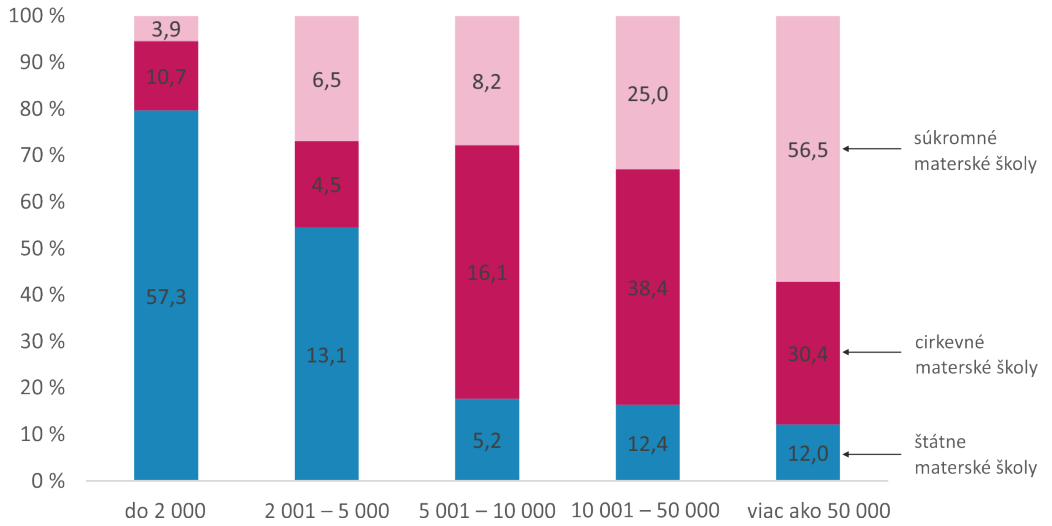
Priestorové rozmiestnenie materských škôl na Slovensku je potrebné vnímať v súvislosti sídelnej štruktúry a počtu ich obyvateľov. V roku 2022 takmer dve tretiny obcí (64 %) malo menej ako 1 000 obyvateľov (medián bol na úrovni 668 obyvateľov). Podľa platnej legislatívy sa materská škola zvyčajne zriaďuje pri počte detí 10 a viac (Zákon č. 245/2008 Z.z. v znení neskorších predpisov). Počet detí vo veku 3 – 6 menší ako 10 bol v roku 2022 až v 665 obciach Slovenska. V týchto obciach vznikal reálny problém so zabezpečením povin-

nej predškolskej dochádzky pre svojich obyvateľov, resp. obyvateľov zo spádového regiónu. Na území Slovenska sa v roku 2022 nenachádzala materská škola v 898 (31 %) obciach (obr. 22). V súvislosti s charakterom osídlenia najviac obcí bez materskej školy bolo v Banskobystrickom (46 %), Prešovskom (42 %) a Košickom (35 %) kraji. Z hľadiska početnosti prevažovali obce s jednou materskou školou (60 %), viac ako jednu materská škola bola identifikovaná v obciach v zázemí veľkých miest ovplyvnených procesmi suburbanizácie (Sládeková Madajová et al. 2021), v národnostne zmiešaných územiach s materskou školou aj s iným ako slovenským vyučovacím jazykom (región južného a juhozápadného Slovenska, Pregi a Novotný 2022) a v obciach s nadpriemernými hodnotami pôrodnosti (obce severozápadného a severného Slovenska). V samotných mestách bolo evidovaných 36 % všetkých materských škôl, ktoré navštevovalo 51 % detí z celkového počtu detí v materských školách.

Obr. 22. Obce na Slovensku bez materskej školy v roku 2022
Zdroj: upravené podľa Švecová a Tolmáči (2025)

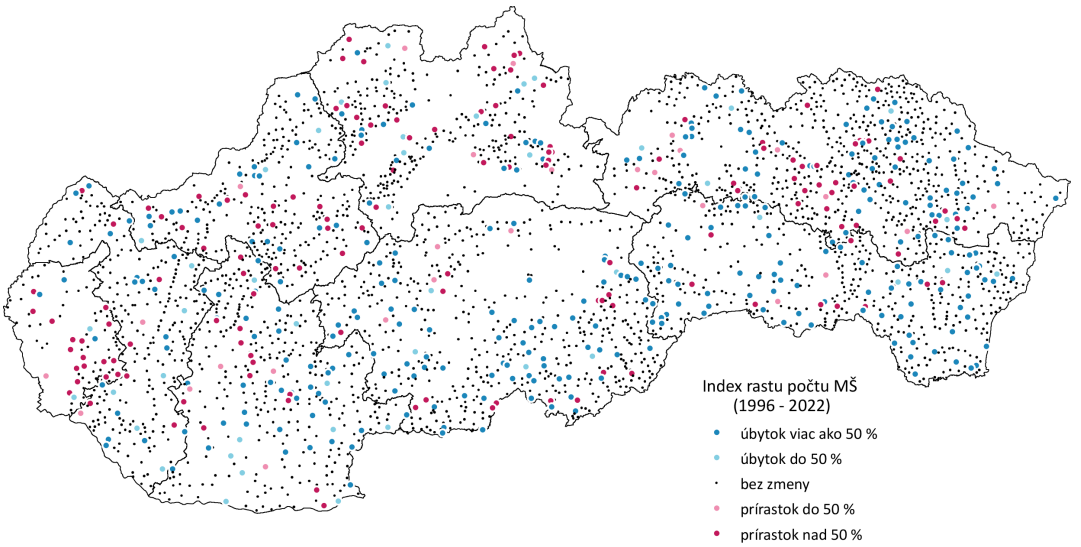
Podľa typu vlastníctva sa viac ako polovica (57 %) štátnych materských škôl nachádzala v obciach s menej ako 2 000 obyvateľmi (obr. 23). Trendom lokalizácie cirkevných a súkromných materských škôl sú ľudnatejšie mestá s vyššou koncentráciou obyvateľstva. Viac ako štvrtina všetkých súkromných materských škôl bola zriadená v Bratislave a viac ako dve tretiny (67 %) boli lokalizované v mestách s viac ako 50 tisíc obyvateľmi (obr. 6). Vo vidieckych regiónoch bolo situovaných menej ako 10 % súkromných a menej ako 15 % cirkevných materských škôl. Dominantné postavenie v počte súkromných materských škôl mal Bratislavský (39 %) a Košický spolu s Prešovským krajom (27 %). Naopak v krajoch Západného Slovenska bolo zriadených len 34 (15 %) materských škôl. Cirkevné materské školy boli najviac rozšírené na Východnom Slovensku (38 %), ktoré nasleduje Západné Slovensko (30 %). Najmenej cirkevných materských škôl sa nachádzalo v Bratislavskom kraji.

Obr. 23. Materské školy na Slovensku podľa zriaďovateľa a veľkostnej kategórie obce v roku 2022

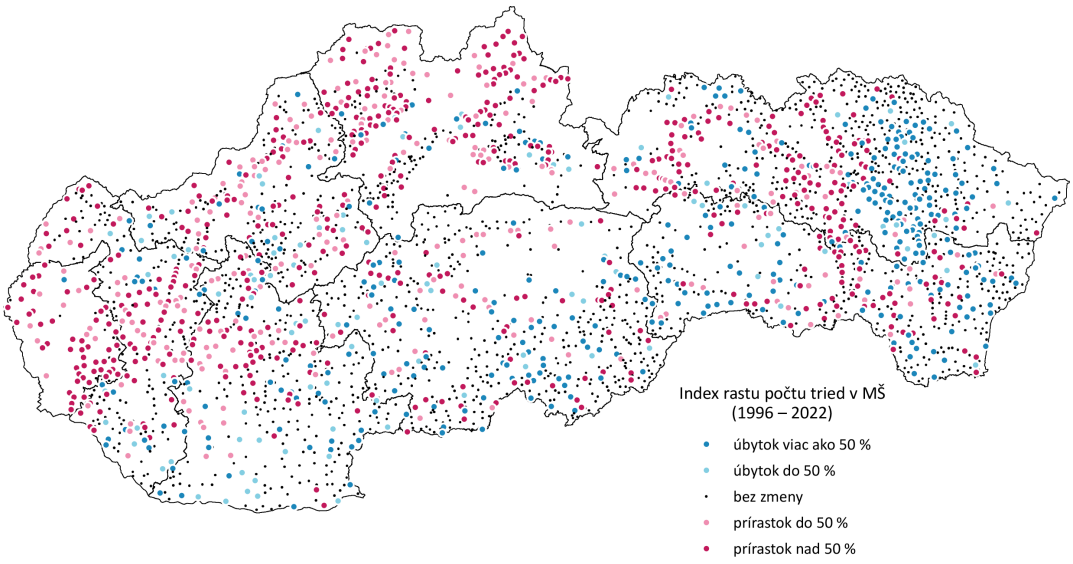
Zdroj: upravené podľa Švecová a Tolmáči (2025)

Počas analyzovaného obdobia došlo k celkovému poklesu počtu materských škôl o 6 %, čo je vysvetlené poklesom vo vidieckych obciach (obr. 24). Súčasne však podiel detí navštevujúcich predškolské zariadenia v regiónoch Slovenska vzrástol. Poskytovatelia predškolských zariadení zvýšili svoju kapacitu hlavne z ekonomických dôvodov, čo dokazuje nárast počtu tried (obr. 25), ktorý bol výraznejší v mestách (21 %).

Obr. 24. Index rastu počtu materských škôl na Slovensku medzi rokmi 1996 – 2022

Zdroj: upravené podľa Švecová a Tolmáči (2025)

Obr. 25. Index rastu počtu tried v materských školách na Slovensku medzi rokmi 1996 – 2022

Zdroj: upravené podľa Švecová a Tolmáči (2025)

Transformácia predprimárneho vzdelávania po roku 1989 priniesla viaceré výzvy – pretrvávajúce regionálne nerovnosti v dostupnosti materských škôl, nedostatočné kapacity, ako aj nízku účasť detí zo sociálne znevýhodneného prostredia.

Analýza historického vývoja ukazuje, že pre ďalší rozvoj siete materských škôl je nevyhnutné flexibilné a pravidelne aktualizované plánovanie vychádzajúce z demografických a migračných prognóz. Budovanie kapacít by malo zohľadňovať nielen populačné zmeny, ale aj požiadavky na kvalitu – najmä dostatok kvalifikovaného personálu a vhodné podmienky pre rozvoj detí. Pri strategickom rozhodovaní je potrebné brať do úvahy regionálne špecifiká a zohľadniť tiež rozvoj miest, tak aby sa predišlo nedostatku (nadbytku) miest v materských školách.

KAPITOLA 3

AKÝ JE SÚČASNÝ STAV SIETE PREDŠKOLSKÝCH ZARIADENÍ NA SLOVENSKU?

3 AKÝ JE SÚČASNÝ STAV SIETE PREDŠKOLSKÝCH ZARIADENÍ NA SLOVENSKU?

Vzdelávanie a starostlivosť v ranom detstve je v súčasnosti považované za kľúčový nástroj podpory zdravého vývinu detí, ich sociálnej inklúzie a úspešného vstupu do povinného vzdelávania. Vo väčšine krajín sa tento pojem chápe ako viacúrovňový a flexibilný systém služieb, programov a opatrení, ktoré sú zamerané na edukáciu, pomoc, podporu, ochranu, starostlivosť a výchovu detí od narodenia až do začiatku povinnej školskej dochádzky. Spravidla ide o akýkoľvek regulovaný mechanizmus starostlivosti a vzdelávania bez ohľadu na prostredie, spôsob financovania, prevádzkové časy či obsahové usporiadanie (OECD 2001). V kontraste s uvedeným pomerne širokým a komplexným medzinárodným poňatím sa v Slovenskej republike vnímanie tohto modelu (vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve) zužuje na predprimárne vzdelávanie, ktoré sa týka detí od 3 rokov v materských školách. Výsledkom je implicitné rozlíšenie medzi „starostlivosťou“ o deti do troch rokov a „vzdelávaním“ detí v ranom detstve.

Systém starostlivosti a vzdelávania v ranom detstve na Slovensku tak možno rozdeliť na dve relatívne samostatné úrovne. Prvou je starostlivosť o deti do troch rokov (kedysi detské jasle), ktorá sa poskytuje ako sociálna služba podľa zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a má primárne opatrovateľský charakter. Druhou úrovňou je predprimárne vzdelávanie detí vo veku od troch rokov do začiatku povinnej školskej dochádzky. Toto vzdelávanie sa realizuje v materských školách, ktoré sú podľa zákona č. 245/2008 Z. z. definované ako zariadenia oprávnené uskutočňovať výchovu a vzdelávanie (§ 27).

3.1 Zariadenia starostlivosti o deti do troch rokov (jasle)

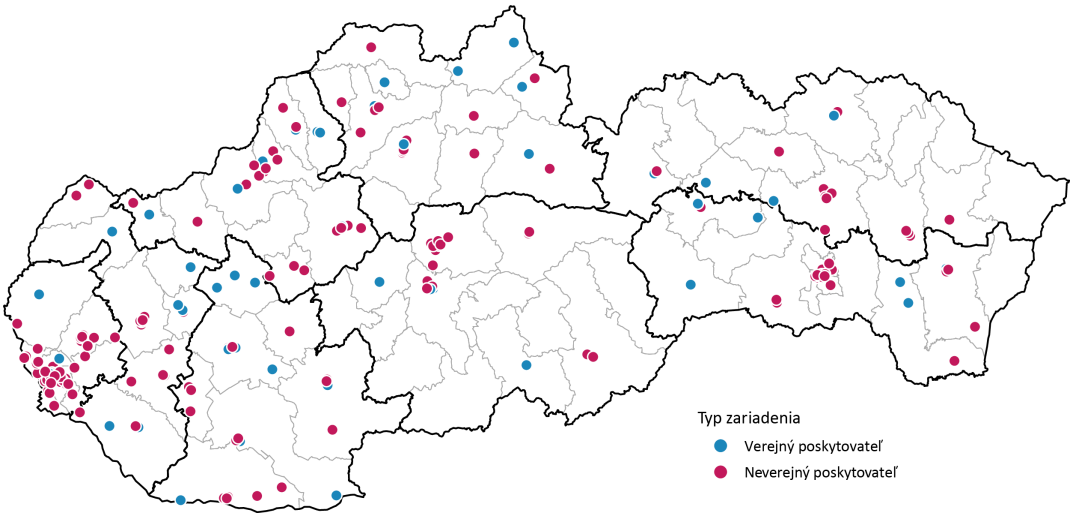
Na Slovensku sa zariadenia starostlivosti o deti do troch rokov (detské jasle) rozvíjali predovšetkým v 50. – 80. rokoch 20. storočia a patrili pod gesciu ministerstva zdravotníctva, čomu zodpovedala skutočnosť, že aj samotný personál tvorili školené zdravotníčky, tzv. detské sestry (Škobla 2024). V 90. rokoch 20. storočia boli jasle zo zdravotníckeho systému vyňaté, neprislúchali do žiadneho rezortu a prešli do pôsobnosti miest. Z právneho hľadiska však neexistovala norma ukladajúca obciam povinnosť jasle zriaďovať a dokonca ani nemali nárok na finančné dotácie zo štátneho rozpočtu. Po roku 1990 tak došlo k prudkému poklesu počtu zariadení, ktorý v nasledujúcich rokoch ďalej pokračoval. Zmena nastala prijatím zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách. Historicky zaužívaný pojem detské jasle sa zmenil na „zariadenia starostlivosti o deti do troch rokov” (§ 32b), v ktorých sa poskytuje služba na podporu zosúlaďovania rodinného a pracovného života poskytovaním starostlivosti o dieťa vo veku 0 – 3 rokov. Od tohto obdobia postupne vznikali aj mnohé súkromné zariadenia, na prevádzkovanie ktorých postačovala voľná živnosť (t. j. 18 rokov, bezúhonnosť, spôsobilosť na právne úkony).

Novela zákona o sociálnych službách účinná od marca 2017 (Zákon č. 40/2017 Z. z., tzv. „jasličkový zákon“) zaviedla viacero ďalších pravidiel a regulácii a bola pomerne značne kritizovaná. Sprísnili sa podmienky týkajúce sa tak odbornosti zriaďovateľa a opatrovateľov, ako aj priestorového vybavenia, funkčnosti a prevádzky. Jasle boli určené len pre rodičov detí, ktorí pracujú alebo sa pripravujú na prácu štúdiom[5]. Zriaďovateľ jaslí mohol poskytovať službu na podporu zosúlaďovania rodinného života a pracovného života len na základe zápisu do registra poskytovateľov sociálnych služieb, ktorý vedie vyšší územný celok. Okrem povinnej registrácie museli zariadenia spĺňať aj ďalšie podmienky. Nepremysleným bol predovšetkým fakt, že dieťa mohlo v zariadení zostať najdlhšie do konca kalendárneho (nie školského) roka, v ktorom dosiahne vek 3 roky. To v praxi znamenalo, že deti narodené od septembra do decembra museli v decembri jasle opustiť a od januára im rodičia boli nútení na osem mesiacov hľadať náhradné spôsoby starostlivosti, kým mohli nastúpiť do materskej školy. Počet detí v jednej dennej miestnosti (herni) bol stanovený na najviac 12 detí. V prípade, ak v jasliach nebolo dieťa do jedného roku veku, mohol sa počet detí navýšiť najviac o tri deti. V detských jasliach muselo pracovať minimálne 80 % odborných zamestnancov, pričom na jedného zamestnanca jaslí mohli pripadať najviac štyri deti. Kvalifikačný predpoklad zamestnancov bol stanovený na vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa pre nového zriaďovateľa (tí, ktorí sa rozhodnú otvoriť si jasle od 1.1.2017), resp. mať zodpovedného vedúceho na trvalý pracovný pomer s VŠ II. stupňa. Opatrovatelia detí museli mať úplné stredoškolské vzdelanie v odbore so zameraním na oblasť starostlivosti o dieťa, a teda pedagogického, sociálneho alebo zdravotníckeho smeru alebo pred nástupom absolvovať akreditovaný kurz opatrovania detí, najmenej v rozsahu 220 hodín. Okrem toho, a to bolo pre mnohé zariadenia doslova likvidačné, od januára 2019 museli všetky jasle spĺňať podmienku bezbariérového prístupu ako ostatné zariadenia sociálnych služieb, čo pre mnohé znamenalo minimálne rekonštrukciu alebo presťahovanie. Značná časť zariadení nedokázala plniť tieto nároky a tak postupne zanikali.

Ďalšia novela zákona o sociálnych službách, ktorú parlament schválil v septembri 2018, reagovala na aplikačnú prax a priniesla viacero kľúčových zmien. Zmiernila požiadavku úplnej bezbariérovosti priestorov existujúcich jaslí, uvoľnila kvalifikačné podmienky pre opatrovateľov a odstránila problémy s deťmi, ktorým „zle vychádzajú roky“. Opatrovateľovi postačovalo stredoškolské vzdelanie aj s iným odborným zameraním, ako je starostlivosť o dieťa, ak zamestnanec začne akreditovaný kurz opatrovania detí do šiestich mesiacov a ukončí ho do dvanástich mesiacov od vzniku pracovnoprávneho vzťahu. Novela umožnila poskytovanie starostlivosti o dieťa do troch rokov jednotne do 31. augusta bezprostredne nasledujúceho po dovŕšení troch rokov dieťa. Zároveň sa rozšíril prístup do jaslí aj pre deti rodičov bez štatútu pracujúceho alebo študujúceho (vrátane osamelých rodičov na materskej či rodičovskej dovolenke), ak to kapacita zariadenia umožňuje. Priestorové pravidlá stanovili limit 20 detí v jednej dennej miestnosti, personálne štandardy určili najviac päť detí na jedného zamestnanca a minimálne 75 % podiel odborných zamestnancov; zvyšok môžu tvoriť obslužné pozície (napr. upratovanie či stravovanie).

[5] Podľa zákona mohol dať do jaslí dieťa len rodič, ktorý študuje na strednej škole alebo vysokej škole, pripravuje sa na trh práce alebo vykonáva aktivity spojené so vstupom alebo s návratom na trh práce, alebo vykonáva zárobkovú činnosť.

Otázka ranej starostlivosti o najmladšie deti však na Slovensku stále stojí akoby na okraji pozornosti, aj napriek postupne rastúcemu záujmu rodičov o inštitucionálnu starostlivosť (Hall et al. 2020). Ako bolo vyššie naznačené, starostlivosť o deti do 3 rokov nie je ponímaná ako súčasť vzdelávacieho systému. Zákonom je vnímaná ako ambulantná sociálna služba a tento rámec sa premieta aj do zamerania politiky: väčšina opatrení cieli na bezpečnosť, ochranu zdravia a hygienu, zatiaľ čo pedagogická dimenzia ostáva bez rámcového vzdelávacieho programu, systematického metodického vedenia a monitoringu. Slovensko patrí medzi krajiny s najnižšou mierou zapojenia detí do 3 rokov do inštitucionálnej ranej starostlivosti[6]. Tento fakt súvisí s nastavením systému sociálnej podpory rodičov a pomerne ústretovou pracovno-právnou legislatívou, kedy rodičia využívajú možnosť stráviť prvé tri roky so svojím dieťaťom v domácom prostredí (Hall et al. 2020). Na strane druhej, v poslednom období mnohým rodinám rodičovský príspevok nepostačuje na zabezpečenie kvalitného života a preto hľadajú možnosti návratu do práce, s čím bezprostredne súvisí nutnosť riešiť otázku zabezpečenia starostlivosť o dieťa.

Obr. 26. Priestorové rozmiestnenie zariadení starostlivosti o deti do troch rokov (jaslí) podľa typu zriaďovateľa na Slovensku v roku 2025

Zdroj: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR (2025), vlastný výskum a spracovanie

[6] Ako uvádza Hall et al. (2020), v krajinách OECD sa priemerná miera účasti detí vo veku do troch rokov na vzdelávaní pohybovala v roku 2014 okolo 30 %, najvyššia bola v severských štátoch (približne 50 %), naopak najnižšia vo východnej Európe – mimoriadne nízke hodnoty vykazovali Česko (6,8 %) a Slovensko (5,4 %).

Možností, kam na Slovensku umiestniť dieťa mladšie ako tri roky pri návrate rodiča do práce, je stále málo. Počet verejných, ale aj súkromných zariadení (prevádzkovaných živnostníkmi, neziskovými organizáciami či firmami) je stále nedostatok a navyše sú regionálne nerovnomerne rozmiestnené (obr. 26). Za posledných 6 rokov stúpol počet verejných poskytovateľov z 37 (február 2019) na 58 (júl 2025), neverejných však len zo 157 na 161 (dôsledok jasličkového zákona). Celková kapacita za sledované obdobie sa navýšila len o 598 miest (z 3 390 v roku 2019 na 3 988 v roku 2025, z toho o 362 miest vo verejných a 236 miest v neverejných zariadeniach). V súčasnosti sú pritom súkromné zariadenia pre rodičov v porovnaní s minulosťou cenovo prístupnejšie – rodičovský príspevok vo väčšine prípadov pokryje všetky náklady na školné[7]. Celkový počet detí v jasličkách je však reálne o niečo vyšší ako oficiálne udávaný počet miest. Register totiž nezachytáva deti vo veku 0 – 3 rokov v súkromných zariadeniach typu materskej školy, ktoré nie sú evidované v Sieti škôl a školských zariadení (viac v nasledujúcej podkapitole).

Dostupnosť zabezpečenia formalizovanej starostlivosti o deti sa poslednou novelou zákona o sociálnych službách čiastočne posilnila aj možnosťou poskytovať starostlivosť o dieťa v tzv. detskej skupine. Táto forma starostlivosti sa poskytuje v kolektíve najviac štyroch detí v domácom prostredí (alebo inom približujúcom sa priestorovo i vybavenosťou domácemu prostrediu) výlučne fyzickou (nie právnickou) osobou ako sústavná činnosť prevádzkovaná samostatne, vo vlastnom mene, na vlastnú zodpovednosť, a to na základe vzniku jej oprávnenia poskytovať túto sociálnu službu zápisom do registra sociálnych služieb, ktorý vedie príslušný vyšší územný celok (§ 32a zákona č. 448/2008 Z. z. v znení neskorších predpisov). Požiadavka odbornej spôsobilosti dosiahnutím určitého stupňa vzdelania sa u tejto fyzickej osoby nevyžaduje. V roku 2025 však bolo v registri zaznamenaných len 7 poskytovateľov služieb starostlivosti o dieťa v detskej skupine (3 v Bratislavskom kraji, 2 v Banskobystrickom kraji, 1 v Prešovskom kraji a 1 v Nitrianskom kraji).

3.2 Predškolské zariadenia

Prijatím školského zákona v roku 2008 sa materské školy stali oficiálne prvým článkom školskej sústavy, pričom následne bol schválený Štátny vzdelávací program pre predprimárne vzdelávanie, ktorý presne definuje ciele, obsah a organizáciu vzdelávania. V kontexte zákona sa na predprimárne vzdelávanie prijímajú deti od 3 do 5 rokov veku. V dôsledku obmedzeného prístupu k starostlivosti o deti vo veku 0 – 3 rokov výnimočne možno prijať aj dieťa od dovŕšenia dvoch rokov veku, ak sú v materskej škole vytvorené vhodné kapacitné, personálne a materiálne podmienky. O prijatí, resp. neprijatí do materskej školy rozhoduje riaditeľ. Materská škola sa zriaďuje pri počte detí 10 a viac. Podľa zriaďovateľa rozlišujeme verejné (zriaďované obcami alebo okresnými úradmi pre deti so špeciálnymi

[7] Opatrením Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR z 11. septembra 2024 č. 245/2024 Z. z. sa ustanovili nové sumy rodičovského príspevku platné od 1. 1. 2025 vo výške a) 351,80 € mesačne, b) 482,30 € mesačne, ak sa oprávnenej osobe, ktorá o rodičovský príspevok požiadala, pred vznikom nároku na rodičovský príspevok vyplácalo z dôvodu starostlivosti o toto dieťa materské alebo obdobná dávka ako materské v členskom štáte.

výchovno-vzdelávacími potrebami), cirkevné (zriaďované cirkvami alebo náboženskými spoločnosťami) a súkromné (zriaďované právnickými alebo fyzickými osobami) materské školy. Všetky materské školy sú evidované v Sieti škôl a školských zariadení (ďalej Sieť), ktorú spravuje Ministerstvo školstva, výskumu, vývoja a mládeže SR a sú definované ako zariadenia oprávnené uskutočňovať výchovu a vzdelávanie (§27 školského zákona).

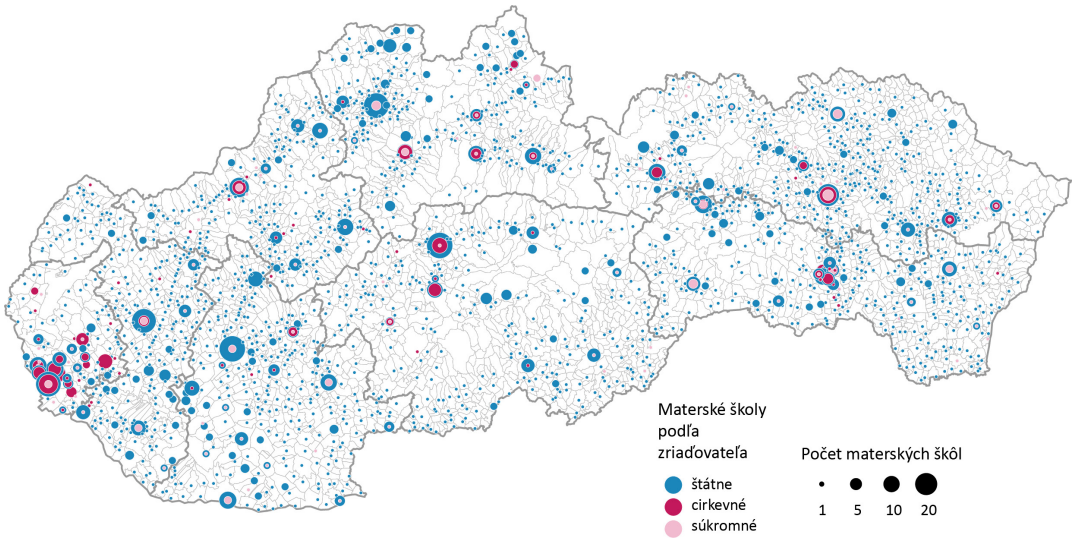
Popri materských školách existujú (súkromné) zariadenia nezaradené do Siete, ktoré nie sú podľa súčasne platného zákona materskou školou (hoci tak bývajú označované), ale len zariadením zabezpečujúcim starostlivosť o deti do 6 rokov. Hoci sa podobajú materským školám, nie sú povinné spĺňať všetky zákonom stanovené požiadavky na kvalifikáciu personálu a obsah vzdelávania, a preto nemajú oprávnenie poskytovať predprimárne vzdelávanie. Mnohé z nich však dosahujú vysokú kvalitu služieb, najmä v oblasti individuálneho prístupu k deťom, stravovania či obohacujúceho programu (Sládeková Madajová et al. 2021).

Dôležitým krokom v rozvoji vzdelávania a starostlivosti o deti bolo zavedenie povinného predprimárneho vzdelávania pre 5-ročné deti (pozri kapitolu 2.4) od septembra 2021 (Zákon č. 209/2019 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa školský zákon). Cieľom zákona bolo vyrovnávať rozdiely v pripravenosti detí na vstup do základnej školy a podporovať rovnosť príležitostí. Ďalšou významnou reformou v tomto smere bolo zavedenie práva na miesto v materskej škole pre všetky deti od troch rokov, ktoré nadobudne účinnosť v septembri 2025 (Zákon č. 182/2023 Z. z.). Touto novelou školského zákona sa plnia vybrané ciele Plánu obnovy a odolnosti SR (komponent 6, reforma 1) schváleného uznesením vlády SR č. 221 z 28. apríla 2021. Zavedenie právneho nároku dieťaťa na miesto v materskej škole od 3 rokov veku, ktorého rodičia o to prejavia záujem, zákonodarca premietol do tzv. „práva na prijatie na predprimárne vzdelávanie v materskej škole od školského roka nasledujúceho po školskom roku, v ktorom dieťa dovŕši tretí rok veku“ (ide o dieťa, ktoré dovŕši štyri roky, a dieťa, ktoré dovŕši tri roky veku do 31. augusta príslušného kalendárneho roka vrátane). Predmetná novela školského zákona postavila obce ako najvýznamnejšieho zriaďovateľa materských škôl pred obrovskú výzvu. Súčasne sa totiž novelizoval aj zákon o štátnej správe v školstve (Zákon č. 596/2003 Z. z.), ktorý obciam stanovil povinnosť utvárať podmienky na „plnenie povinného predprimárneho vzdelávania a podmienky na prijímanie detí na predprimárne vzdelávanie, ktoré majú právo na miesto v materských školách, ktorých sú zriaďovateľom“ (§ 6, odstavec 3, písmeno b).

Zmena financovania predprimárneho vzdelávania s účelovým viazaním finančných prostriedkov, ktorá by mala kopírovať súčasný systém normatívneho financovania základných škôl prostredníctvom prenesených kompetencií štátu na obce a financovania materských škôl zo štátneho rozpočtu, bola zrealizovaná novelou zákona č. 597/2003 Z. z. o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení v znení neskorších predpisov. V praxi to znamená, že od roku 2025 materské školy už nie sú financované z rozpočtu samosprávy, ale zo štátneho rozpočtu. Všetky tieto opatrenia smerujú k zvyšovaniu dostupnosti a inkluzívnosti predprimárneho vzdelávania, najmä pre deti zo sociálne znevýhodneného prostredia a marginalizovaných komunít (Polačková et al. 2023).

Vzhľadom na to, že kapacita oficiálnej siete materských škôl v niektorých lokalitách nebola k septembru 2021 dostatočná, a reálne hrozilo, že mnohé deti budú na povinné predpri-

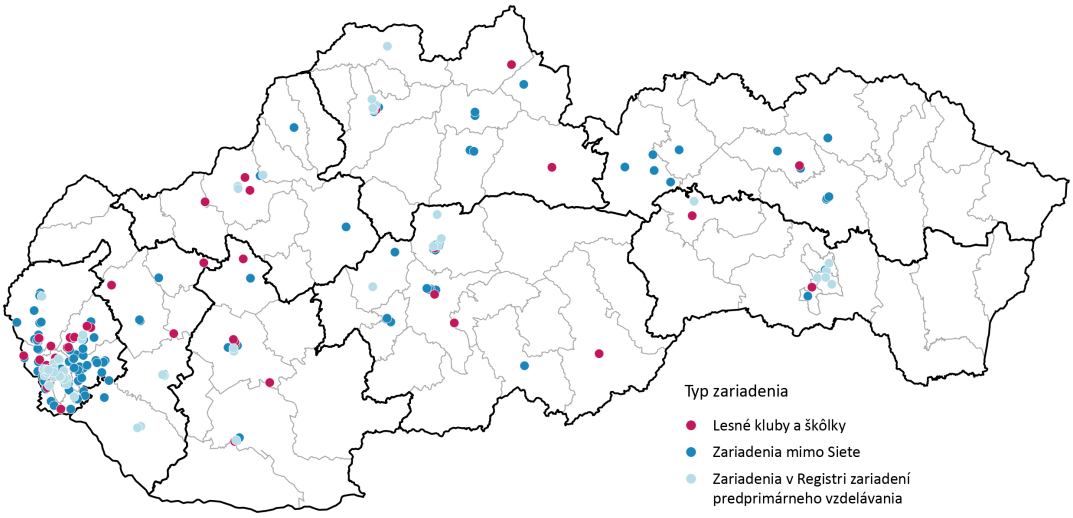
márne vzdelávanie prijímané na úkor mladších, štvor- a trojročných detí), ministerstvo školstva umožnilo na prechodné obdobie (od 1. septembra 2021 do 31. augusta 2026) flexibilnejšie poskytovanie povinného predprimárneho vzdelávania v iných formách, v tzv. zariadeniach predprimárneho vzdelávania (§ 161l školského zákona). V podstate sú to zariadenia mimo Siete, ktoré, ak chceli poskytovať povinné predprimárne vzdelávanie, museli požiadať o zápis do Registra zariadení predprimárneho vzdelávania a splniť viaceré podmienky, a síce: a) rozhodnutie príslušného regionálneho úradu verejného zdravotníctva o uvedení priestorov zariadenia predprimárneho vzdelávania do prevádzky, b) program povinného predprimárneho vzdelávania, ktorý je v súlade s princípmi a cieľmi výchovy a vzdelávania so štátnym vzdelávacím programom pre predprimárne vzdelávanie, a c) doklady, ktoré preukazujú personálne zabezpečenie povinného predprimárneho vzdelávania osobami spĺňajúcimi kvalifikačné predpoklady na výkon pracovnej činnosti učiteľa materskej školy. Plnenie povinného predprimárneho vzdelávania v týchto zariadeniach následne kontroluje Štátna školská inšpekcia.

Obr. 27. Priestorové rozmiestnenie materských škôl na Slovensku v roku 2024
Zdroj: Štatistický úrad SR (2024a), vlastné spracovanie

Keďže kapacitné možnosti existujúcich materských škôl neboli ani v čase prijatia novely Školského zákona v roku 2023 v mnohých obciach Slovenska dostatočné, vznikla potreba riešiť otázku, ako zabezpečiť uplatňovanie práva na miesto v materskej škole v situáciách, keď toto právo nie je možné naplniť z kapacitných dôvodov. V súvislosti s tým bola v máji 2023 prijatá novela zákona č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku (Zákon č. 181/2023 Z. z.), ktorá s účinnosťou od 30. mája 2023 zaviedla nárok na poberanie rodičovského príspevku pre osobu, ktorej dieťa vo veku od 3 do 5 rokov (pokiaľ nenavštevovalo posledný ročník materskej školy) nebolo prijaté do štátnej spádovej materskej školy. Uvedené legislatívne zmeny viedli v praxi k vzniku zaujímavej situácie. Opakované každoročné problémy s prijímaním detí do materských škôl z kapacitných dôvodov doplnili prípady, keď rodičia začali

využívať ustanovenia novely zákona na predĺžené poberanie rodičovského príspevku. Tento jav naznačuje, že určitá časť rodičov preferuje finančnú podporu vo forme predĺženého rodičovského príspevku pred zabezpečením miesta pre dieťa v spádovej materskej škole. Celkovo v roku 2024 (resp. školskom roku 2024/2025) na Slovensku pôsobilo 3 155 materských škôl[8] zapísaných v Sieti nerovnomerne rozmiestnených v regiónoch Slovenska (obr. 27). Ich celková kapacita bola na úrovni 199 274 miest, z toho 2 787 bolo štátnych (s kapacitou 179 896 miest), 115 cirkevných (7 020 miest) a 253 súkromných (12 358 miest).

Obr. 28. Mimosieťové predškolské zariadenia na Slovensku v roku 2024
Zdroj: MŠVVaM SR (2025a), vlastný výskum a spracovanie

Mimosieťových zariadení predškolského vzdelávania oprávnených dočasne poskytovať povinné predprimárne vzdelávanie bolo na MŠVVaM SR v roku 2024 celkovo za celé Slovensko zaregistrovaných 53. Ich kapacita, ako aj počet detí, ktoré v nich plnia povinné predprimárne vzdelávanie, nie sú verejne dostupné. Odhad kapacity týchto zariadení vychádzajúci z vlastných dotazníkových šetrení v priebehu rokov 2023 a 2024 a stanovenia minimálneho počtu 10 miest u zariadení, pri ktorých sa nepodarilo zistiť ich kapacitu, je 597 miest. Rovnako nedostupná, resp. neexistujúca je aj databáza ostatných mimosieťových predškolských zariadení. Výskum realizovaný v rámci pôsobenia projektu, ktorého výstupom je táto monografia, identifikoval ďalších 210 (okrem zariadení predprimárneho vzdelávania v Registri) aktívne pôsobiacich mimosieťových predškolských zariadení (z toho 45 tzv. detských lesných klubov), ktoré koncom roka 2024 zabezpečovali celodennú starostlivosť o deti vo veku 3 – 6 rokov. Minimálny odhad počtu miest, ktoré tieto zariadenia poskytujú, je 2 925. (z toho 529 miest v lesných škôlkach). Priestorové rozmiestnenie všetkých mimosieťových zariadení dokumentuje obr. 28.

[8] Špeciálnych materských škôl bolo 120, s celkovou kapacitou 2 372 miest (CVTI 2024).

V súvislosti s povinným predprimárnym vzdelávaním sa začal používať dovtedy pre materské školy neznámy termín spádovej materskej školy. Spádovú materskú školu pre deti v povinnom predprimárnom vzdelávaní definuje zákon ako materskú školu zriadenú obcou/mestom v obci, v ktorej má dieťa trvalý pobyt. Spádovosť sa netýka cirkevných, súkromných a materských škôl zriadených regionálnymi úradmi školskej správy. Dieťa môže plniť povinné predprimárne vzdelávanie aj mimo obce, kde má trvalý pobyt, ak riaditeľ materskej školy, do ktorej sa dieťa hlási, vydá rozhodnutie o jeho prijatí. Riaditeľ tejto materskej školy je zároveň povinný túto skutočnosť oznámiť riaditeľovi spádovej materskej školy (MŠVVaM SR 2025). Obce si spádové oblasti materských škôl v ich zriaďovateľskej pôsobnosti určujú prostredníctvom všeobecne záväzných nariadení v zmysle ustanovenia § 8a zákona č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Súčasne sa takto určená spádová materská škola považuje za spádovú materskú školu aj na účel výkonu práva na prijatie dieťaťa na predprimárne vzdelávanie. Ak spádová materská škola nemá kapacitné možnosti na prijatie dieťaťa za účelom výkonu práva na miesto v materskej škole, obec je povinná zabezpečiť prijatie dieťa v inej materskej škole, ktorej je zriaďovateľom alebo v materskej škole s kapacitnými možnosťami, ktorá je najbližšie k miestu trvalého pobytu dieťa alebo má najlepšiu dostupnosť hromadnou dopravou z miesta trvalého pobytu dieťaťa (§ 59b školského zákona).

V ostatnom období sa na Slovensku vedie intenzívna odborná aj verejná diskusia o ďalšom rozšírení povinného predprimárneho vzdelávania. Po zavedení povinného posledného ročníka materskej školy v roku 2021 sa pozornosť presúva na otázku, či má byť povinná dochádzka rozšírená aj na mladšie deti, a to až do veku troch rokov. Ministerstvo školstva deklaruje zámer postupne zaviesť povinné predprimárne vzdelávanie od štyroch rokov (od roku 2027) a následne aj od troch rokov (od roku 2028). Cieľom týchto krokov je vyrovnávať nerovnosti v prístupe k vzdelávaniu, zvýšiť zaškolenosť detí zo sociálne znevýhodneného prostredia a priblížiť Slovensko k európskemu cieľu dosiahnuť aspoň 96 % účasť detí vo veku 3 – 5 rokov na predprimárnom vzdelávaní do roku 2030. Na jednej strane podporovatelia reformy zdôrazňujú, že systematická výchova a vzdelávanie v ranom detstve má preukázateľne pozitívny vplyv na rozvoj kognitívnych a sociálnych kompetencií, čím znižuje riziko školského neúspechu a predčasného odchodu zo vzdelávania. V kontexte marginalizovaných komunít sa povinné vzdelávanie považuje za dôležitý nástroj inklúzie a sociálnej kohézie. Argumentuje sa tiež tým, že už dnes navštevuje materskú školu väčšina trojročných detí, takže povinnosť by len formalizovala existujúcu prax a zabezpečila prístup aj tým deťom, ktoré sa do systému nezapájajú. Na druhej strane kritické hlasy upozorňujú na riziká príliš rýchlej implementácie. Jedným z najčastejšie spomínaných problémov, na ktorý poukazujú aj analýzy tejto publikácie, je nedostatok kapacít materských škôl predovšetkým vo väčších mestách a na východnom Slovensku. Problémom je aj personálne zabezpečenie – chýba dostatok kvalifikovaných učiteľov a odborných zamestnancov, čo môže ohroziť kvalitu vzdelávania. Časť odborníkov namieta, že univerzálna povinnosť nemusí byť pre všetky deti prospešná, najmä ak nie sú zabezpečené dostatočne flexibilné formy dochádzky (napr. poldenné alebo individuálne vzdelávanie). Aj výsledky tematických výskumov prezentovaných v tejto monografii potvrdzujú odporúčania viacerých analytikov, ktorí navrhujú namiesto plošného opatrenia cielenejšie intervencie, ktoré by sa zamerali na deti zo sociálne a jazykovo znevýhodneného prostredia.

Diskusia tak odhaľuje kľúčovú dilemu medzi snahou o zvýšenie rovnosti príležitostí a potrebou zachovať slobodu rodičovskej voľby. Z pohľadu vzdelávacej politiky je zrejmé, že prípadné zavedenie povinného predprimárneho vzdelávania pre deti od troch rokov veku bude vyžadovať komplexné riešenie – nielen rozšírenie kapacít materských škôl, ale aj prípravu dostatočného počtu kvalifikovaných pedagógov, podporu inkluzívneho vzdelávania a vytvorenie flexibilných modelov dochádzky, ktoré zohľadnia rôznorodosť potrieb detí a rodín.

KAPITOLA 4

ĎALEKO DO ŠKÔLKY?

4 ĎALEKO DO ŠKÔLKY?

Priestorové usporiadanie služieb (v našom prípade materských škôl), nie je homogénne a vytvára prirodzené regionálne rozdiely. Mnohé štúdie dokumentujú dichotómiu medzi mestským prostredím a vidiekom s konštatovaním zhoršeného prístupu k formálnej starostlivosti o deti žijúce v suburbánnych zónach alebo na vidieku (Sipple et al. 2020, DeBaryshe et al. 2024). V tomto zmysle má spravodlivosť (resp. nespravodlivosť) priestorové vyjadrenie a lokalizácia v priestore bude vždy spojená s určitým stupňom relatívnej výhody alebo nevýhody. Spravodlivosť a nespravodlivosť sa formujú – a sú formované – lokalizovaním meniacich sa sociálnych, politických a ekonomických podmienok. Ako konštatujú Smith et al. (2023), je však možné vyvinúť úsilie na rozpoznanie a zmiernenie týchto výhod a nevýhod s cieľom vytvoriť spravodlivejšiu a rovnejšiu budúcnosť pre všetkých. Práve takéto poznanie vytvára tlak a zároveň príležitosť na prijatie istých štandardov pre lepšie spravovanú spoločnosť v oblasti predprimárneho vzdelávania (Hegele et al. 2024). Priestorové predstavy ovplyvňujú politiku vzdelávania, zatiaľ čo politika vzdelávania ovplyvňuje priestorové predstavy (Mann a Dudek 2024). Aj preto je potrebné vnímať vzdelávaciu politiku aj ako priestorovú politiku, čo vytvára príležitosť a argumenty pre geografický prístup výskumu predprimárneho vzdelávania.

Za priestorovú (ne)spravodlivosť môžu byť však zodpovední aj aktéri, ktorých sa to týka. Vhodným príkladom je koncept dochádzkovej nadmernosti (travel excessive), ktorý vychádza z rozdielov medzi skutočnou a teoretickou minimálnou dochádzkou (alebo nákladmi na dochádzku), pričom nižšie hodnoty nadmerného dochádzania do zamestnania znamenajú vyššiu efektívnosť (Hamilton a Röell 1982). V súčasnosti sa uprednostňuje termín „excess commuting“ (Cheng a Chen 2024). Mnohé štúdie sa síce venujú nadmerným dochádzkam do zamestnania, ktoré je však prirodzene koncentrované, teda v priestore rozložené menej homogénne v dôsledku rôznych činností v zamestnaní a sektorov hospodárstva. Naopak, vybrané služby, akými sú aj vzdelávacie inštitúcie, sú menej koncentrované a rozdiel medzi vidiekom a mestom môže byť menej výrazný (cf. Kučerová et al. 2020b). Ešte viac je to zvýraznené pri zariadeniach spadajúcich do povinnej školskej dochádzky, teda základné školy a materské školy, aj vzhľadom na relatívnu jednotnosť vzdelávacích činností. Je však potrebné poznamenať, že vzdelávacie zariadenia majú často rôzne územné plánovacie obmedzenia (spádové regióny), čo vplýva na dochádzkovú nadmernosť (Hu a Li 2021). Zároveň však dochádzková nadmernosť v prípade školských zariadení môže vychádzať práve z rozhodnutí aktérov (rodičov) a nemusí byť dôsledkom priestorovej (ne)spravodlivosti. Nadmernosť dochádzok do vzdelávacích inštitúcií je viazaná prevažne na mestské prostredie (Cheng et al. 2017, Cheng a Chen 2024, Liu et al. 2025), menej sa diskutuje o vidieku. Možno konštatovať, že výskum dostupnosti predškolských zariadení a dochádzkovej nadmernosti v prípade detí žijúcich na vidieku bol doposiaľ na okraji záujmu nielen v geografii.

4.1 Dostupnosť materských škôl

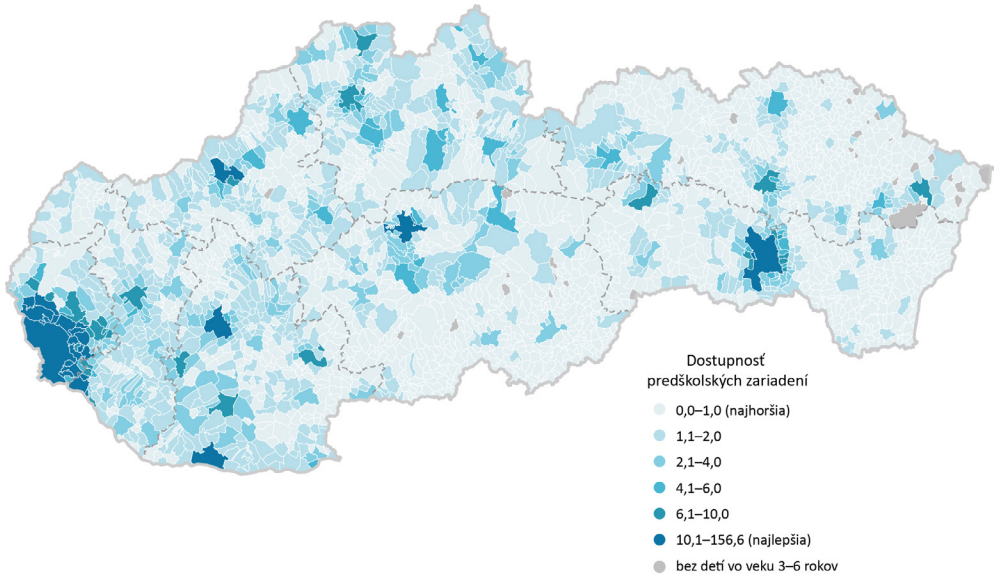
Na základe dát o dochádzkových tokoch detí do materských škôl (CVTI 2024b) vyplýva, že až 80 % detí na Slovensku navštevuje materskú školu v mieste bydliska. V tejto kapitole ide však o analýzu zameranú práve na deti, ktoré za povinným predškolským vzdelaním musia denne dochádzať (n = 34 509). Na základe výsledkov predchádzajúcich výskumov boli z tohto počtu detí odselektované toky nad 30 min v cestnej sieti (n = 6 627). Skúsenosti zo Slovenska naznačujú, že ochotu dochádzať do materskej školy nad 30 min deklarovalo iba 1 % rodičov (reprezentatívny výskum realizovaný agentúrou Focus, Križan et al. 2025). Teda tieto toky sú v podmienkach Slovenska nepravdepodobné a sú dôsledkom nepresností v evidencii trvalého pobytu detí. Aj preto výsledný súbor dát zahŕňa všetky denné toky detí do materskej školy, ktorá je vzdialená do 30 min od miesta bydliska (n = 27 860). Dostupnosť materských škôl bola meraná pomocou balanced 2-step floating catchment area (B2SFCA) method (Paez et al. 2019).

Z výsledkov merania dostupnosti materských škôl na jednej strane vyplýva pozitívne zistenie, že pre takmer 2/3 detí na Slovensku je materská škola dostupná do 4 min (tab. 5). Na druhej strane, negatívnym zistením je, pre 14 % detí je materská škola dostupná za viac ako 10 min v cestnej sieti. Tieto hodnoty vytvárajú na rodičov detí tlak na zvýšené časové a finančné náklady na každodennú povinnú predškolskú dochádzku. V priestore Slovenska je možné identifikovať zvýšenú koncentráciu obcí s menej priaznivou dostupnosťou materských škôl na východe Slovenska (obr. 29), kde je najvyššia koncentrácia obcí bez materskej školy. Naopak, na západe Slovenska a juhu západného Slovenska je situácia s priestorovou dostupnosťou materských škôl najpriaznivejšia. Priaznivé hodnoty priestorovej dostupnosti materských škôl sú príznačné aj pre mestá naprieč regiónmi Slovenska.

Tab. 5. Základné ukazovatele dostupnosti materských škôl na Slovensku

Zóna dostupnosti	Populácia 3 – 6 detí	Podiel všetkých detí v materských školách (%)	Kumulatívny počet %	Počet materských škôl
Do 1 min	37 776	21,94 %	21,94 %	1 393
<1,1; 2,0] min	34 815	20,22 %	42,16 %	748
<2,1; 4,0] min	39 161	22,75 %	64,91 %	614
<4,1; 6,0] min	17 559	10,20 %	75,11 %	256
<6,1; 10,0] min	18 724	10,88 %	85,98 %	133
<10,0;	24 136	14,02 %	100,00 %	11

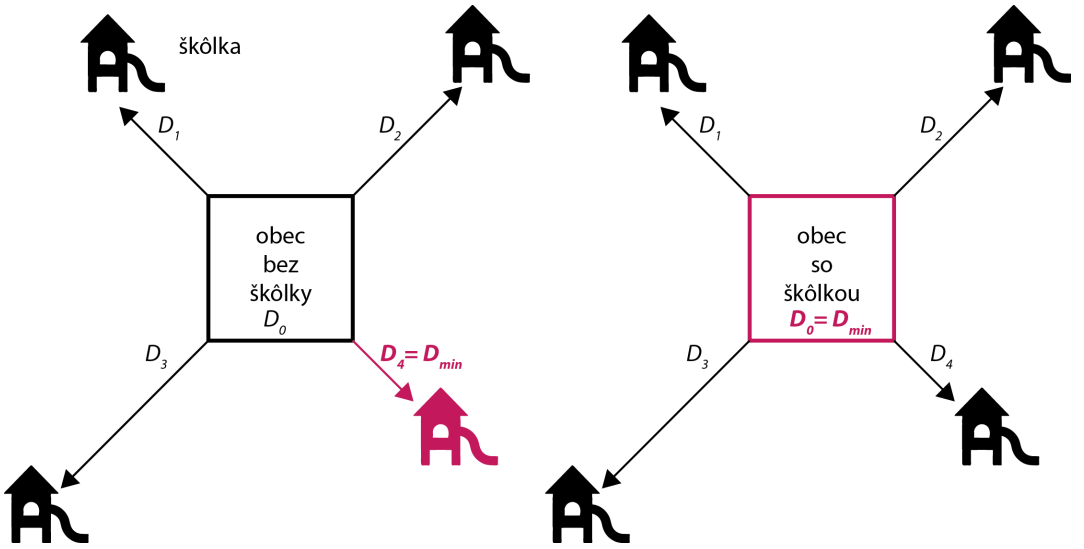
Zdroj: CVTI (2024b), Štatistický úrad SR (2024b), vlastné spracovanie

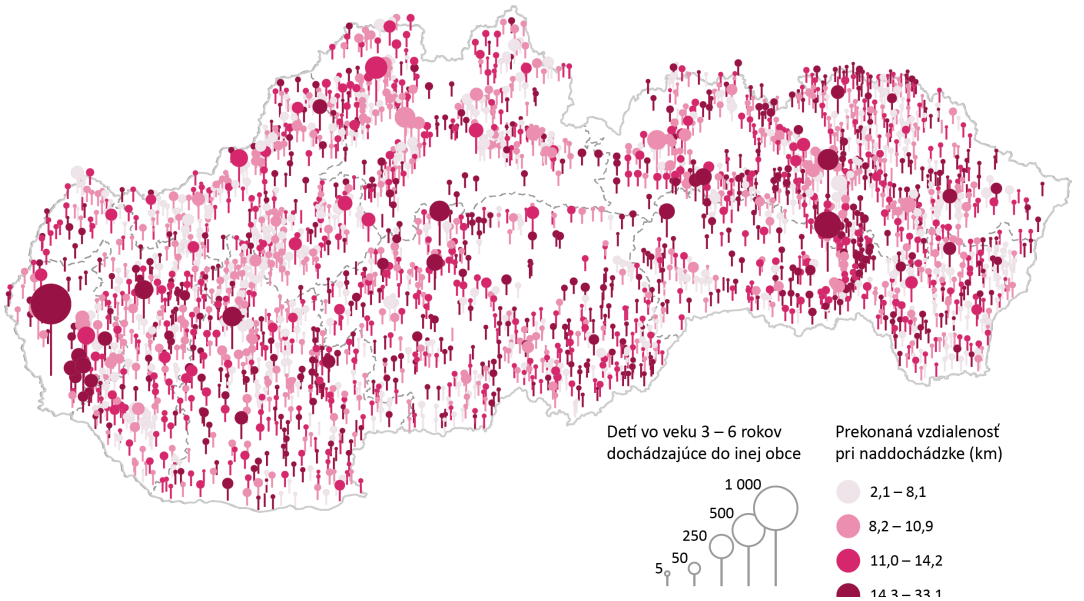
Obr. 29. Dostupnosť materských škôl na Slovensku
Zdroj: CVTI (2024b), Štatistický úrad SR (2024b), vlastné spracovanie

4.2 Efektívna a neefektívna dochádzka do materskej školy

Z kvantitatívneho hľadiska sa nadmerná dochádzka do zamestnania zvyčajne meria relatívnou metrikou nadmernej miery, ktorá je reprezentovaná ako pomer dodatočnej dochádzkovej vzdialenosti ku skutočnej dochádzkovej vzdialenosti. Rovnako možno definovať aj relatívnu veličinu nadmerného dochádzania do materských škôl. Hodnota absolútneho množstva nadbytočného dochádzania do materskej školy sa vypočíta ako rozdiel medzi skutočnou dochádzkovou vzdialenosťou a minimálnou dochádzkovou vzdialenosťou (Cheng et al. 2017). Pre ďalšie potreby analýzy boli dochádzkové toky klasifikované do dvoch skupín: (i) v rámci obce bydliska detí (teda východisková obec je totožná s cieľovou) a (ii) mimo obce bydliska (východisková obec je odlišná od cieľovej). Nadmerná dochádzka na regionálnej úrovni bola uvažovaná v prípade mimoobecných tokov. Za najbližšiu materskú školu bola zvolená materská škola v danej obci (obr. 30).

Obr. 30. Prípady minimálnych dochádzkových tokov detí do materskej školy
Zdroj: upravené podľa Križan et al.(v recenznom konaní)

Obr. 31. Naddochádzkové toky detí do materských škôl na Slovensku
Zdroj: CVTI (2024b), vlastné spracovanie

Zvýšené hodnoty naddochádzkovosti detí do materských škôl sú príznačné pre metropoly Slovenska a ich zázemie (obr. 31). Jedným z dôvodov je aj zvolená metodika výpočtu, keďže naddochádzkovosť je viazaná na centroid obce, ktorý v prípade miest, akými sú Bratislava

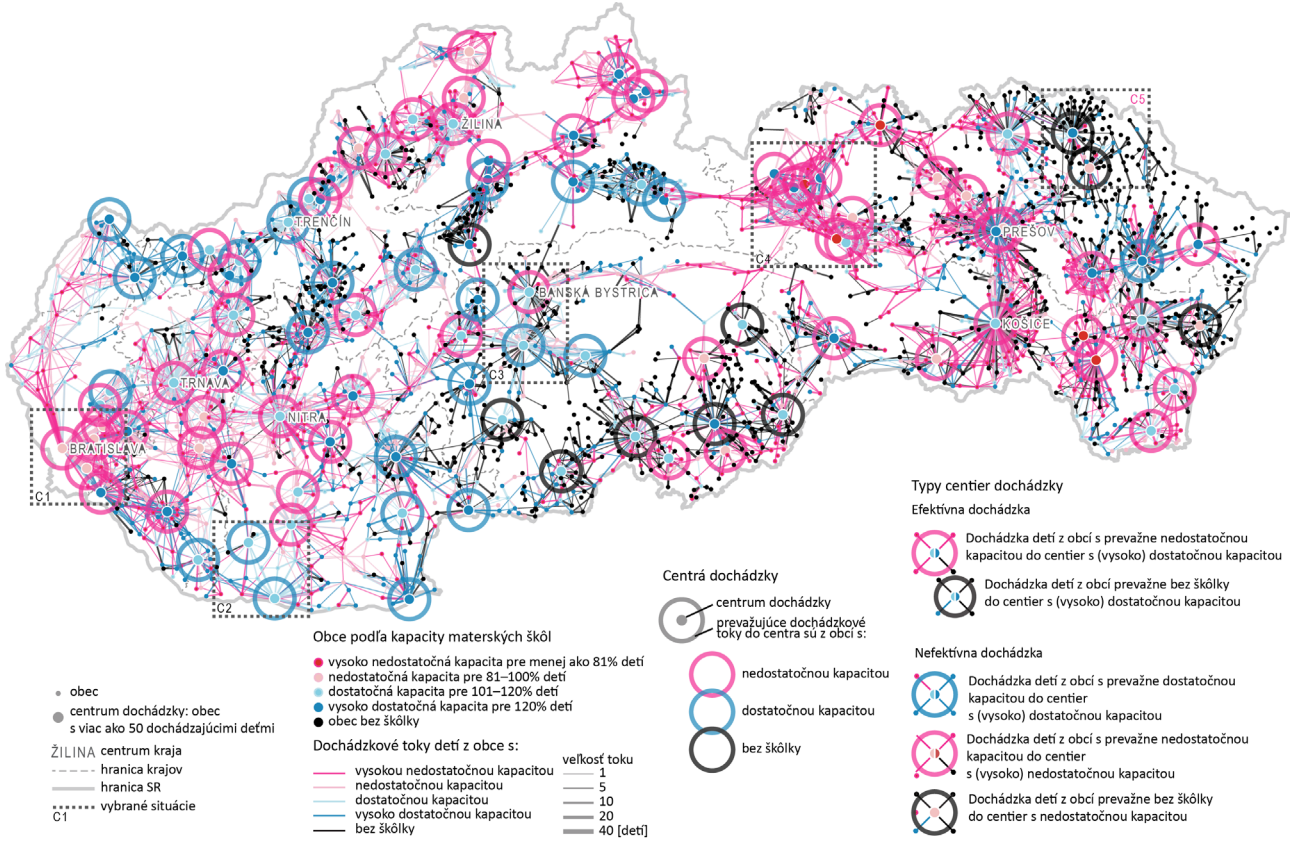
a Košice, môže byť vzdialený od reálnej lokality školy aj desiatky kilometrov. Tento efekt je však minimálny v prípade vidieckych regiónov. Zvýšené naddochádzkové toky sú zreteľné najmä v Prešovskom a Košickom kraji. Ďalším regiónom so zvýšenými hodnotami naddochádzkových kilometrov sú Gemer a juh Nitrianskeho kraja. V tomto prípade ide pravdepodobne o naddochádzkovosť viazanú na etnickú a jazykovú štruktúru detí a z toho vychádzajúci výber inej ako najbližšej materskej školy zo strany rodičov.

Za centrum dochádzky bola považovaná cieľová obec s viac ako 50 dochádzajúcimi deťmi. Východiskové obce boli na základe kapacity materských škôl klasifikované do 5 skupín: (a) výrazne nedostatočná kapacita pre menej ako 81 % detí; b) nedostatočná kapacita pre 81 – 100 % detí; c) dostatočná kapacita pre 101 – 120 % detí; d) výrazne dostatočná kapacita pre viac ako 120 % detí; e) bez materskej školy. Pri výskume prevládajúcich dochádzkových tokov medzi zdrojovou a cieľovou obcou boli rozlíšené tri kategórie dochádzkových centier: (A) s nedostatočnou kapacitou; (B) s dostatočnou kapacitou; (C) bez materskej školy. Analýzou dochádzkových tokov detí z východiskovej obce klasifikovanej na základe kapacity materskej školy smerujúcich do centier dochádzky klasifikovaných na základe prevládajúcich tokov bolo identifikovaných päť možných vzorcov predškolskej dochádzky do centier dochádzky. Tri z nich boli zaradené medzi efektívne a dva ako neefektívne vzorce dochádzky (obr. 32 a 33). Príklady týchto vzorcov dochádzky možno na základe empírie vzťahovať na 5 rôznych prípadov.

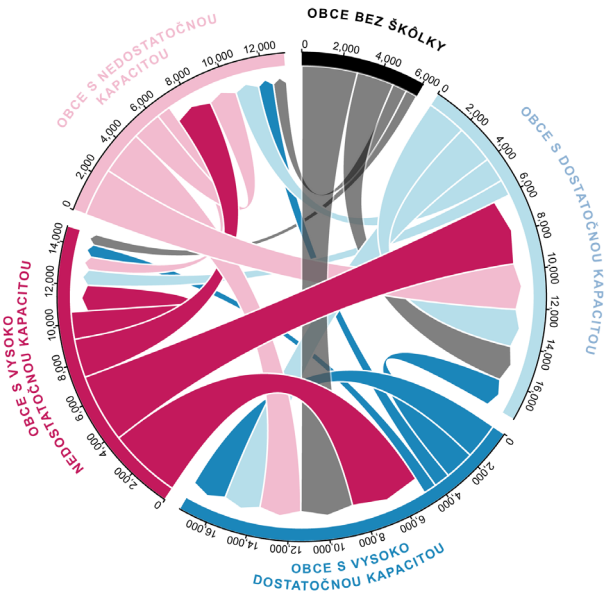
Prípad 1 (C1) predstavuje situáciu, keď zvýšené dochádzkové toky detí sú spôsobené nedostatočnou kapacitou materských škôl v dynamicky rastúcich obciach v metropolitnom regióne hlavného mesta Bratislavy. Úlohu môžu zohrávať aj rodičovské preferencie v ekonomicky najrozvinutejšej časti Slovenska. Výsledkom je rastúci tlak na kapacitu materských škôl v Bratislave a okolitých obciach, ktorá je už teraz nedostatočná.

Prípad 2 (C2) ilustruje scenár, pri ktorom sa aj napriek dostatočnej lokálnej kapacite materských škôl zaznamenal významný objem dochádzkových tokov. Hoci tieto toky smerujú do centier s dostatočnou kapacitou – a teda nespôsobujú miestne problémy s kapacitou – takéto správanie možno aj tak považovať za neefektívne z hľadiska minimalizácie dochádzkových vzdialeností. Pozorovaný vzorec pravdepodobne súvisí s jazykovým zložením obyvateľstva, najmä v etnicky zmiešaných regiónoch. Na juhu Slovenska deti, ktorých materinským jazykom je maďarčina, často uprednostňujú materské školy s vyučovacím jazykom maďarským, čo vedie k dlhším dochádzkovým vzdialenostiam.

Obdobný vzorec je možné sledovať v prípade 3 (C3), avšak nadmerná dochádzka je pravdepodobne spôsobená inými faktormi. Hoci obe dochádzkové centrá – Banská Bystrica a Zvolen – disponujú dostatočnou kapacitou, veľké obojstranné toky medzi nimi naznačujú, že hlavným faktorom rozhodovania rodičov o materskej škole môže byť dochádzanie rodičov do zamestnania.

Obr. 32. Efektívna a neefektívna dochádzka detí do materskej školy
Zdroj: upravené podľa Križan et al.(v recenznom konaní)

Obr. 33. Efektívnosť dochádzky detí do materskej školy medzi obcami Slovenska
Zdroj: upravené podľa Križan et al.(v recenznom konaní)

Prípad 4 (C4) neefektívnej dochádzky do materských škôl je spojený s regiónmi s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít. Rozhodovanie rodičov v týchto oblastiach je často ovplyvnené prítomnosťou rómskych detí v miestnych materských školách. To môže viesť k zbytočnej dochádzke do materských škôl mimo miesta bydliska alebo mimo najbližšie dostupné zariadenie. Vzhľadom na demografickú štruktúru rómskeho obyvateľstva (vysoký podiel detí) a dlhodobé podinvestovanie do (pred)školskej infraštruktúry čelia obce v týchto regiónoch výrazne nedostatočnej kapacite.

V záverečnom prípade 5 (C5) obce nemajú vlastnú materskú školu a deti nenavštevujú ani najbližšie dostupné zariadenie. Tento región Slovenska je charakteristický vysoko fragmentovanou sídelnou štruktúrou, pozostávajúcou z mnohých malých obcí s obmedzeným prístupom k verejnej doprave. V takýchto prípadoch sa využívanie súkromných áut stáva pre rodičov praktickou stratégiou; tí často uprednostňujú vzdialenejšie mestské centrum pred najbližšou materskou školou.

4.3 Dostupnosť materských škôl v bratislavských suburbiách

Analýza dostupnosti materských škôl na lokálnej úrovni ponúka detailnejší pohľad pre potreby lokálnych autorít pri rozhodovaní o predprimárnom vzdelávaní. Priaznivá dopravná dostupnosť vzdelávacích inštitúcií zohráva kľúčovú úlohu tak v mestách ako aj na vidieku. Umožňuje rodičom efektívnejšie organizovať svoj čas pri odprevádzaní a vyzdvihovaní dieťaťa pred a po pracovnej dobe, zatiaľ čo deťom poskytuje

viac voľného času namiesto zdĺhavého cestovania. Dopravná dostupnosť materskej školy ale nie je jediným faktorom rozhodovacej stratégie rodičov. Domácnosť volí materskú školu v širšom kontexte, pričom sa rozhoduje na základe kapacít (dostatok voľných miest), polohy škôlky v blízkosti práce rodiča, kvalita škôlky, vyučovacieho jazyka, špeciálnych potrieb a pod. V prípade zvolenia inej ako najbližšej škôlky sa potom hovorí o tzv. naddochádzkovosti. Taktiež obyvateľstvo suburbánnych a rurálnych regiónov je navyše oproti urbánnemu ochotné dochádzať na väčšie vzdialenosti (DeBaryshe et al. 2024).

Prehľad využívaných foriem dopravy pri dochádzke detí do materských škôl je nevyhnutným východiskom pri hodnotení dopravnej dostupnosti predprimárneho vzdelávania. Výskumy ukazujú, že najčastejšou formou dopravy detí do materských škôl je individuálna automobilová doprava, ktorá rodičom umožňuje kombinovať odvoz detí s cestou do zamestnania. Zároveň však viaceré štúdie (napr. Hopson et al. 2022) upozorňujú, že závislosť od osobného automobilu môže mať negatívny vplyv na dochádzku v prípade dopravných kolón či zlyhaní vozidla (Cordes et al. 2022). Alternatívou je organizovaná školská doprava, ktorá podľa Edwards (2023) znižuje počet absencií, najmä u detí z nízkopríjmových domácností alebo rurálnych regiónov s obmedzenou verejnou dopravou. V slovenskom prostredí sa organizovaná školská doprava dlhodobo využíva najmä v riedko osídlených vidieckych regiónoch, avšak bez jednotného systému na celoštátnej úrovni. V ostatných rokoch sa začalo diskutovať o širšom zavedení tzv. školských autobusov ako súčasti inkluzívneho predprimárneho vzdelávania. V rámci Plánu obnovy a odolnosti SR sa objavil návrh na zabezpečenie bezplatnej dopravy detí do materskej školy vrátane doprovodu. Takýto systém by mohol pomôcť zlepšiť dochádzku detí z marginalizovaných skupín alebo z území s nedostatočnou kapacitou materských škôl, čím by sa posilnila rovnosť príležitostí pri vstupe do vzdelávacieho systému. Podobný model bol pilotne navrhnutý aj v súvislosti s rozšírením povinného predprimárneho vzdelávania od 5 rokov.

Z hľadiska podpory zdravého životného štýlu a environmentálnych benefitov je žiaduca najmä pešia dochádzka. V prieskumoch však často zohráva pešia dochádzka úlohu len pri krátkych vzdialenostiach (do 1 000 m), čo výrazne obmedzuje jej využiteľnosť v riedko osídlenom území. Hopson et al. (2022) zároveň uvádzajú, že v porovnaní s ostatnými formami dopravy nie je pešia dochádzka systematicky spájaná s vyššou vzdelávacou výkonnosťou, hoci existujú dôkazy o pozitívnom vplyve na celkovú fyzickú kondíciu detí. Avšak, uvedené zistenia vychádzajú prevažne z amerického prostredia, ktoré sa v mnohých aspektoch líši od slovenského kontextu. Napríklad, v USA je školská dochádzka často organizovaná v rámci veľkých školských obvodov s rozsiahlym využívaním školských autobusov, zatiaľ čo na Slovensku je sieť škôl hustejšia a dochádzkové vzdialenosti kratšie, čo ovplyvňuje preferované formy dopravy. Verejná doprava ako forma dochádzky sa v prípade mladších detí využíva len výnimočne, najmä z dôvodu bezpečnostných a organizačných bariér (DeBaryshe et al. 2024). V prípade starších detí však výskumy ukazujú, že z dostupnosti verejnej dopravy benefitujú najviac práve deti z nízko príjmových domácností (Huang a Zhou 2025). Dôležitým spoločným menovateľom všetkých foriem dopravy je časová náročnosť. Predchádzajúce výskumy ukázali, že dlhší čas dochádzky býva spojený s vyššou mierou absencií (Blagg et al. 2018, Burdick-Will et al. 2019). To môže byť problematické najmä v predškolskom veku, keď sa formujú návyky dochádzky a rodičia musia harmonizovať svoj pracovný režim s časom

vyučovania v materskej škole.

V zázemí Bratislavy od začiatku 21. storočia a najmä po roku 2010 prebiehajú intenzívne suburbanizačné procesy, ktoré zásadne zmenili populačnú dynamiku a funkčný charakter viacerých obcí (Šveda a Šuška 2019). Tento vývoj nadviazal na obdobie demografického poklesu spôsobeného nízkou pôrodnosťou v druhej polovici 90. rokov 20. storočia (Ďurček et al., 2019). Financovanie predprimárneho vzdelávania prešlo do kompetencie samospráv a mnohé z nich sa v tom čase v dôsledku úbytku detí rozhodli znižovať kapacity materských škôl, rušiť triedy i celé škôlky (Nestorová Dická 2011, Križan et al. 2022). Mierny nárast pôrodnosti v 2. dekáde 21. storočia a rast počtu mladých rodín v suburbánnych obciach, často podporený developerskou výstavbou bez paralelného budovania verejnej infraštruktúry, viedol k vytváraniu rozsiahlych obytných zón bez adekvátneho zabezpečenia základných sociálnych služieb vrátane škôlok. Výsledkom je nerovnomerné rozmiestnenie siete materských škôl, ktoré nereflektuje reálny dopyt (Sládeková Madajová et al. 2021).

Zavedenie povinného predprimárneho vzdelávania od roku 2021 zvýšilo tlak na už tak preťaženú sieť predškolských zariadení. Napriek úsiliu o rozšírenie kapacít materských škôl – často formou elokovaných pracovísk, modulových objektov či prestavieb – zostáva dostupnosť predprimárneho vzdelávania v mnohých obciach zázemia Bratislavy nedostatočná. Podľa odhadov chýbajú v regióne stovky až tisíce miest, čo sa premieta najmä do nemožnosti umiestniť mladšie deti do predškolských zariadení. Súkromné materské školy síce čiastočne suplujú chýbajúce kapacity, no ich dostupnosť je limitovaná. Výsledná situácia vytvára nerovnosť medzi lokalitami i sociálnymi skupinami, a dostupnosť materských škôl sa tak stáva indikátorom kvality života a funkčnosti územného plánovania. V rurálnom prostredí navyše chýbajú nielen materské školy, ale aj kapacity na ich rozšírenie, čo vedie k potrebe dlhších dochádzkových vzdialeností a zvyšuje tlak na individuálnu (automobilovú) dopravu (Borbélyová a Miňová 2024, Švecová a Tolmáči 2025). Reprezentatívny prieskum z decembra 2023 ukázal, že dostupnosť materských škôl je pre rodičov jedným z kľúčových faktorov pri výbere zariadenia; až 94 % respondentov považuje dostupnosť za rozhodujúci aspekt ich rozhodovania (viac v kapitole 6). Nízkopríjmové a vidiecke domácnosti vnímajú dostupnosť citlivejšie oproti domácnostiam s väčšími možnosťami výberu. V urbánnom prostredí je nielen vyššia koncentrácia, ale aj zvýšená konkurencia štátnych a neštátnych materských škôl. Naopak na vidieku sú možnosti obmedzenejšie a okrem toho takmer tretina obcí na Slovensku nemá na svojom území žiadnu materskú školu (Švecová a Tolmáči 2025). Táto situácia vedie k nutnosti dochádzania detí do vzdialenejších lokalít, čo pre rodičov predstavuje zvýšenú časovú aj finančnú záťaž (Križan et al. 2025).

Priestorová dostupnosť materských škôl tak priamo ovplyvňuje mobilitu rodičov, organizáciu rodinného života a v konečnom dôsledku aj výber bývania. Rodičia s vyššími príjmami majú širšie možnosti výberu a často preferujú materské školy so špecifickým zameraním alebo doplnkovými aktivitami, a to aj na úkor komfortnej dochádzkovej vzdialenosti. Naopak rodiny s nižšími príjmami často kladú dôraz predovšetkým na geografickú dostupnosť a cenu. Táto nerovnosť v prístupe k predškolskému vzdelávaniu môže mať dlhodobé dôsledky na vzdelávacie a sociálne šance detí, čím sa prehlbujú existujúce sociálne rozdiely v spoločnosti (Križan et al. 2025).

RÁMČEK 3

Priestorová dostupnosť materských škôl bola analyzovaná pomocou dopravnej dostupnosti (vzdialenosti). Modelovaná bola pomocou nástroja Open Source Routing Machine (ďalej OSRM) s využitím údajov cestnej siete z OpenStreetMap (k 1. 9. 2023).

Výsledky analýzy distribuujú geopriestorovú mriežku do štyroch kategórií dojazdovej vzdialenosti:
≤ 400 metrov – pešia dostupnosť (ekvivalent 10 minút chôdze s dieťaťom vo veku 3 – 6 rokov),
≤ 1 000 metrov – optimálna dostupnosť autom (približne 2 – 3 minúty jazdy);
≤ 2 000 metrov – dostatočná dostupnosť autom (približne 5 minút jazdy);
> 2 000 metrov – nedostatočná dostupnosť.

Pri hodnotení pešej dostupnosti materských škôl bola definovaná vzdialenosť 400 metrov ako primeraný prah, ktorý zodpovedá približne 10-minútovej chôdzi s dieťaťom predškolského veku (Cavagna et al. 1983). Tento prístup je podložený viacerými empirickými a konceptuálnymi štúdiami, ktoré pracujú s rovnakou alebo podobnou vzdialenosťou pri analýze dochádzky do vzdelávacích zariadení (napr. Mitra a Buliung 2012; Oreskovic et al. 2014; Jauregui et al. 2016). Pri automobilovej dostupnosti materských škôl je braná do úvahy rýchlosť približne 30 km/h, čo zodpovedá reálnym podmienkam v zastavanom prostredí (Cameron 2001). Pre klasifikáciu dostupnosti materských škôl na úrovni obcí bol vypočítaný index priemernej váženej dostupnosti. Tento ukazovateľ vyjadruje priemernú dostupnosť najbližšej materskej školy, ktorá bola vážená počtom detí v jednotlivých GRIDoch.

Na identifikáciu typu zástavby „nová vs. stará„ rezidenčná zóna boli využité ortofotomapy z rokov 2003 a 2021, pričom identifikácia bola vykonaná vizuálnym porovnaním týchto dvoch časových vrstiev. Každému gridu (100x100 m) bola na základe tohto porovnania priradená hodnota vyjadrujúca prítomnosť alebo neprítomnosť novej výstavby. Gridy, ktoré sa nachádzali v pôvodnej zástavbe, teda v častiach obcí, kde už v roku 2003 existovali domy a medzi rokmi 2003 a 2021 nedošlo k viditeľným zmenám v rozsahu urbanizácie, boli označené ako nezmenené. Naopak, za novú zástavbu boli považované všetky gridy, ktoré sa v roku 2003 nachádzali mimo zastavaného územia, ale v roku 2021 už obsahovali výstavbu, typicky nové obytné zóny. Za súčasť novej výstavby boli zároveň zaradené aj také gridy, ktoré síce v roku 2003 obsahovali jeden existujúci objekt (napríklad samostatný dom), alebo iba okrajovo zasahovali do už zastavaného územia, no do roku 2021 v nich prebehla rozsiahlejšia rezidenčná výstavba.

Na základe analýzy cestnej dostupnosti materských škôl možno konštatovať, že najvyšší počet buniek GRIDovej siete 100x100 metrov (2 817), ako aj detí v nich žijúcich (6 563), sa nachádza vo vzdialenosti 401 – 1 000 metrov, čo možno označiť za relatívne dostupné lokality (tab. 6). Z literatúry vyplýva, že optimálna vzdialenosť do materských škôl je do 400 metrov, teda peší ekvivalent 10 minút (napr. Abulibdeh et al. 2024). Vzhľadom k tomu, že táto hranica sa uvádza najmä v urbánnom prostredí, nemusí korešpondovať s realitou v suburbánnom

území. Výsledky reprezentatívneho prieskumu ukazujú, že viac ako dve tretiny (68,7 %) rodičov žijúcich v suburbiách deklaruje, že sú ochotní dochádzať do škôlky aj viac ako 15 minút v prípade využitia auta. Reálne dochádzkové časy sú však výrazne kratšie; dochádzkový čas do škôlky pre 85 % rodičov využívajúcich auto je menej ako 15 minút (reprezentatívny prieskum realizovaný agentúrou Focus 2023). Obidve premenné však naznačujú, že dochádzka do 1 000 metrov je v prípade využitia auta pre rodičov dostatočná. Zóna do 2 000 metrov je už relatívne vzdialená, stále však v rámcoch deklarovanej ochoty rodičov dochádzať. Tieto zóny obýva celkovo 3 807 detí, pričom reálna dochádzka do škôlky môže byť eventuálne vyššia, nakoľko sa dochádzka do vzdelávacích inštitúcií neobmedzuje iba na tie najbližšie. Tab. 6 naznačuje klesajúci počet detí so zvyšujúcou sa vzdialenosťou od škôlky. Tento trend má však rôzne prejavy v nových a pôvodných rezidenčných zónach.

Tab. 6. Cestná vzdialenosť k najbližšej materskej škole

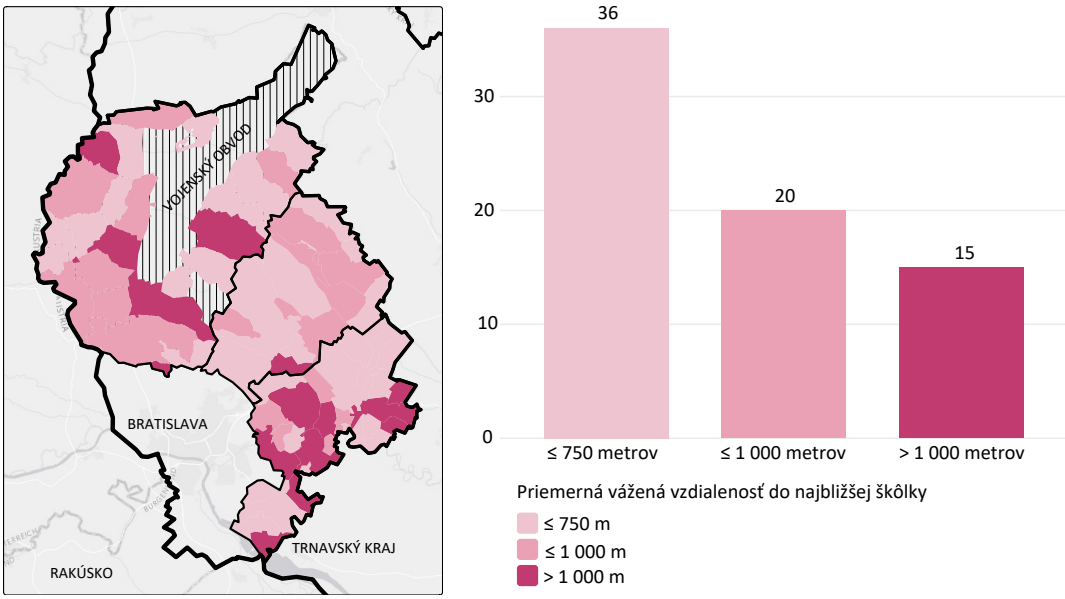
Vzdialenosť do najbližšej materskej školy [m]		Počet buniek			Počet detí		
		nové	pôvodné	spolu	nové	pôvodné	spolu
do 400	abs.	1 125	197	1 322	2 920	687	3 607
	%	85,1	14,9		81,0	19,0	
401 – 1 000	abs	2 159	658	2 817	4 646	1 917	6 563
	%	76,6	23,4		70,8	29,2	
1 001 – 2 000	abs.	778	737	1 515	1 581	2 226	3 807
	%	51,4	48,6		41,5	58,5	
2 001 a viac	abs.	100	140	240	242	330	572
	%	41,7	58,3		42,3	57,7	

Zdroj dát: upravené podľa Majerík at al. (2026)

Z priestorového hľadiska možno identifikovať tri špecifické zoskupenia (obr. 34). Prvým je priestorový zhluk obcí s vysokými hodnotami váženej vzdialenosti (teda nízkej dopravnej dostupnosti) v južnej („maďarskej") časti zázemia Bratislavy. Ide o územie, ktoré je v posledných rokoch poznačené silnou suburbanizáciou. Tieto obce vykazujú nadpriemerné hodnoty bytovej výstavby, migračného, ale aj prirodzeného prírastku. Druhú skupinu tvorí väčšina podmalokarpatských obcí s priaznivými, príp. strednými hodnotami váženej vzdialenosti. To možno pripísať nižšej intenzite novej bytovej výstavby proporcionálne k pôvodnej zástavbe. Nakoniec do tretieho súboru patrí väčšina obcí záhorskej časti bratislavského zázemia. Tá vykazuje priemerné hodnoty, čo možno pripísať kombinácii pôvodnej a novej zástavby s diferencovanou dostupnosťou materských škôl vo viacerých obciach (Majerík 2026).

Štatistické testy potvrdili, že vzdialenosť (dostupnosť) materských škôl je v nových rezidenčných komplexoch menej priaznivá oproti pôvodnej zástavbe. Materské školy často vznikajú ako reakcia na novú výstavbu a len zriedkakedy sú súčasťou pripravovaných developerských projektov. Otváranie nových materských škôl je tak nedostatočné, v dôsledku čoho trpia nové rezidenčné zóny horšou dopravnou dostupnosťou do existujúcich materských škôl. Tento jav poukazuje na nedostatočnú reakciu zodpovedných orgánov na zvýšený dopyt po (kvalitných) materských školách v rýchlo rastúcom zázemí Bratislavy. A aj keď niektoré analýzy naznačujú (Sládeková Madajová et al. 2021, Majerík 2026), že k zvýšeniu dostup-

nosti často prispievajú najmä súkromné zariadenia, ani výstavba nových materských škôl či zvýšenie kapacít existujúcich nezabezpečili zlepšenie dopravnej dostupnosti pre všetky deti. Na druhej strane, menej priaznivá dostupnosť je zaznamenaná v nových rezidenčných zónach, ktoré sú charakteristické vyššími cenami nehnuteľností a teda priťahujú často obyvateľstvo s vyšším príjmom (Výbošťok a Štefkovičová 2020). To na jednej strane nemusí byť pre novousadlíkov príťažou z hľadiska dopravného znevýhodnenia. Na druhej strane, príliš vzdialená materská škola so sebou prináša aj viaceré negatívne konzekvencie na mentálne zdravie rodičov, kognitívny vývoj detí či rozvoj ich emocionálnych a spoločenských kompetencií.

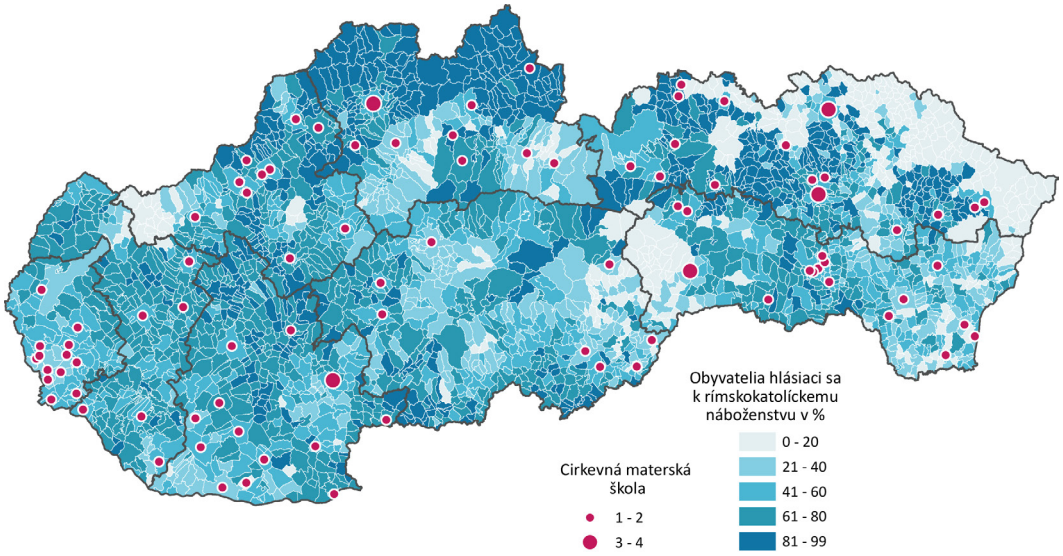
Obr. 34. Priemerná vážená cestná vzdialenosť v obciach zázemia Bratislavy k najbližšej materskej škole
Zdroj: upravené podľa Majerík at al. (2026)

4.4 Reálne a potenciálne regióny dochádzky detí do materských škôl: príklad cirkevných materských škôl

Od oficiálneho vzniku cirkevných materských škôl na Slovensku ubehli v roku 2025 tri dekády. Za toto obdobie došlo k stabilizácii pozície cirkevných materských škôl a v súčasnosti tvoria neoddeliteľnú súčasť predprimárneho vzdelávania na Slovensku. V roku 2024 bolo v prevádzke 115 materských škôl s kapacitou 7 020 detí v 80 obciach a mestách Slovenska, ktoré navštevovalo 6 616 detí.

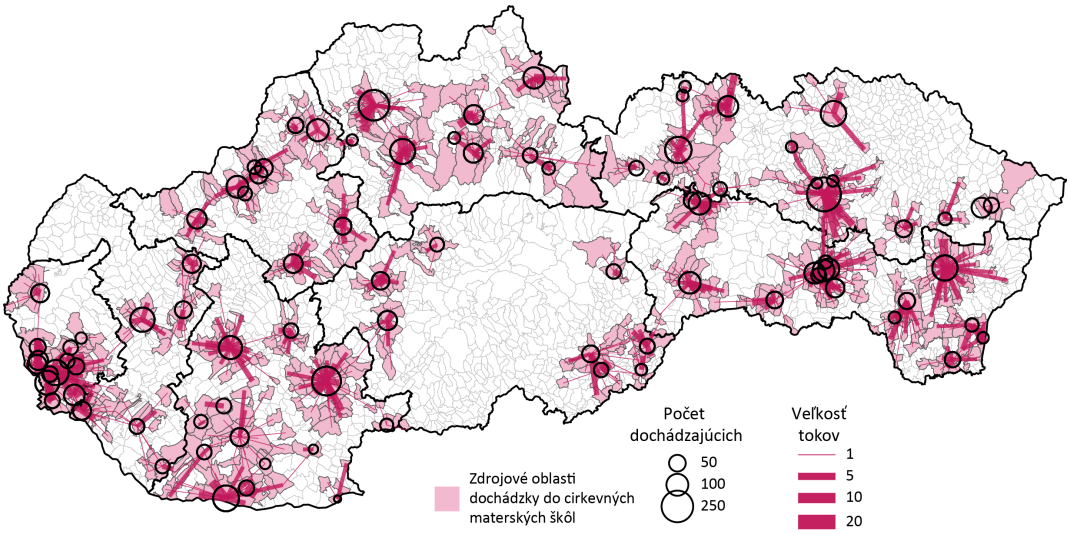
Cirkevné materské školy sa koncentrujú najmä do miest. Menej ako tretina je lokalizovaných v rurálnych regiónoch, a to aj napriek tomu, že ako jednu zo súčasných náboženských a duchovných identít Slovenska možno označiť kolektívnu náboženskú identitu „rurálneho“ katolicizmu v jeho inštitucionalizovanej podobe (Podolinská 2007). Zároveň pre vidiek je

príznačná vyššia miera religiozity ako v mestách (Nemčíková et al. 2023). Cirkevné materské školy na Slovensku dominujú počtom v kategórii obcí 10 – 50 tisíc, resp. viac ako 50 tisíc obyvateľov. Priestorový vzorec lokalizácie cirkevných materských škôl však nesúvisí s mierou religiozity obyvateľov (obr. 35). K najviac religióznym regiónom patrí sever Slovenska s tradičným rímskokatolíckym obyvateľstvom. Napriek tomu je výskyt cirkevných materských škôl v týchto regiónoch ojedinelý. Naopak, zvýšená koncentrácia cirkevných materských škôl (aj v porovnaní so súkromnými) je príznačná pre regióny etnicky a religiózne pestrého južného Slovenska (Majo 2014, Nemčíková et al. 2023).

Obr. 35 Cirkevné materské školy a podiel obyvateľov rímskokatolíckeho vyznania
Zdroj: Štatistický úrad SR (2021, 2024a), vlastné spracovanie

Zhodnotením reálnych dochádzkových tokov detí (na základe dát CVTI) do cirkevných materských škôl v roku 2023 (obr. 36) možno konštatovať, že v porovnaní s necirkevnými materskými školami dochádzajú deti z väčších vzdialeností. Vzdialenosti sú priemerne väčšie o viac ako 1 km a tieto rozdiely sa prejavili v prípade východiskovo-cieľových dochádzkových tokov v smere vidiek-vidiek, mesto-mesto, vidiek-mesto. V prípade tokov mesto-vidiek boli identifikované kratšie dochádzkové vzdialenosti práve pre cirkevné materské školy v porovnaní s ostatnými školami (tab. 7).

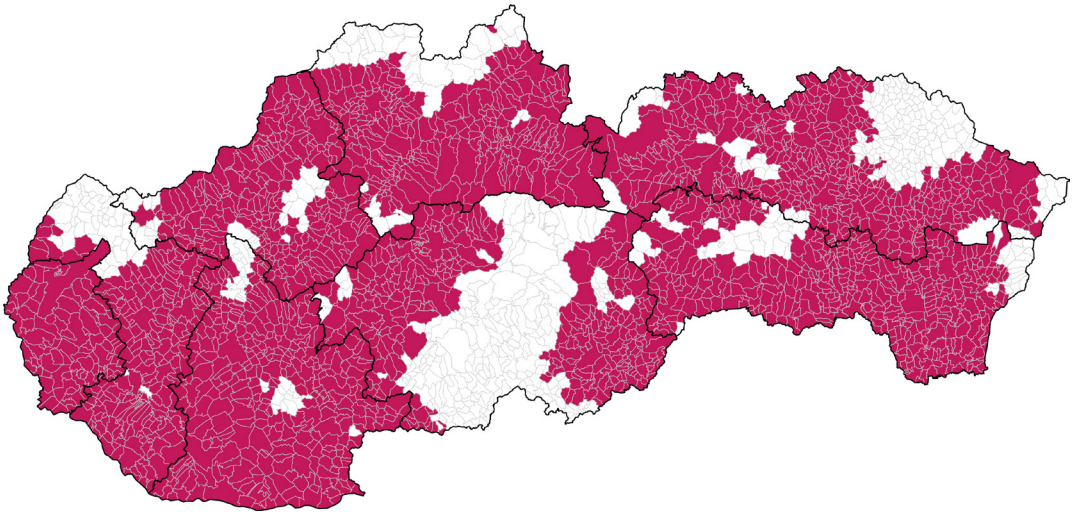
Obr. 36. Reálne regióny dochádzky detí do cirkevných materských škôl v roku 2024
Zdroj: CVTI (2024b), vlastné spracovanie

Tab. 7. Reálne dochádzkové toky deti do materských škôl v roku 2024

	Verejné a súkromné		Cirkevné	
	Vážená priemerná vzdialenosť (m)	Vážená mediánová vzdialenosť (m)	Vážená priemerná vzdialenosť (m)	Vážená mediánová vzdialenosť (m)
Slovensko	1 802,6	0,0	2 910,9	0,0
vidiek-vidiek	1 030,4	0,0	1 597,5	0,0
mesto-mesto	621,9	0,0	703,7	0,0
mesto-vidiek	11 095,9	9 167,9	11 651,6	10 833,3
vidiek-mesto	10 650,8	9 063,8	10 803,9	9 398,6

Zdroj: CVTI (2024b), vlastné spracovanie

Na základe predchádzajúcich výskumov sú rodičia detí na Slovensku ochotní dochádzať do predškolských zariadení vzdialených do 30 min, resp. 20 km (Križan et al. 2025). Preto boli v ďalšej časti analýzy delimitované potencionálne dochádzkové regióny pre cirkevné materské školy (obr. 37). V týchto regiónoch žije 171 000 detí (3 – 6 ročných). Naopak mimo potenciálnych dochádzkových regiónov žije 37 000 detí vo veku 3 – 6 rokov. Ide najmä o obce koncentrované v štyroch regiónoch: západ, sever, stred a východ. Práve v týchto regiónoch žije 22 % detí Slovenska s povinnosťou navštevovať materskú školu, avšak nie je pre nich dostupná žiadna cirkevná materská škola.

Obr. 37. Potenciálne regióny dochádzky detí do cirkevných materských škôl v roku 2023
Zdroj: CVTI (2024b), vlasné spracovanie

Na základe dát o dochádzke detí do materských škôl sme využitím geografických informačných systémov delimitovali reálne regióny dochádzky. Toky detí do cirkevných materských škôl v porovnaní so štátnymi a súkromnými sa odlišujú iba nepatrne. Deti dochádzajúce do cirkevných materských škôl však vzhľadom na ich priestorové rozmiestnenie dochádzajú na väčšie vzdialenosti, a to tak v meste, ako aj na vidieku. Delimitácia potenciálnych regiónov dochádzky ponúka priestorový vzorec pre umiestnenie novej cirkevnej školy. Delimitované regióny, v ktorých žije 37 000 detí v predškolskom veku, je možné ďalej detailne analyzovať a zhodnotiť ich potenciál v zmysle demografických (veková štruktúra, religiózna štruktúra a pod.) alebo sociálno-ekonomických ukazovateľov.

4.5 Reálne a potenciálne púšte starostlivosti o deti

Koncept „geografických púští" sa v socio-ekonomickom výskume v ostatných dekádach rozvinul pri riešení mnohých problémov spoločnosti. Príkladom sú potravinové púšte (Wrigley 2002), dopravné púšte (Horňák et al. 2023), farmaceutické púšte (Wisseh et al. 2021), púšte zdravotnej starostlivosti (Statz a Evers 2020) a taktiež vzdelávacie púšte[9] (Young et al. 2020). V prípade všetkých typov púští zohráva kľúčovú úlohu priestorová dostupnosť, aj preto sa zvyknú označovať ako „dostupnostné púšte" (access deserts). Koncepcia do-

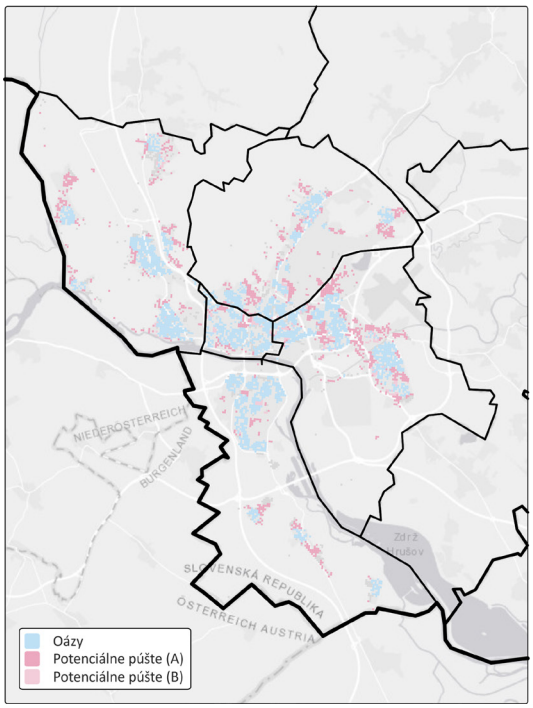
[9] Termín vzdelávacie púšte (education deserts) v monografii stotožňujeme s termínom púšte starostlivosti o deti (childcare deserts). Pre výskum dostupnosti zariadení základných alebo stredných škôl by bolo vhodnejšie používať termín vzdelávacie (education deserts) alebo školské púšte (school deserts).

stupnostných púští je silným nástrojom, prostredníctvom ktorého je možné posudzovať priestorovú spravodlivosť komunity z hľadiska prístupu k potrebným službám (Alexander a Massaro 2020). A práve jednou z kruciálnych služieb v rozvinutej spoločnosti je poskytovanie vzdelávania, teda pri vytváraní spravodlivej spoločnosti je nevyhnutné prihliadať aj na priestorovú spravodlivosť zariadení (predprimárneho) vzdelávania. Poznamenávame, že vzdelávanie je pre obyvateľov povinnou súčasťou ich každodenných rytmov. Okrem výnimiek nejde teda o otázku voľby, ale o povinnosť navštevovať školské zariadenie bez ohľadu na jeho dostupnosť alebo na socio-ekonomické charakteristiky detí (rodičov). V konečnom dôsledku rodičia detí často čelia ťažkostiam pri zabezpečovaní povinnej predškolskej starostlivosti o deti, čo môže viesť k alternatívnemu zamestnaniu (napr. čiastočný pracovný úväzok) alebo zvýšeniu finančných nákladov na ich starostlivosť (napr. zakúpenie a prevádzkovanie automobilu).

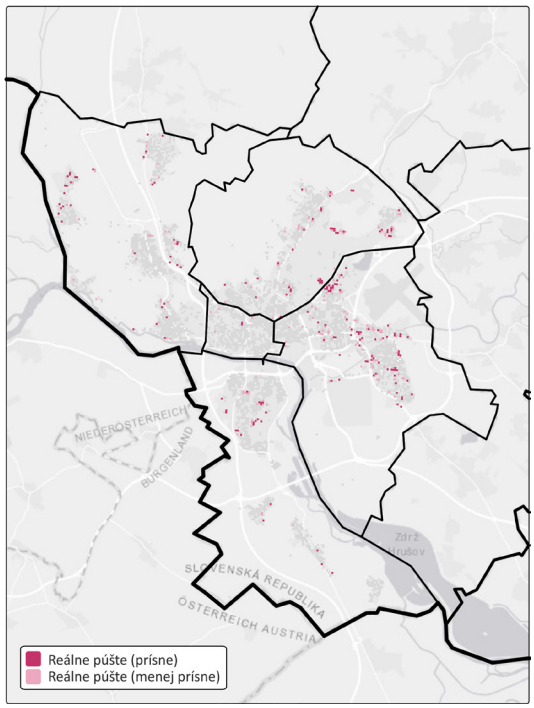
RÁMČEK 4

Pre identifikáciu púšti inštitucionálnej starostlivosti o deti a ich delimitáciu sme vychádzali z dvoch krokov. Prvým bolo meranie dostupnosti najbližšej materskej školy. Územie, z ktorého boli materské školy dostupné za viac ako 10 min v sieti pre chodcov (alebo 400 m, pozri Abulibdeh et al. 2024) bolo považované za „potenciálne" púšte. Zohľadnením kapacity materských škôl boli klasifikované do dvoch typov. Typ A zastupujú potenciálne púšte, v ktorých nie je dostupná žiadna materská škola do vymedzenej vzdialenosti. Ide teda o územie, v ktorom nie je materská škola dostupná pre žiadne dieťa. Typ B zastupujú potenciálne púšte, v ktorých sa síce nachádza materská škola, avšak nemá kapacity pre všetky deti v danom území (zóna dostupnosti do 400 m). Ide o územie, v ktorom je materská škola dostupná iba pre niektoré deti. Z literatúry je stanovený limit kapacity na úrovni menej ako 0,333 miesta na jedno dieťa (Davis et al. 2019). Druhým krokom bola analýza podpriemerných hodnôt socio-ekonomických údajov (1. kvartil najlacnejších cien nehnuteľností v regióne). Na ich báze boli identifikované „reálne" púšte, teda územia s nepriaznivou dostupnosťou materských škôl a zároveň nepriaznivou socio-ekonomickou situáciou (Výbošťok a Križan 2025).

V potenciálnych púšťach inštitucionálnej starostlivosti o deti (typ A) žije celkovo 4 119 detí, čo predstavuje 22,6 % z 18 191 detí v Bratislave. Ďalších 795 detí žije v potenciálnych púšťach inštitucionálnej starostlivosti o deti (typ B). Spoločne tak v púšťach inštitucionálnej starostlivosti o deti obýva 4 914 (27 %) bratislavských detí. Pri pohľade na obr. 38 sa prejavujú špecifické priestorové vzorce. Materské školy sú koncentrované najmä v hustejšie obývaných lokalitách, pričom ich početnosť klesá v okrajových lokalitách jednotlivých mestských častí. Najvýraznejšie sa to prejavuje v mestských častiach s viditeľnými prejavmi suburbanizačných procesov (napr. Záhorská Bystrica, Vajnory, Jarovce, Rusovce). Zároveň sa potenciálne púšte inštitucionálnej starostlivosti o deti koncentrujú aj v lokalitách, v ktorých prevláda novší developerský rozvoj. Do určitej miery sa tým však potvrdzuje predpoklad, že sieť materských škôl nedostatočne odráža zvýšený dopyt v niektorých lokalitách.

Obr. 38. Potenciálne púšte detskej starostlivosti typu A a B na území mesta Bratislava
Zdroj: upravené podľa Výbošťok a Križan (2026)

Obr. 39. Reálne púšte detskej starostlivosti na území mesta Bratislava
Zdroj: upravené podľa Výbošťok a Križan (2026)

Zohľadnením socio-ekonomických ukazovateľov založených na cene nehnuteľností boli identifikované územia, v ktorých majú obyvatelia (deti) menej priaznivú dostupnosť zariadení a zároveň sú socio-ekonomicky znevýhodnení. Tieto územia sú v tejto monografii označované ako „reálne" púšte inštitucionálnej starostlivosti o deti a v Bratislave sú koncentrované nielen v polohovo periférnych regiónoch mesta (obr. 39).

Hoci definícia púští inštitucionálnej starostlivosti o deti môže byť nejednoznačná, potrebu riešenia problému na lokálnej úrovni možno hodnotiť ako naliehavú. Informácie z prezentovaného výskumu týkajúce sa prístupu k zariadeniam predprimárneho vzdelávania môžu pomôcť získať bohatý viacrozmerný obraz o lokálnom trhu a tvorcovia politík a lokálne autority ich môžu využiť na určenie toho, kde treba podporiť rozšírenie ponuky a prijať mechanizmy, akými sú dotácie alebo štipendiá, aby sa zlepšil prístup ku (kvalitnej) predškolskej starostlivosti a vzdelávaniu pre všetky deti. Preto diskusia o tom, aká je aktuálna situácia dostupnosti materských škôl a ako ju zlepšiť najmä pre zraniteľné skupiny obyvateľov (a ich deti) je dôležitou súčasťou kontextu (aj geografického) výskumu predškolskej dochádzky.

KAPITOLA 5

KAM BY MALA SMEROVAŤ PODPORA PREDPRIMÁRNEHO VZDELÁVANIA?

5 KAM BY MALA SMEROVAŤ PODPORA PREDPRIMÁRNEHO VZDELÁVANIA?

Prístup k predprimárnemu vzdelávaniu je rozdelený nerovnomerne a tieto rozdiely odrážajú širšie sociálno-ekonomické nerovnosti. Teoretické koncepty ako Teória nerovnomerného rozvoja (Harvey 2009), geografia príležitostí (Massey 1994) či koncepcia sociálneho kapitálu (Putnam 2000) zdôrazňujú, že dostupnosť vzdelávacích zariadení je úzko prepojená s priestorovou spravodlivosťou a s kvalitou života komunít. Deti z ekonomicky silnejších domácností majú spravidla jednoduchší prístup k predprimárnemu vzdelávaniu, zatiaľ čo deti zo sociálne znevýhodneného prostredia čelia viacerým bariéram – hoci práve u nich je jeho pozitívny prínos najvýraznejší (Abrassart a Bonoli 2015). Holloway (1998) rozvinula koncepciu kultúry starostlivosti o deti tým, že v rámci geografie spravodlivosti rozlíšila dva prístupy: (i) prístup teritoriálnej (priestorovej) spravodlivosti, ktorý vychádza z liberálneho chápania spravodlivosti a (ii) prístup kultúry starostlivosti o deti, ktorý vychádza z poststrukturálneho chápania spravodlivosti. Uvedená koncepcia zdôrazňuje, že prístup k predškolskému vzdelávaniu nie je len otázkou politiky, ale aj priestorovej spravodlivosti, kde nerovnosti v poskytovaní môžu prehlbovať existujúce sociálne rozdiely. Tieto nerovnosti majú zároveň rodový rozmer, keďže obmedzená dostupnosť materských škôl zasahuje aj rodičov – predovšetkým ženy, ktoré nesú hlavnú zodpovednosť za starostlivosť o deti (Rišová 2024).

Dôležitým faktorom je aj kapacita zariadení a ich geografická blízkosť, keďže nedostatok miest a väčšie vzdialenosti k materským školám spravidla obmedzujú účasť detí (Kim a Wang 2019). Nedávne štúdie naznačujú, že priestorové nerovnosti v dostupnosti predškolského vzdelávania existujú aj v krajinách, kde je tento sektor prevažne financovaný z verejných zdrojov (napr. Slovenská republika) a kde by mal byť v zásade zaručený rovnaký prístup pre všetky deti bez ohľadu na sociálne zázemie. Vo všeobecnosti platí, že v bohatších regiónoch je spravidla hustejšia sieť a lepšie vybavenie predškolských zariadení, zatiaľ čo ekonomicky slabšie regióny často čelia nedostatku investícií a chýbajúcej infraštruktúre (Pennerstorfer a Pennerstorfer 2021). Riešenie týchto disproporcií si vyžaduje cielené a prispôsobené intervencie, ktoré odrážajú špecifické potreby jednotlivých komunít a detských populácií.

Diskusia o priestorovej spravodlivosti (Moroni a De Franco 2024) ukazuje, že geografický priestor vstupuje do problematiky vzdelávania minimálne dvomi spôsobmi: (i) ako faktor ovplyvňujúci napĺňanie práva na vzdelanie prostredníctvom jeho dostupnosti v určitej vzdialenosti a (ii) ako jednotka, na ktorej úrovni sa uskutočňuje alokácia zdrojov a zariadení. To otvára otázku efektívneho plánovania a adresného smerovania. Geografický prístup k problematike dostupnosti predškolského vzdelávania naznačuje, že intervencie by sa mali zamerať na regióny, kde sú rozdiely v prístupe k predškolskému vzdelávaniu, jeho dostupnosti a kvalite najvýraznejšie. Z tohto dôvodu je potrebné rozvíjať viacfaktorové prístupy, ktoré budú reflektovať kombinované pôsobenie demografických, sociálnych, ekonomických a priestorových determinantov prístupu k predprimárnemu vzdelávaniu.

RÁMČEK 5

Hodnotené boli všetky obce Slovenska (2 894 obcí z celkového počtu 2 927 municipalít), v ktorých sa v roku 2023 nachádzalo aspoň 1 dieťa vo veku 3 – 6 rokov. Celkovo v 100 obciach Slovenska nežilo v roku 2023 ani jedno dieťa vo veku 3 – 4 rokov a v 32 obciach vo veku 3 – 6 rokov. Následná analýza pozostávala z niekoľkých krokov. V prvom kroku sa skúmali potenciálne faktory, ktoré vplývajú na rozvoj predprimárneho vzdelávania na lokálnej úrovni. Ide o súbor demografických, sociálnych, ekonomických a iných premenných, ktoré bližšie charakterizuje Tab. 8. Ich výber súvisí s rešeršou tematickej literatúry, diskusiou s lokálnymi autoritami a empirickými skúsenosťami z terénneho výskumu.

Keďže sledované obce boli charakterizované viacerými vzájomne korelovanými ukazovateľmi (11 premenných), pred samotnou identifikáciou jednotlivých typov sa pristúpilo k redukcii pôvodných premenných pomocou analýzy hlavných komponentov (PCA) v programe IBM SPSS Statistics. Táto technika umožnila transformovať použité ukazovatele na menší počet navzájom nezávislých premenných pri minimálnej strate informácie (Johnson a Wichern 2007). Transformáciou pôvodného vektora vybraných indikátorov a použitia Varimax rotácie sa extrahovali tri faktorovo čisté dimenzie (Kaiser-Meyer-Olkinova miera (KMO) = 0,817, Bartlettov testu sféricity p <0,001), ktoré vystihujú 73,45 % variability všetkých premenných. Následne sa obce klasifikovali do relatívne vnútrotriedne homogénnych a medzitriedne heterogénnych zhlukov. Použitá bola Wardova hierarchická aglomeratívna metóda so štvorcovou euklidovskou vzdialenosťou ako mierou podobnosti (Everitt 2009).

Premenné	Popis	Časové obdobie	Zdroj
Kapacita	(Kapacita materskej školy v obci/ 3 – 6 ročné deti v obci)*100	2023	CVTI, ŠU SR
Obsadenosť	(Počet detí v materskej škole v obci/ kapacita materskej školy v obci)*100	2023	CVTI
Zaškolenosť[10]	(3 a 4 ročné deti v materskej škole/ 3 – 4 ročné deti v obci)*100	2023	CVTI, ŠU SR
Dostupnosť	Časová dostupnosť materskej školy z centroidu intravilánu obce (v min.)	2023	OSRM
Vzdelanie_VŠ	Podiel obyvateľov s najvyššie dosiahnutým vysokoškolským vzdelaním vo veku 15 – 64 v obci	2021	SOBD 2021
Vzdelanie_ZŠ	Podiel obyvateľov s najvyššie dosiahnutým základným vzdelaním alebo bez vzdelania vo veku 15 – 64 v obci	2021	SOBD 2021
Nezamestnanosť	Miera nezamestnanosti	2022	UPSVAR
Mzda	Medián priemernej mesačnej mzdy	2014-2017	Sociálna poisťovňa
Migrácia	Miera čistej migrácie 20 – 40 ročných	2013-2022	ŠU SR
MRK	Podiel obyvateľov žijúcich v marginalizovaných rómskych komunitách v obci	2019	Atlas rómskych komunít
Chudoba	(Počet poberateľov dávok v hmotnej núdzi/ počet obyvateľov vo veku 0 – 64 rokov) *100	2022	UPSVAR

[10] Zaškolenosť počítaná pre deti vo veku 3-4 roky z dôvodu, že pre deti od veku 5 rokov až do nástupu na základnú školu je predprimárne vzdelávanie povinné.

Práve táto kapitola ponúka komplexný pohľad a na lokálnej úrovni hodnotí priestorovú diferenciáciu možností predprimárneho vzdelávania z hľadiska viacerých ukazovateľov. Na základe regionálnej typizácie boli identifikované obce s rôznym prístupom k predprimárnemu vzdelávaniu, ako aj kľúčové faktory, ktoré ovplyvňujú túto variabilitu. Zámerom bolo poukázať na regióny, do ktorých by mali byť nasmerované cielené intervencie a financie s cieľom podporiť rovnejší prístup k predprimárnemu vzdelávaniu.

5.1 Vybrané ukazovatele a ich prejav v skúmanom území

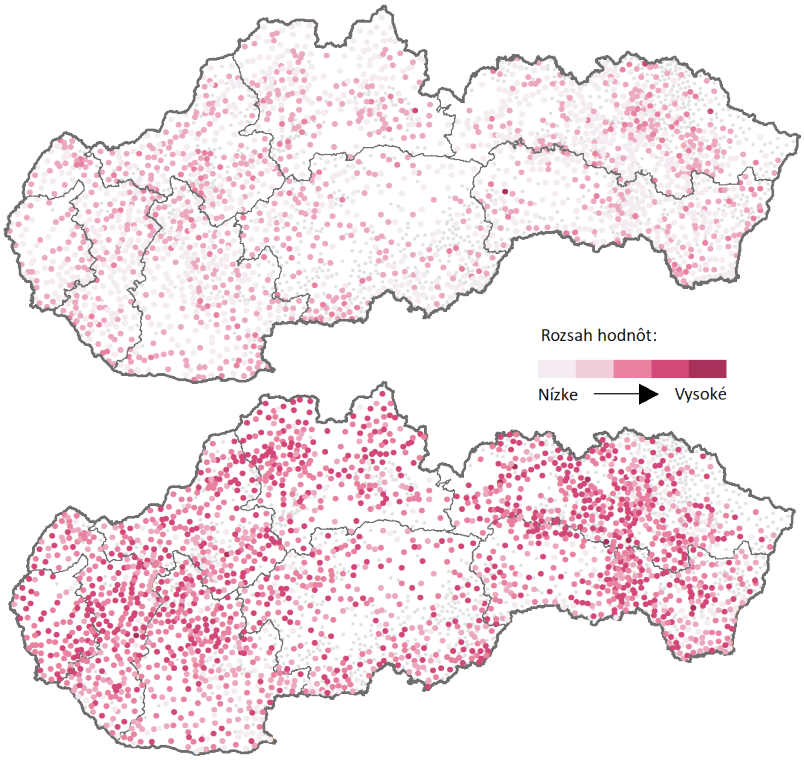
V tejto časti uvádzame argumenty pre výber analyzovaných premenných použitých v procese klasifikácie. Zároveň stručne zhodnocujeme ich prejav v regiónoch Slovenska v snahe načrtnúť priestorový vzorec potenciálu ukazovateľov vplývajúcich na predprimárne vzdelávanie.

5.1.1 Kapacita a obsadenosť

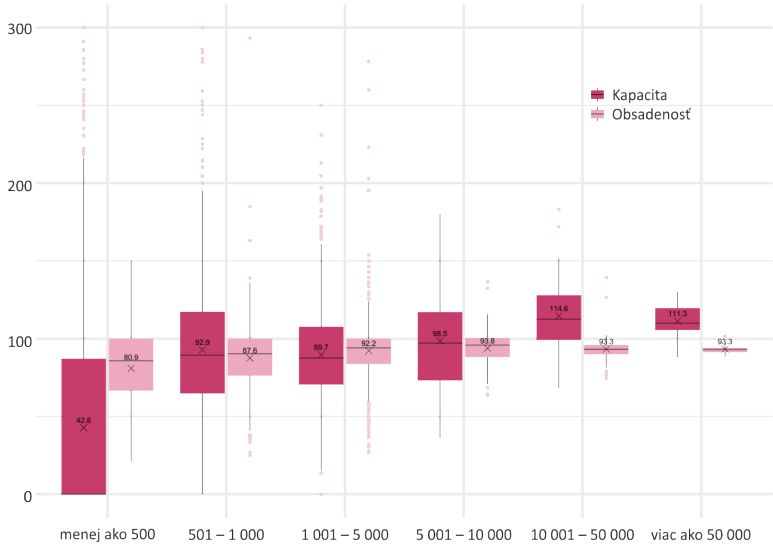
Chýbajúca kapacita materských škôl je považovaná za jednu z najvážnejších príčin nízkej účasti detí na predškolskom vzdelávaní (Rigová et al. 2020, Sládeková Madajová et al. 2021, Polačková et al. 2023, Švecová a Tolmáči 2025). Identifikácia lokalít s nedostatočnou kapacitou je kľúčová pri strategickom plánovaní rozširovania služieb a garantovania miest v predškolských zariadeniach. Napriek tomu, že v roku 2023 mala takmer štvrtina materských škôl na Slovensku viac ako 20 % voľných miest, dostatočné kapacity na garantovanie miesta pre deti od 3 rokov v spádovej škôlke nemala viac ako polovica obcí.

Rozdielne hodnoty kapacity a obsadenosti materských škôl poukazujú na značný nesúlad medzi dopytom a ponukou miest v materských školách na území Slovenska na lokálnej úrovni (obr. 40).

Ako naznačuje obr. 41, mnohé obce Slovenska majú dokonca väčšiu ako 100 % kapacitnú dostupnosť, to znamená, že kapacita materských škôl v sídle je väčšia ako počet detí vo veku 3 – 6 rokov. Ide predovšetkým o malé obce alebo v niektorých prípadoch o menšie mestá, ktoré – vzhľadom na pokles počtu detí v porovnaní s predchádzajúcimi desaťročiami – už materské školy nevyužívajú výlučne pre miestne obyvateľstvo. V súčasnosti slúžia ako poskytovatelia predškolských kapacít pre susedné obce.

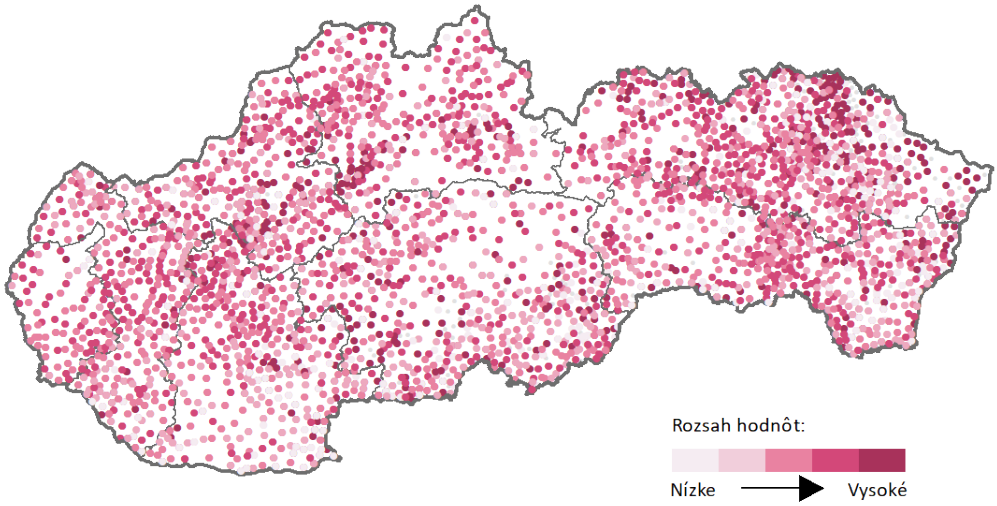
Obr. 40. Kapacita (hore) a obsadenosť (dole) materských škôl na území Slovenska
Zdroj: CVTI (2024a), Štatistický úrad SR (2024b), vlastné spracovanie

Obr. 41. Kapacita a obsadenosť materských škôl podľa veľkostných kategórií obcí
Zdroj: CVTI (2024a), Štatistický úrad SR (2024b), vlastné spracovanie

5.1.2 Zaškolenosť

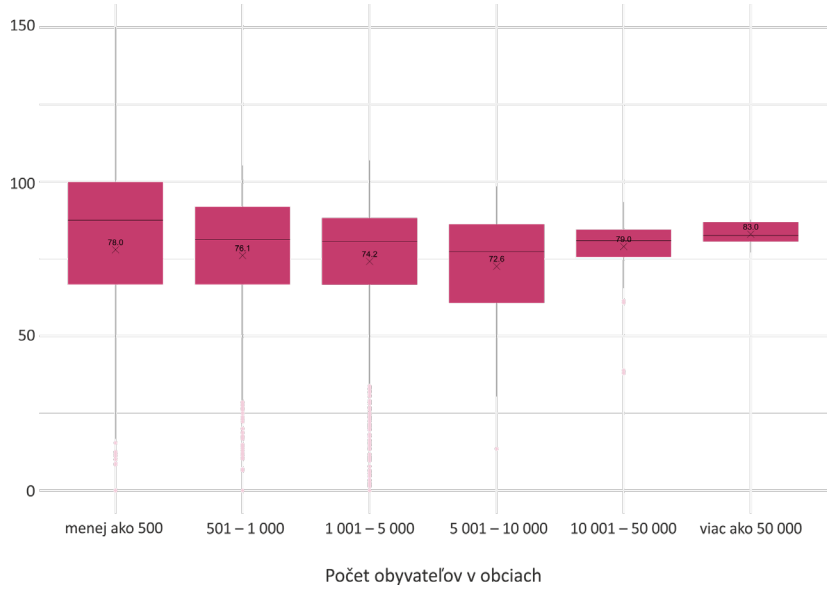
Zaškolenosť, ako miera účasti detí na predprimárnom vzdelávaní je jedným z kľúčových indikátorov na hodnotenie prístupu k predškolskému vzdelávaniu. Odráža nielen priestorové rozmiestnenie a kapacitnú dostupnosť materských škôl (obr. 42), ale aj socioekonomické, geografické a kultúrne a i. faktory, ktoré ovplyvňujú rozhodnutie rodičov zapísať svoje deti do predškolských zariadení. Príčiny nízkej zaškolenosti detí v materských školách sú teda rôznorodé a často sa navzájom prelínajú. V niektorých komunitách nie je predškolské vzdelávanie považované za prioritu, čo môže súvisieť s nižším vzdelaním rodičov alebo ich negatívnymi skúsenosťami so školským systémom. Nižšia účasť detí na predprimárnom vzdelávaní však môže súvisieť aj s nedostatočnou informovanosťou o možnostiach a výhodách predškolského vzdelávania (Küçükturan et al. 2017).

Obr. 42. Zaškolenosť detí v materských škôl na území Slovenska
Zdroj: CVTI (2024a), Štatistický úrad SR (2024b), vlastné spracovanie

Podľa Školského zákona (Zákon 245/2008 Z. z.) sa materská škola „zriaďuje spravidla pri počte desať detí“. Napriek tomu, že desať detí je minimálna hranica, pri ktorej je vznik materskej školy ekonomicky rentabilný, vzhľadom na zložitú ekonomickú situáciu miestnej samosprávy (najmä malých obcí) môže byť zriadenie materskej školy pri tomto počte detí veľmi náročným riešením. Za hraničnú hodnotu tak možno považovať počet, ktorý sa rovná priemeru maximálneho povoleného počtu detí v jednej triede, a to 20 detí (Polačková et al. 2023). Z 2 927 obcí na Slovensku sa v roku 2023 materská škola nenachádzala v 858 obciach, a až v 1 162 obciach bol počet detí vo veku 3 – 6 rokov nižší ako 20. Zaujímavým zistením je fakt, že priemerná zaškolenosť detí vo veku 3 – 4 roky je vyššia v najmenej ľudnatých obciach (do 500 obyvateľov), ako v malých mestách (5 000 – 10 000 obyvateľov). V ďalšej veľkostnej kategórii obcí stúpa na priemernú hodnotu 83 % (obr. 43). Je potrebné pozna-

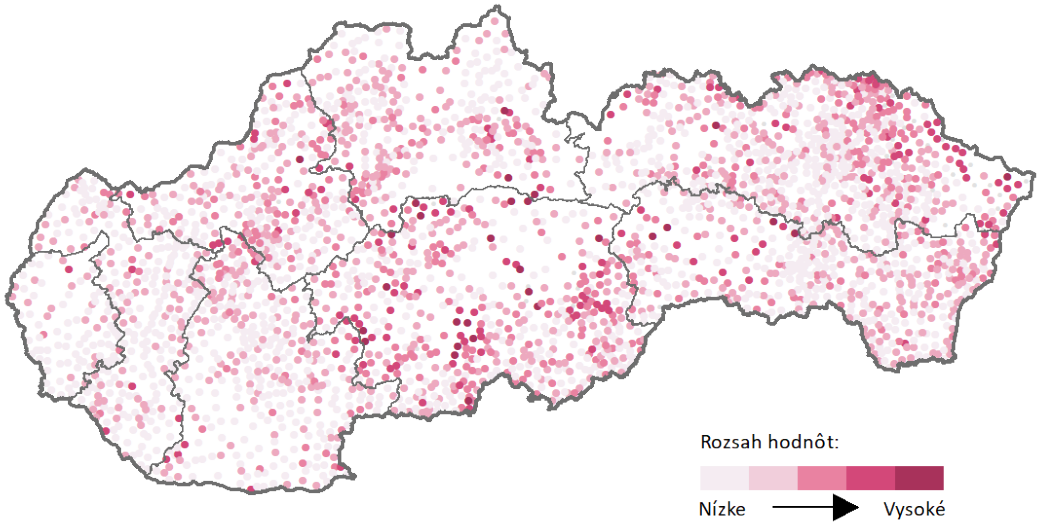
menať, že miery zaškolenosti detí v mestách a prímestských obciach veľkých slovenských miest (najmä v Bratislave a Košiciach) sú nižšie v porovnaní s ich reálnou zaškolenosťou v dôsledku toho, že časť detí navštevuje predškolské zariadenia pôsobiace mimo oficiálnej siete škôl a školských zariadení. Tieto zariadenia, a deti, ktoré ich navštevujú, tak nie sú zahrnuté v oficiálnych štatistikách, čo vedie k systematickému podhodnoteniu skutočnej miery účasti detí na predškolskom vzdelávaní.

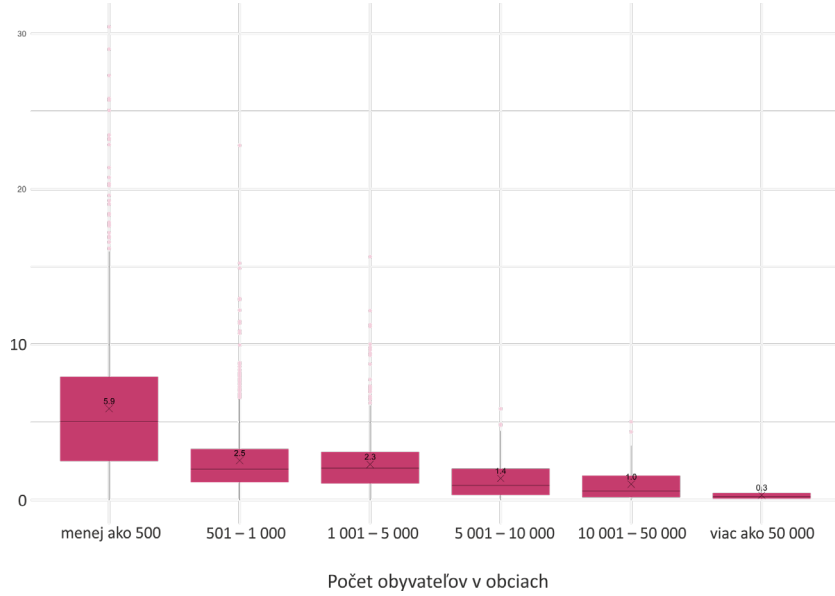
Obr. 43. Zaškolenosť detí podľa kategóriách obcí
Zdroj: CVTI (2024a), Štatistický úrad SR (2024b), vlastné spracovanie

5.1.3 Časová dostupnosť

Priestorové usporiadanie materských škôl nie je homogénne a vytvára prirodzené regionálne rozdiely. Pri riešení vzdelanostnej politiky sa od rodičov zvyčajne očakáva, že uprednostnia poskytovateľov predprimárneho vzdelávania v tesnejšej blízkosti ich domovov, aby zjednodušili svoje každodenné rutiny (Köse et al. 2021). Avšak realita je často odlišná a to z dvoch základných dôvodov. Prvý vychádza z koncepcie tzv. edukačných púští (Alexander a Massaro 2020, Sipple et al. 2020), teda území s limitovanou dostupnosťou školských zariadení. Druhý vychádza zo špecifických preferencií rodičov pri výchove dieťaťa (špeciálne školy, súkromné vs. cirkevné vs. verejné školy a pod.), teda ich preferencia nemusí byť (a často ani nie je) v súlade s ideálnym priestorovým usporiadaním (Križan et al. 2025). To vedie k vytváraniu rozdielov v časovej dostupnosti predškolských zariadení a tým k tvorbe menej efektívnej a spravodlivej koncepcii starostlivosti o deti (obr. 44).

Obr. 44. Časová dostupnosť materských škôl na území Slovenska
Zdroj: OSRM (2023), vlastné spracovanie

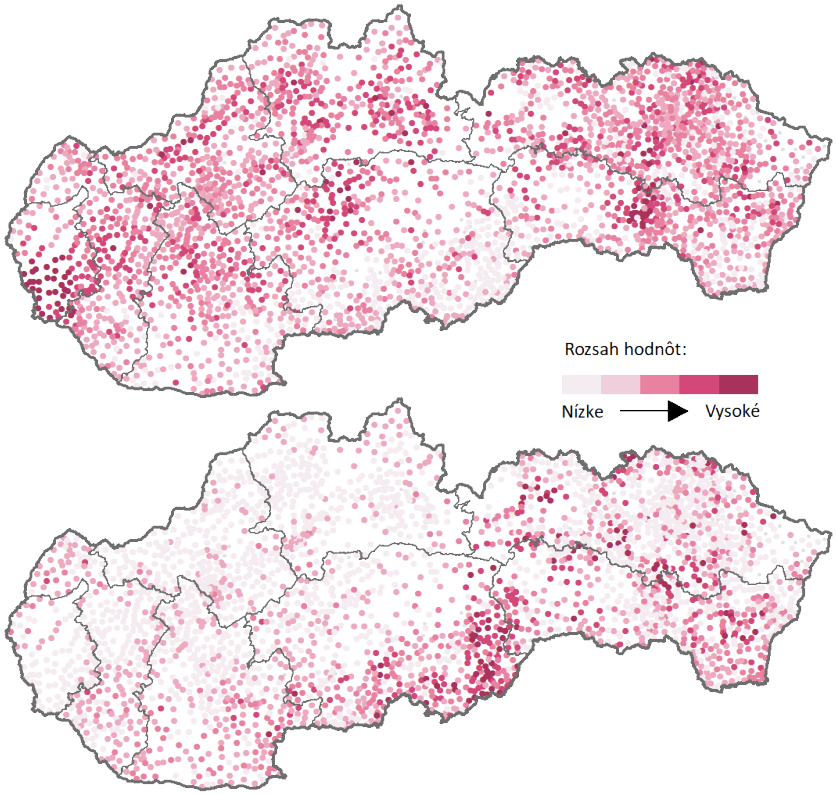
Obr. 45. Časová dostupnosť detí do materskej školy podľa kategóriách obcí
Zdroj: OSRM (2023), vlastné spracovanie

Na Slovensku je priemerná časová dostupnosť materských škôl na úrovni 3,6 min (autom), avšak s výraznými rozdielmi medzi rôznymi kategóriami municipalít (obr. 45). Mnohé vidiecke obce majú materskú školu dostupnú za viac ako 10 min (6 % obcí, v ktorých žije viac ako 44 000 obyvateľov).

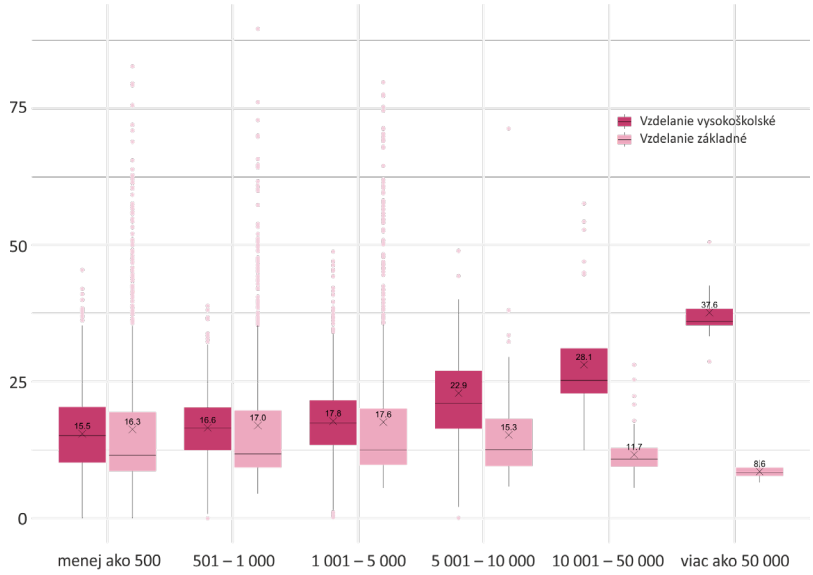
5.1.4 Vzdelanie

Viaceré štúdie potvrdzujú, že účasť dieťa na predprimárnom vzdelávaní úzko súvisí so vzdelanostnou úrovňou rodičov (Scholz et al. 2019, Choudhury 2023). Vzdelaní rodičia si viac uvedomujú význam predškolskej výchovy pre kognitívny a sociálny rozvoj dieťaťa. Čím je vzdelanostná úroveň rodičov väčšia, tým je väčšia pravdepodobnosť, že dieťa sa zúčastní vzdelávania v rannom detstve. Vyššia úroveň vzdelania rodičov často súvisí s vyššími príjmami, čo rodinám umožňuje zaplatiť kvalitnú predškolskú výchovu. Naopak, rodičia s nižším vzdelaním môžu čeliť finančným obmedzeniam, ktoré znižujú šance na zápis dieťaťa do materskej školy (Kachi et al. 2020).

Vzdelanie obyvateľov Slovenska vykazuje výrazné regionálne špecifiká (obr. 46). Ako vidieť na obr. 47, úroveň vzdelania úzko súvisí s veľkosťou obcí. Veľké mestá a obce majú viac obyvateľov s vysokoškolským vzdelaním, zatiaľ čo podiel obyvateľov zo základným vzdelaním rastie v malých obciach.

Obr. 46. Podiel obyvateľov s vysokoškolským (hore) a základoškolským (dole) vzdelaním na území Slovenska
Zdroj: SOBD (2021), vlastné spracovanie

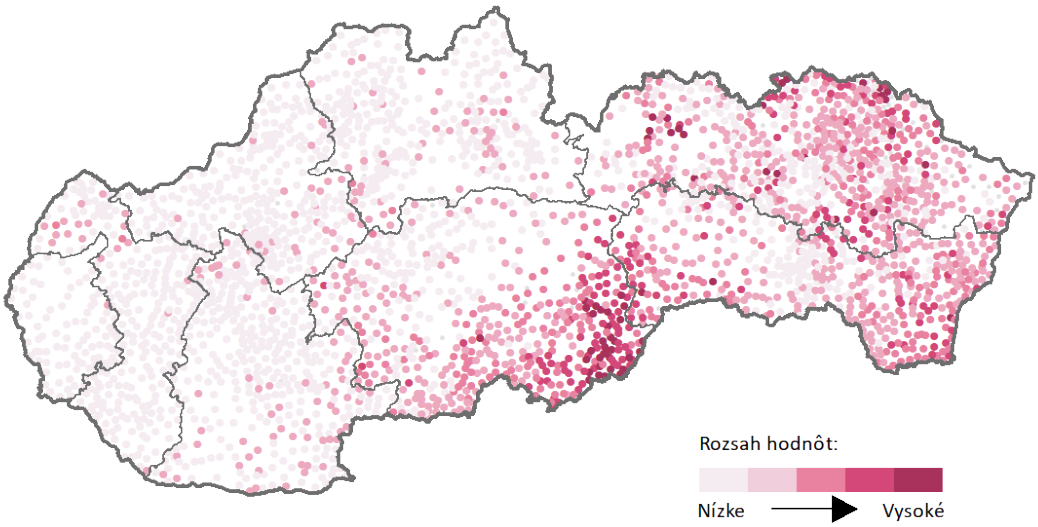

Obr. 47. Najvyššie dosiahnuté vzdelanie obyvateľov v kategóriách obcí
Zdroj: SOBD (2021), vlastné spracovanie

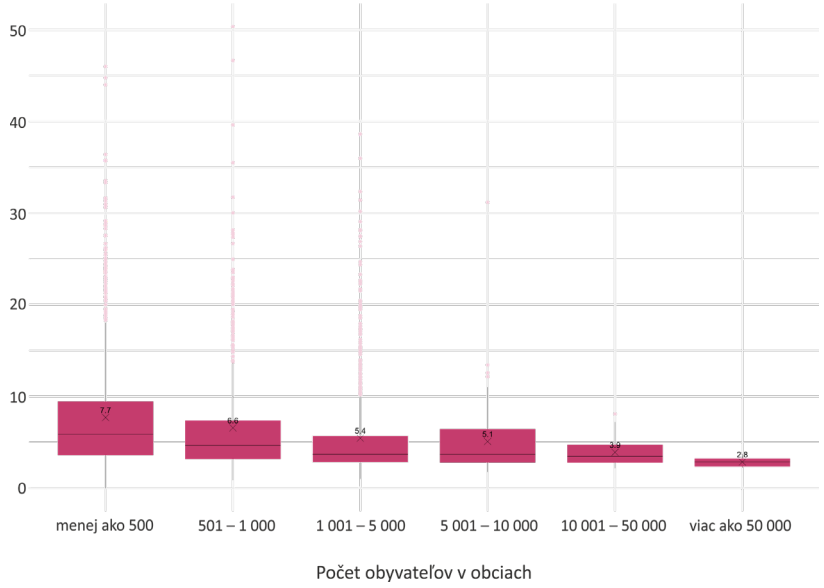
5.1.5 Nezamestnanosť

Významným socioekonomickým faktorom ovplyvňujúcim zaškolenosť detí v ranom veku je pracovná aktivita rodičov (Jensen 2023). Strata zamestnania prináša nielen pokles príjmov, ale aj riziko sociálneho vylúčenia a dlhodobej závislosti od sociálnej starostlivosti (Pohlan 2009, Bhuller et al. 2017). Nezamestnanosť rodičov sa môže odraziť nielen na zníženom blahobyte, ale aj školskom výkone detí (Rege et al. 2011; Powdthavee et al. 2013). Následkom sú nižšie investície do vzdelania, nižšie samotné dosiahnuté vzdelanie, horšia pozícia na trhu práce, až nižšie celoživotné príjmy ich detí (Schmidpeter 2020, Reis 2024).

Miera nezamestnanosti je na Slovensku značne diferencovaná a úzko súvisí so socioekonomickou úrovňou regiónov (UPSVAR 2024) (obr. 48), resp. veľkostnou kategóriou obcí (obr. 49).

Obr. 48. Miera nezamestnanosti na území Slovenska
Zdroj: UPSVAR (2022), vlastné spracovanie

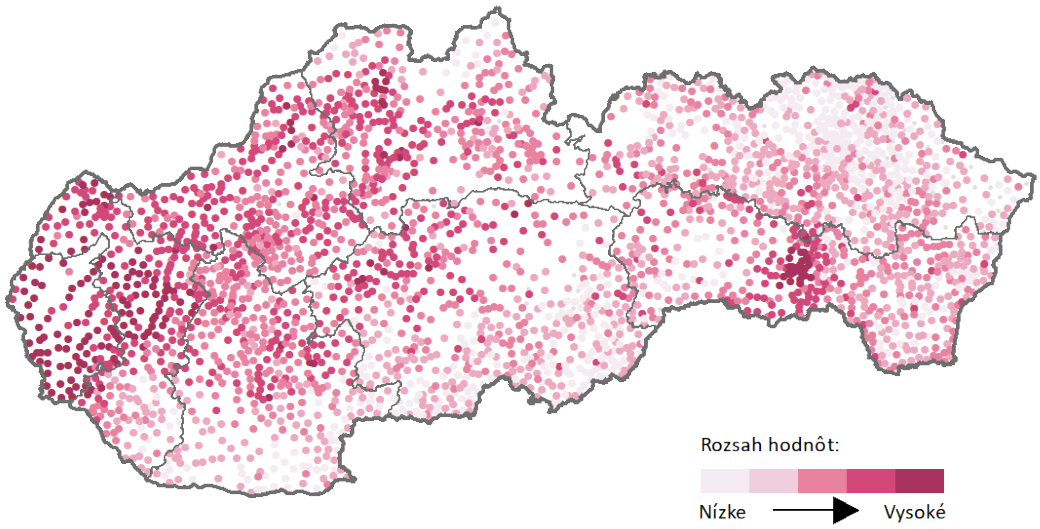

Obr. 49. Miera evidovanej nezamestnanosti v kategóriách obcí
Zdroj: UPSVAR (2022), vlastné spracovanie

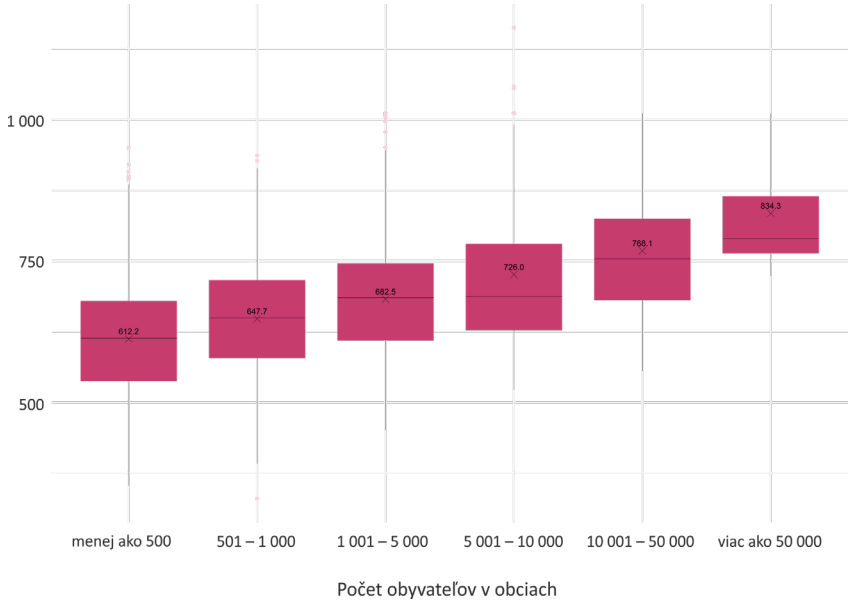
5.1.6 Mzda

Mzda a jej výška patrí medzi základné determinanty diferenciácie spoločnosti a zároveň ovplyvňuje sociálne postavenie človeka. Nízka mzda môže viesť k nezamestnanosti a rastu osôb poberajúcich sociálne dávky (Michálek a Podolák 2014). Výška príjmov domácností úzko súvisí aj s ochotou rodičov investovať do vývoja svojich detí (Auginbaugh et al. 2003, Taylor et al. 2004).

Výskumy ukazujú silnú väzbu medzi príjmom rodiny a intelektuálnym či behaviorálnym vývojom dieťaťa, najmä u detí z nízkopríjmových a znevýhodnených domácností (Berger et al. 2009, Morrisseys et al. 2014, Shea 2000). Dôležitosť rodinných investícií pre raný vývoj dieťaťa potvrdzujú vo svojich prácach aj Cunha (2014), Del Boca et al. (2014) a Caucutt et al. (2017). Takéto investície sú však v priestore odlišné (obr. 50), teda nie všetci rodičia (resp. ich deti) majú rovnaké príležitosti. Ako vyplýva z obr. 51, výška mesačnej mzdy na Slovensku rastie s veľkosťou populácie municipalít.

Obr. 50. Mediánová mesačná mzda obyvateľov na území Slovenska
Zdroj: Sociálna poisťovňa (2014 – 2017), vlastné spracovanie

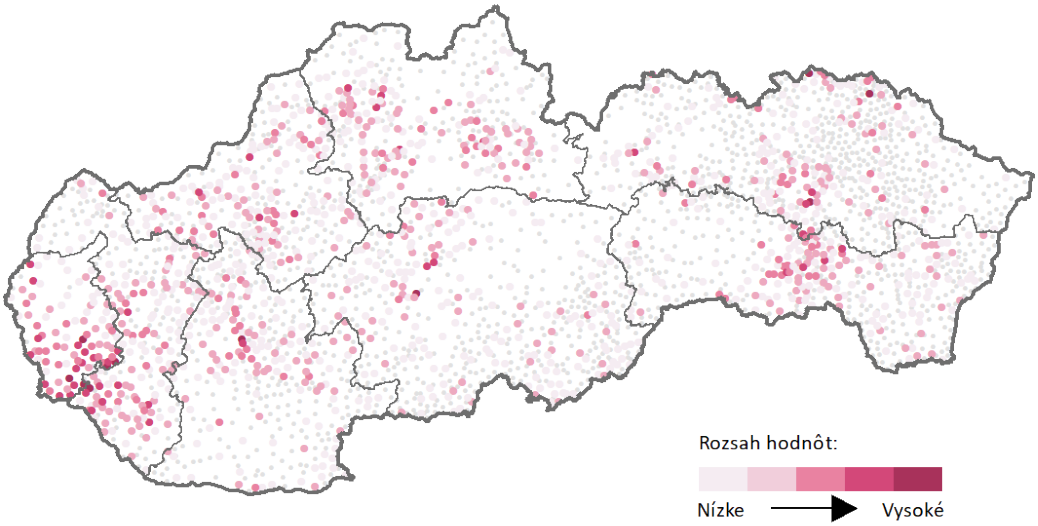

Obr. 51. Mediánová mesačná mzda obyvateľov v kategóriách obcí
Zdroj: Sociálna poisťovňa (2014 – 2017), vlastné spracovanie

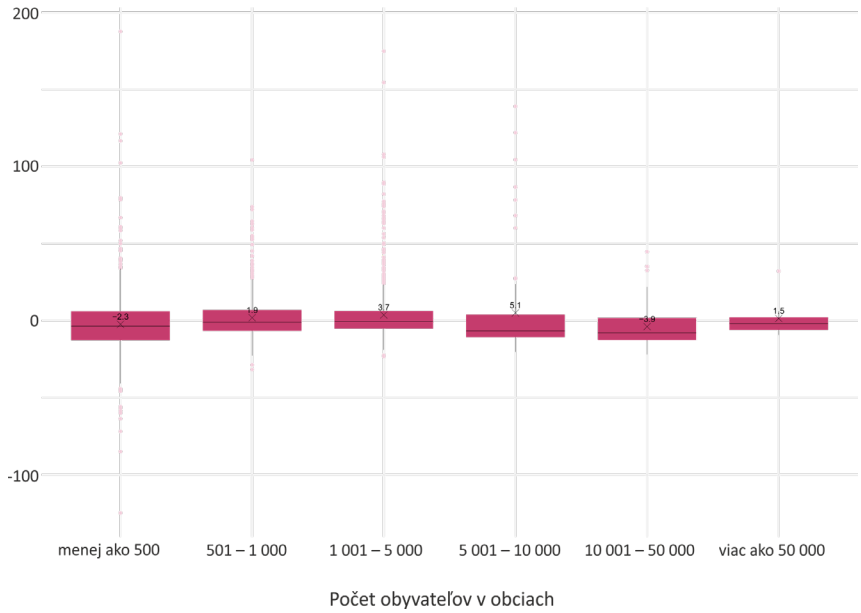
5.1.7 Migrácia

Zmeny vnútornej migrácie prinášajú dynamické výzvy pre plánovanie a zabezpečenie predprimárneho vzdelávania (Zrobek-Rozanska et al. 2021). Presun mladých obyvateľov z vidieckych regiónov do väčších miest vedie ku koncentrácii populácie v mestách (Novotný 2019; Maris 2020), čo zvyšuje tlak na existujúcu infraštruktúru, dopyt po predškolských zariadeniach a často spôsobuje preplnenosť tried. Na druhej strane, regióny trpiace odlivom obyvateľstva čelia zníženému dopytu, čo môže viesť k uzatváraniu predškolských zariadení alebo k obmedzovaniu investícií do ich modernizácie. Špecifickým prípadom sú presuny obyvateľov do suburbií (obr. 52). V týchto regiónoch často dochádza k rýchlemu nárastu počtu rodín s deťmi, čo často vedie k nedostatočnej kapacite existujúcich predškolských zariadení (Ostenda et al. 2019).

Priemerná miera analyzovanej migrácie dosahuje kladné hodnoty (0,808 ‰), avšak mediánová hodnota je záporná (-1,763 ‰). Dôvodom je zvýšená migrácia z menej ľudnatých, avšak početných municipalít s priemernými hodnotami migrácie na úrovni -3.448 ‰. V ostatných kategóriách municipalít boli zaznamenané kladné hodnoty migrácie okrem kategórie 10 000 až 50 000 obyvateľov (obr. 53). Ide o dlhodobý trend znižovania počtu obyvateľov najmä v krajských mestách Slovenska (Buček a Bleha 2013).

Obr. 52. Miera migrácie 20 – 40 ročných obyvateľov na území Slovenska
Zdroj: Štatistický úrad SR (2013 – 2022), vlastné spracovanie

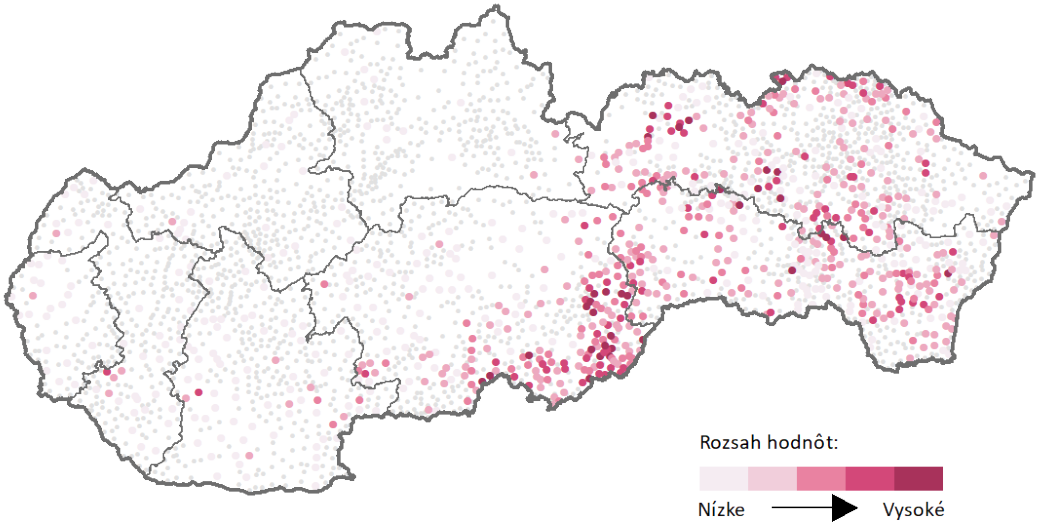

Obr. 53. Miera migrácie 20 – 40 ročných obyvateľov v kategóriách obcí
Zdroj: Štatistický úrad SR (2013 – 2022), vlastné spracovanie

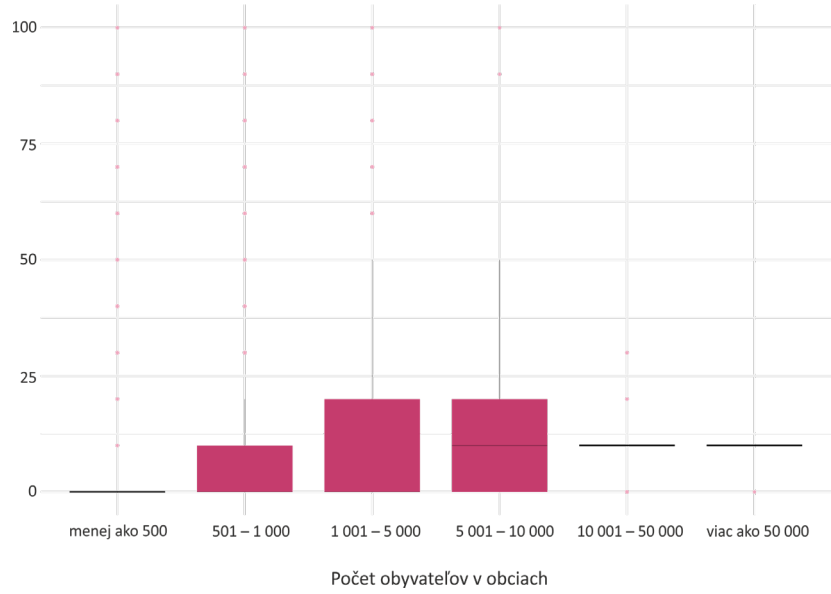
5.1.8 Marginalizované rómske komunity

Na nedostatok rovnakého (spravodlivého) prístupu k vzdelaniu v prípade Rómov poukazujú viaceré štúdie (Klaus et al. 2020, Patache et al. 2020, Mendes et al. 2021, Mirgová 2021) alebo inštitucionálne dokumenty (Resolution on the segregation and discrimination of Roma children in education, 2023/2840). Na Slovensku existujú nielen veľké regionálne rozdiely v zaškolenosti detí vo veku 3 – 6 rokov, ale aj výrazné rozdiely medzi účasťou rómskych a nerómskych detí na predškolskej výchove a vzdelávaní (Markovič a Plachá 2021). Okrem nedostatku kapacít materských škôl sa ako dôvody nízkej účasti rómskych detí na predškolskom vzdelávaní uvádzajú nedostatok odborného personálu, jazykové a kultúrne bariéry, fyzická vzdialenosť medzi bydliskom a škôlkou a absencia verejnej dopravy, ale aj finančné obmedzenia v prístupe do predškolského zariadenia z dôvodu formálnych a neformálnych poplatkov a iných výdavkov (Kahanec et al. 2020, Polačková 2023).

Otázka marginalizovaných rómskych komunít má síce celospoločenský dosah, avšak jej prejavy sú výrazne koncentrované. Na Slovensku existujú markantné rozdiely v prítomnosti marginalizovaných rómskych komunít v obciach. V niektorých obciach predstavuje podiel komunity takmer 100 %, v iných je v podstate nulový (obr. 54). Kým vo vidieckych municipalitách ide často o takmer neriešiteľný problém segregácie detí, v mestách nad 10 000 obyvateľov sa takmer nevyskytuje (obr. 55).

Obr. 54. Podiel obyvateľov žijúcich v marginalizovaných rómskych komunitách na území Slovenska
Zdroj: Atlas rómskych komunít (2019), vlastné spracovanie

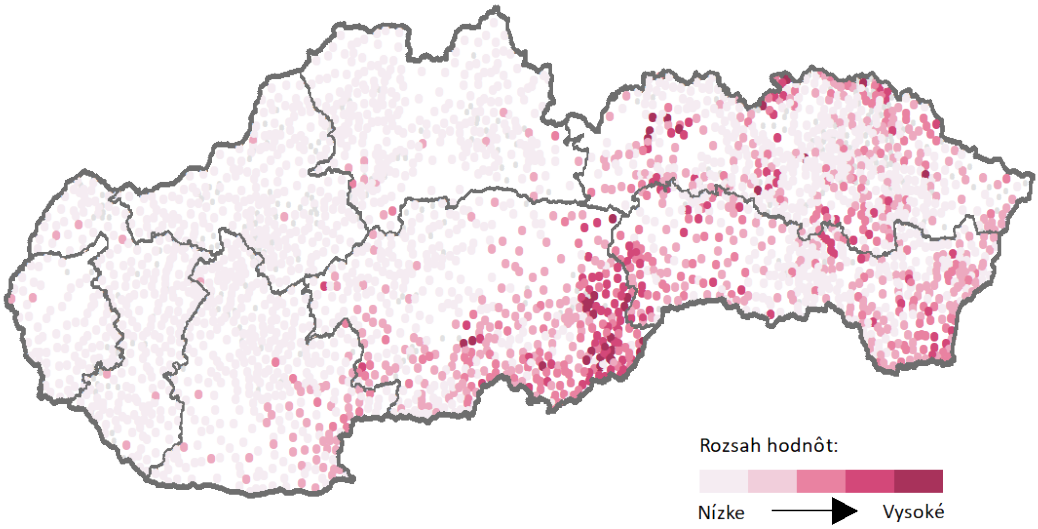
Obr. 55. Podiel obyvateľov žijúcich v marginalizovaných rómskych komunitách v kategóriách obcí
Zdroj: Atlas rómskych komunít (2019), vlastné spracovanie

5.1.9 Hmotná núdza

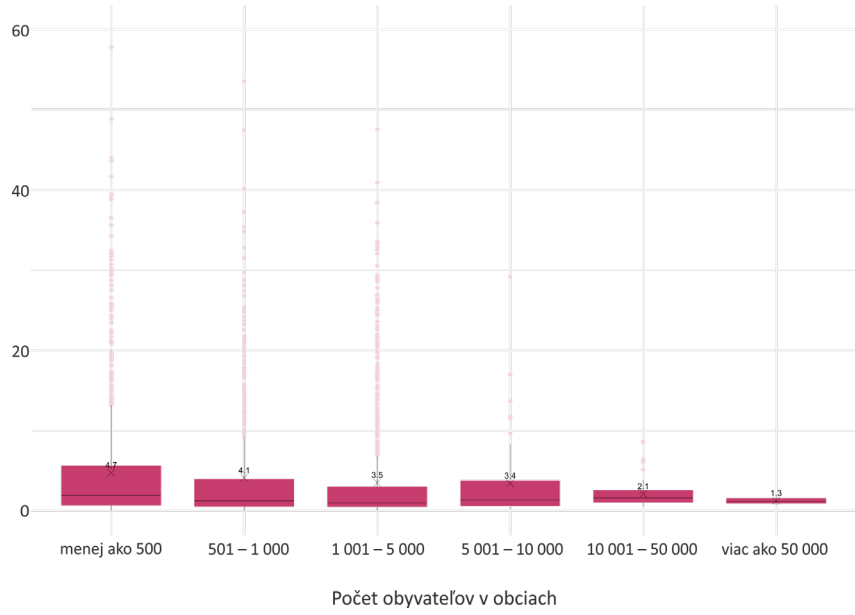
Ako ukazujú viaceré sociologické výskumy, práve cena patrí k významným faktorom vplývajúcim na výber predškolského zariadenia (Grogan 2012, Ghosh a Dey 2020) najmä u ohrozených skupín obyvateľstva ako nezamestnaní, rozvedení rodičia, domácnosti s nízkym príjmom a viacdetné rodiny (Križan et al. 2025). Rodiny v hmotnej núdzi často čelia prekážkam, ktoré môžu ovplyvniť účasť ich detí v materských školách. Napriek tomu, že predškolské vzdelávanie môže byť bezplatné, dodatočné náklady, ako sú poplatky za stravu, školské pomôcky alebo dopravu, môžu byť pre rodiny v hmotnej núdzi zaťažujúce (Walakisa 2024)

Najvyšší podiel poberateľov dávok v hmotnej núdzi sa sústreďuje v socioekonomicky najmenej rozvinutých regiónoch najviac postihnutých nezamestnanosťou (obr. 56). V obciach do 500 obyvateľov poberá dávky v hmotnej núdzi priemerne 47 obyvateľov. S narastajúcim počtom obyvateľov ich počet klesá (obr. 57).

.

Obr. 56. Podiel obyvateľov v hmotnej núdzi na území Slovenska
Zdroj: UPSVAR (2022), vlastné spracovanie

Obr. 57. Podiel obyvateľov v hmotnej núdzi v kategóriách obcí
Zdroj: UPSVAR (2022), vlastné spracovanie

5.2 Regionálne typy obcí

Výsledkom regionálnej typizácie je šesť zhlukov (tab. 9, obr. 58), ktoré označujeme ako regionálne typy celkovej dostupnosti predprimárneho vzdelávania. Jednotlivé typy obcí sa líšia potenciálom poskytovania predprimárneho vzdelávania (v zmysle rôzneho prístupu k predprimárnemu vzdelávaniu), ktorý je formovaný kombináciou ekonomických, sociálnych, kapacitných a priestorových faktorov. Klasifikácia zároveň umožnila určiť kľúčové determinanty ovplyvňujúce účasť detí na vzdelávaní. Výsledky poukazujú na výraznú priestorovú diferenciáciu možností predškolského vzdelávania na Slovensku. Nižšie uvádzame stručnú charakteristiku jednotlivých komponentov, ako aj samotných zhlukov.

Prvý komponent možno interpretovať ako faktor sociálno-ekonomickej deprivácie. Je pozitívne sýtený štyrmi premennými, ktoré sa týkajú *podielu základného vzdelania rodičov, marginalizovaných rómskych komunít, dávok v hmotnej núdzi a miery nezamestnanosti*. Premietol sa sem aj ich protipól – miera zaškolenosti (tab. 9). To znamená, že čím je v obci viac obyvateľov so základným vzdelaním alebo bez vzdelania, väčší podiel obyvateľov žijúcich v marginalizovaných rómskych komunitách, viac obyvateľov poberá dávky v hmotnej núdzi alebo je vyššia miera nezamestnanosti, tým je miera zaškolenosti detí vo veku 3 – 4 rokov nižšia.

Tab. 9. Výsledné premenné komponentnej analýzy

	1. komponent	2. komponent	3. komponent
Vzdelanie ZŠ	0,931		
MRK	0,921		
Hmotná núdza	0,901		
Nezamestnanosť	0,840		
Zaškolenosť	-0,739		
Obsadenosť		0,853	
Časová dostupnosť		-0,822	
Kapacita		0,727	
Migrácia			0,869
Mzda			0,648

Zdroj: upravené podľa Sládeková Madajová at al. (2025)

Druhý komponent zachytáva rozpor medzi vyhovujúcou kapacitou a obsadenosťou (využívanosťou) materských škôl a ich reálnou časovou (priestorovou) dostupnosťou. Je primárne sýtený premennými *obsadenosť* a *kapacita* (kapacitná prístupnosť), ktoré sú v negatívnom vzťahu s (časovou) dostupnosťou materských škôl (tab. 9). Tento výsledok interpretujeme ako faktor fyzickej dostupnosti materských škôl. Hoci sú škôlky naplnené a kapacitne postačujúce, sú menej dostupné, ich časová, resp. časovo-priestorová dostupnosť je zhoršená.

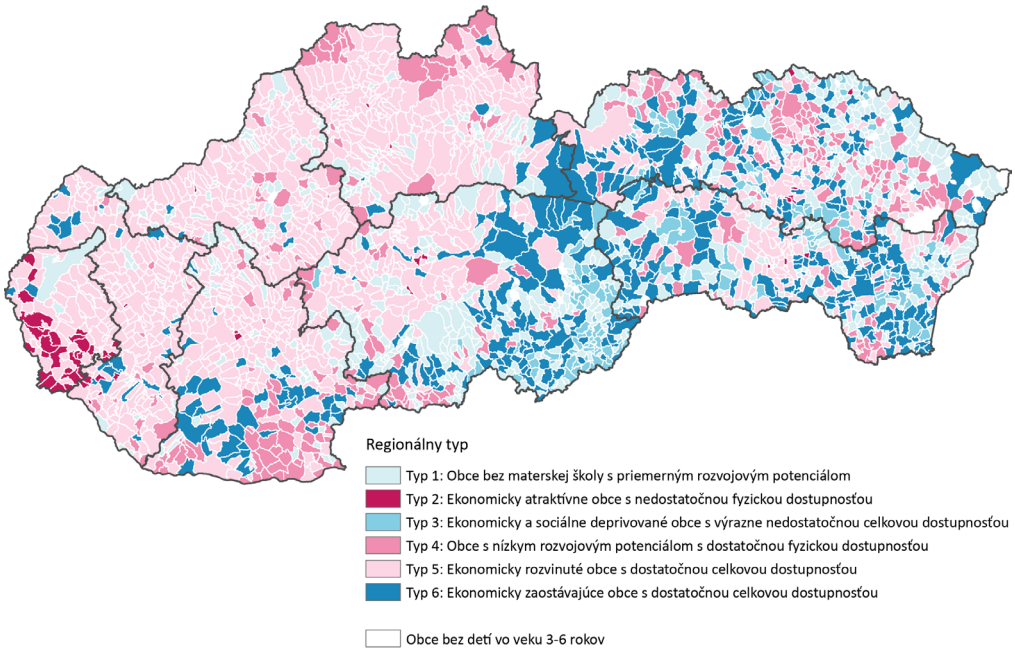
Tretí komponent je pozitívne korelovaný s dvoma premennými a to *migrácia* a *mzda* (tab. 9). Túto dimenziu možno nazvať ako faktor ekonomickej atraktivity, pretože primárnou motiváciou migrácie obyvateľstva vo veku 20 – 40 rokov sú lepšie ekonomické podmienky,

ktoré úzko korelujú s výškou mzdy. Tento komponent teda spája ekonomicky atraktívnejšie lokality s pozitívnym migračným saldom a vyššou úrovňou príjmov, resp. lepšími pracovnými podmienkami.

Tab. 10. Priemerné hodnoty vstupných premenných za výsledné regionálne typy

Typ	1	2	3	4	5	6	Národný priemer
Počet obcí	782	54	156	351	1 128	423	2 894
01_Kapacita	1,6	54	42,2	165,7	104,5	91	77,8
02_Obsadenosť	1,4	67,3	69,9	78,9	91,2	89,5	63,6
03_Zaškolenosť	77,3	79,3	29	85,5	84,9	60,2	76,2
04_Dostupnosť	7,6	2,6	3,2	2,2	2,2	1,7	3,6
05_Vzdelanie VŠ	15,9	34,4	5	15,9	20,3	13,7	17,1
06_Vzdelanie ZŠ	15	8,4	54,8	12,8	11	25,3	16,7
07_Nezamestnanosť	7,1	2,6	22,4	5,4	3,6	8,8	6,5
08_Mzda	621,7	869,2	530,7	578,2	713,9	614,2	651
09_Migrácia	-2,7	77,7	-3,7	-9	5	-3,9	0,8
10_MRK	5,4	0,9	71,4	1,6	1,6	26,6	10
11_Núdza	4	0,5	24,9	1,9	1	7	4,1

Zdroj: upravené podľa Sládeková Madajová at al. (2025)

Obr. 58. Regionálne typy obcí z hľadiska celkovej dostupnosti predprimárneho vzdelávania
Zdroj: upravené podľa Sládeková Madajová at al. (2025)

Typ 1: Obce bez materskej školy s priemerným rozvojovým potenciálom

Tento typ zahŕňa 782 obcí Slovenskej republiky s nízkym celkovým počtom obyvateľov (priemerná veľkosť obce je 257 obyvateľov, tab. 10). V populačnej štruktúre týchto obcí prevládajú poproduktívne vekové kategórie, pričom priemerný počet detí vo veku 3 – 6 rokov predstavuje menej než 10 na zhluk. Za týchto podmienok je pre obce ekonomicky neefektívne zriaďovať a prevádzkovať vlastné materské školy. Z tohto dôvodu väčšina obcí zaradených do tohto typu materskú školu vôbec nemá. Tento fakt sa odráža aj v tom, že ide o obce s najvyššími hodnotami priemernej časovej dostupnosti k materským školám. Deti z týchto obcí musia dochádzať do materskej školy v priemere takmer 8 minút autom. Napriek tomu patria miery zaškolenosti detí vo veku 3 – 6 rokov v tomto type obcí medzi najvyššie (obr. 42). Na základe týchto skutočností možno predpokladať, že obce typu 1 dokážu zabezpečiť prístup k predprimárnemu vzdelávaniu prostredníctvom susedných obcí alebo širších spádových regiónov. Z hľadiska priestorového rozloženia sa tieto obce nachádzajú na celom území Slovenska, s výraznejšou koncentráciou v Banskobystrickom, Prešovskom a Košickom kraji (obr. 58).

Tab. 11. Základné charakteristiky obyvateľstva za jednotlivé regionálne typy

Typ	1	2	3	4	5	6	Národný priemer
Počet obyvateľov	200 765	586 219	186 868	487 630	3 094 887	866 415	
Priemerná hodnota na úrovni obce	257	13 323	1 205	1 389	2 800	2 057	1 898
Počet detí 3 – 6 rokov	7 057	25 460	13 731	16 040	110 628	35 038	
Priemerná hodnota na úrovni obce	9	579	89	46	100	83	72
(PD 3 – 6 rokov/PO) *1 000	34,1	43,4	73,4	32,9	35,7	40,4	38,2
PD 3 – 6 rokov/3 – 6 roční v SR*100	3,4	12,2	6,6	7,7	53,2	16,8	

Zdroj: upravené podľa Sládeková Madajová at al. (2025)

Typ 2: Ekonomicky atraktívne obce s nedostatočnou fyzickou dostupnosťou

Tento typ je z hľadiska počtu obcí najmenší (54), avšak žije tu až 12,2 % detí vo veku 3 – 6 rokov (tab. 11). Ide predovšetkým o viaceré mestské časti hlavného mesta a obce nachádzajúce sa v jeho suburbanizačnej zóne (obr. 58). Vyznačujú sa vysokou sociálno-ekonomickou úrovňou s najvyššou priemernou mzdou, najnižšou nezamestnanosťou, vysokou vzdelanostnou úrovňou a nízkym podielom marginalizovaných rómskych komunít. Zároveň dosahujú najvyššie (až extrémne) migračné miery obyvateľstva vo veku 20 – 40 rokov (77,7 ‰, tab. 10). Priemerná kapacita materských škôl v obciach tohto typu je však druhá najnižšia na Slovensku (54 %). Tento región dlhodobo čelí nedostatku miest vo verejných materských školách a zároveň tu existuje široké spektrum zariadení – vrátane mnohých mimo siete, ktoré nie sú zahrnuté v oficiálnych štatistikách. Nižšie hodnoty priemernej obsadenosti zariadení (67,3 %), ako aj nižšia miera zaškolenosti detí vo veku 3 – 4 a 3 – 6 rokov

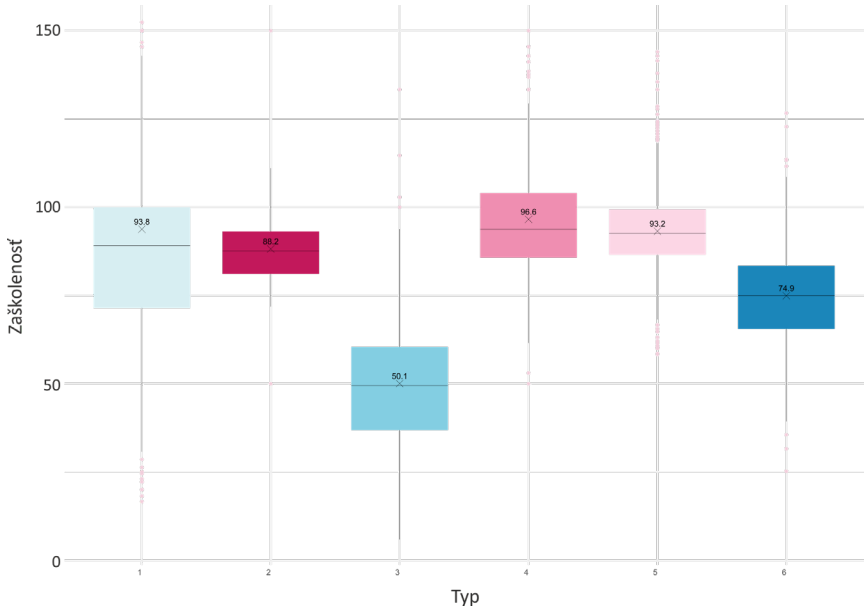
(takmer 80 % a 88,2 %) súvisia s možnosťou rodičov slobodne si vybrať, ktoré zariadenie bude ich dieťa navštevovať. Výsledkom je, že časť detí navštevuje zariadenia mimo svojej domovskej obce. Rodičia, ktorí nechceli – alebo si nemohli dovoliť – zapísať dieťa do drahšieho (mimosieťového) zariadenia, boli často nútení hľadať miesto inde, niekedy aj mimo najbližšiu materskú školu. V mnohých prípadoch to znamenalo dochádzku do zariadenia v inej obci.

Typ 3: Ekonomicky a sociálne deprivované obce s výrazne nedostatočnou celkovou dostupnosťou

Charakteristickým znakom obcí tohto typu je socio-ekonomická, ako aj vzdelanostná marginalizácia. V takmer všetkých sledovaných ukazovateľoch dosahujú tieto obce najhoršie výsledky. Priemerná mesačná mzda obyvateľov je najnižšia, takmer 25 % obyvateľov poberá dávky v hmotnej núdzi a až 22 % je nezamestnaných. Priemerný podiel obyvateľstva žijúceho v marginalizovaných rómskych komunitách presahuje 70 % a podiel obyvateľov s ukončeným iba základným vzdelaním alebo bez vzdelania dosahuje takmer 55 %. Ide o obce s nízkym celkovým počtom obyvateľov (priemerná veľkosť populácie je druhá najnižšia: 1 205 obyvateľov), no zároveň s najvyšším podielom detí predškolského veku na celkovej populácii obce (73,4 %). Miera zaškolenosti detí vo veku 3 – 4 rokov je však iba 29 %, pričom počty nezaškolených detí vo veku 3 – 6 rokov patria k najvyšším (a najhorším). Napriek tomu, že obce sú schopné zabezpečiť miesto v materskej škole len pre 42 % detí, obsadenosť materských škôl je na úrovni 70 %. V tomto prípade je rozhodnutie dať, resp. nedať dieťa do materskej školy motivované cenou a ďalšími vedľajšími výdavkami súvisiacimi s návštevou zariadenia, ktoré rodičia nachádzajúci sa v hmotnej núdzi alebo na pokraji chudoby nie sú schopní uhradiť. Priestorové rozšírenie obcí zaradených do typu 3 je najmä v regiónoch východného a juhovýchodnej časti stredného Slovenska (obr. 58).

Typ 4: Obce s nízkym rozvojovým potenciálom s dostatočnou fyzickou dostupnosťou

Je tvorený obcami s dostatočným (až nadpriemerným) počtom miest v materských školách. V týchto obciach žije v priemere nízky počet detí vo veku 3 – 6 rokov (46), vrátane tých, ktoré nenavštevujú materské školy (tab. 11, obr. 59). Zaškolenosť detí vo veku 3 – 4 rokov dosahuje najvyššiu úroveň spomedzi všetkých typov (viac ako 85 %). Ide o obce s marginálnou polohou koncentrované na juhozápade Nitrianskeho, juhovýchode Banskobystrického, severe Žilinského kraja a v Prešovskom kraji (obr. 58). Vzhľadom na nízku mediánovú mzdu a záporné hodnoty migrácie je pre tieto obce charakteristický nízky rozvojový potenciál, čo znamená, že najmä mladí ľudia z týchto obcí odchádzajú za lepšími životnými podmienkami napr. do väčších miest a ekonomicky silnejších regiónov.

Obr. 59. Zaškolenosť 3 – 6 ročných detí v obciach podľa typov
Zdroj: upravené podľa Sládeková Madajová at al. (2025)

Typ 5: Ekonomicky rozvinuté obce s dostatočnou celkovou dostupnosťou

Ide o najrozšírenejší typ obcí – zahŕňa až 1 128 obcí, prevažne na západnom a strednom Slovensku (obr. 58), v ktorých žije viac ako polovica všetkých detí SR vo veku 3 – 6 rokov (53,2 %). Obce tohto typu sú lokalizované v regiónoch s priaznivými socioekonomickými podmienkami s druhou najvyššou priemernou mzdou, nízkou nezamestnanosťou, nízkym podielom marginalizovaných rómskych komunít a priaznivou vzdelanostnou úrovňou obyvateľov. Zaškolenosť 3 – 4 ročných detí v týchto obciach dosahuje takmer 85 %, obsadenosť materských škôl je na úrovni mierne nad 90 % (tab. 10). Obce sú schopné zabezpečiť miesto v materských školách pre takmer všetky deti. Priemerný počet detí nezapísaných do materskej školy zvyšuje mesto Košice (podhodnotená zaškolenosť z dôvodu nezahrnutia detí v zariadeniach mimo siete). Vo väčšej miere sú obce typu 5 koncentrované v západných regiónoch štátu.

Typ 6: Ekonomicky zaostávajúce obce s dostatočnou celkovou dostupnosťou

Je typický pre obce východného Slovenska a južné okresy Banskobystrického kraja (obr. 58). Ide o obce s nízkym ekonomickým potenciálom, s vysokou emigráciou najmä mladého obyvateľstva za prácou, s takmer 9 % mierou evidovanej nezamestnanosti, s podpriemernou vzdelanostnou úrovňou, a s 25 % podielom marginalizovaných rómskych komunít. Podiel detí vo veku 3 – 6 rokov v tomto type obcí je druhý najvyšší na Slovensku (16,8 %). Napriek

tomu, že obce sú schopné plne zabezpečiť miesto v materskej škole pre takmer všetky deti (91 % kapacitná a najlepšia časová dostupnosť), zaškolenosť 3 – 4 ročných detí je druhá najhoršia (60 %). Zároveň, zo všetkých detí predškolského veku (3 – 6 ročných), v priemere až 22 detí z obce zaradenej do tohto typu nenavštevuje materskú školu (tab. 10, obr. 59).

5.3 Návrhy na podporu predprimárneho vzdelávania v priestore

Celkovo existuje medzi regiónmi výrazná variabilita v prístupe k predprimárnemu vzdelávaniu. Výsledky naznačujú, že zistené nerovnosti odrážajú širšie sociálno-ekonomické nerovnosti. Hoci situáciu vo viac ako polovici obcí (51 %, do ktorej spadá 53,2 % všetkých detí predškolského veku) možno považovať za bezproblémovú (typ 4 a typ 5), viac ako 23 % detí vo veku 3 – 6 rokov žije v obciach, ktoré si vyžadujú osobitý prístup.

Problémové nie sú len obce s chýbajúcimi kapacitami predškolských zariadení (typy 1, 2, 3), ale najmä tie, kde sa nedostatok miest kumuluje s nízkym sociálno-ekonomickým statusom (typ 3) alebo je priamo jeho dôsledkom (typ 6). Ukázalo sa, že neprítomnosť materskej školy automaticky neznamená nízku mieru zaškolenosti detí (čoho príkladom je typ 1), a naopak, samotná existencia zariadenia s dostatočnou kapacitou nie je zárukou vysokej participácie (typ 6). Analýza preukázala, že kľúčovými determinantmi predprimárneho vzdelávania v slovenských obciach sú popri kapacite a priestorovej dostupnosti najmä sociálne a ekonomické faktory.

Najvýraznejšie problémy sa kumulujú v regiónoch chudoby – s nižšou úrovňou vzdelania rodičov a vyšším podielom marginalizovaných skupín. Možno predpokladať, že autoregulačnými mechanizmami na úrovni samospráv a komunít ich nie je možné prekonať (Škvarenina et al. 2023). Preto jedným z riešení znižovania identifikovanej priestorovej (ne) spravodlivosti je adresná intervencia vlády (Hotz et al. 2019). Kým v niektorých obciach je prioritou infraštruktúra, inde ide najmä o prekonávanie sociálnych bariér. Analýza ukazuje, že univerzálne riešenia nie sú efektívne a podpora musí byť diferencovaná podľa miestneho kontextu.

Prioritné opatrenia by mali byť zacielené na obce s najkritickejšou situáciou. Teda tie spadajúce do typu 3 (Ekonomicky a sociálne deprivované obce s nedostatočnou fyzickou dostupnosťou) a typu 6 (Ekonomicky zaostávajúce obce s dostatočnou fyzickou dostupnosťou), v ktorých hlavnou bariérou nie je ani tak fyzická dostupnosť materských škôl, ale sociálna situácia rodín a slabá motivácia pre predprimárne vzdelávanie. Okrem investícií do výstavby a rozširovania kapacít sú preto v týchto regiónoch nevyhnutné predovšetkým osvetové aktivity spojené s motivačnými a podpornými opatreniami pre rodiny (podpora sociálnej terénnej práce, spolupráca s komunitnými centrami, bezplatnosť materských škôl vrátane pokrytia vedľajších nákladov – strava, doprava, pomôcky).

V rastových regiónoch (typ 2) a v relatívne funkčnom prostredí (typ 5) je žiadúce zaviesť systematické mapovanie všetkých foriem poskytovateľov (vrátane neverejných), aby bolo možné komplexne plánovať rozvoj kapacít predprimárneho vzdelávania. Netreba však zabúdať na zabezpečenie rezervných kapacít pre prípad demografických zmien (budúci de-

mografický vývoj) a prístupnosť zariadení pre deti z nízkopríjmových rodín (Poláčková et al. 2023). V obciach s nízkym počtom obyvateľov bez materskej školy (typ 1), kde nie je ekonomicky efektívne prevádzkovanie vlastnej materskej školy, je nutné posilniť medziobecnú spoluprácu a podporiť dopravnú dostupnosť predprimárneho vzdelávania (napr. školské autobusy, príspevky na dochádzku).

Na základe identifikovaných regionálnych vzorcov možno plánovacie postupy zamerať na zvýšenie verejného financovania, rozširovanie povedomia o význame predprimárneho vzdelávania a integráciu materských škôl s existujúcimi sociálnymi službami. Zlepšenie dopravnej dostupnosti materských škôl s cieľom zvýšiť mieru zaškolenosti či posilnenie mimovládnych organizácií, ktoré poskytujú vzdelávaciu podporu v oblastiach s obmedzeným prístupom, sú taktiež možnosťami riešenia týchto výziev. Naopak, v regiónoch s priaznivou situáciou navrhujeme zachovanie status quo pri súčasnom skúmaní úspešných modelov, ktoré by sa mohli aplikovať v regiónoch, kde je intervencia potrebná alebo nevyhnutná.

Uvedené postupy a zistenia majú dôležité dôsledky pre tvorbu vzdelávacej politiky, naznačujú potrebu väčšieho zacielenia (verejných) intervencií a regionálne diferencovaného prístupu. Geografický prístup k identifikácii sociálnych nerovností v ranom vzdelávaní naznačuje, že podpora by sa mala sústrediť na priestorové nerovnosti, nie na všeobecné politiky. Regióny s historicky nepriaznivou demografiou a nízkymi investíciami do raného vzdelávania, ktoré sa vyznačujú ekonomickou depriváciou, sociálnou marginalizáciou alebo nedostatočnou vzdelávacou infraštruktúrou, by mali byť prioritizované.

KAPITOLA 6

AKÉ SÚ PREFERENCIE RODIČOV PRI VÝBERE MATERSKEJ ŠKOLY?

6 AKÉ SÚ PREFERENCIE RODIČOV PRI VÝBERE MATERSKEJ ŠKOLY?

Voľba materskej školy je výsledkom komplexného rozhodovania rodičov v kontexte potrieb dieťaťa a rodiny, ale aj dostupných zdrojov a obmedzení (Carlin et al., 2019). Rodičia majú rôzne predstavy o potrebách svojich detí a ich percepcia, čo je „správna" voľba sa odlišuje (Kampichler et al. 2018). Na výber zariadenia predškolského vzdelávania tak môžu vplývať viaceré faktory – od blízkosti (priestorovej dostupnosti), cez cenu a ponuku služieb, až po reputáciu zariadenia. V kontexte rozhodovania rodičov sa často zamieňa blízkosť s dostupnosťou. Kým blízkosť vyjadruje fyzickú vzdialenosť, dostupnosť zachytáva, nakoľko je možné službu reálne využiť (napr. dojazdový čas a kvalita dopravného napojenia, kapacitné možnosti, konkurencia dopytu a i.). Práve dostupnosť patrí popri cene medzi najčastejšie uvádzané faktory výberu (Grogan 2012, Shapiro et al. 2019, Ghosh a Dey 2020). Do rozhodovania ďalej vstupujú aspekty každodenného fungovania zariadenia, ako napr. poskytovaná strava (s narastajúcou dôležitosťou stravovacích návykov a rôznych obmedzení; Lyons et al. 2020, Warren et al. 2020, Almeida et al. 2021, Halken et al. 2021, Willemsen et al. 2023), kvalita vzdelávacieho prostredia a samotných interakcií medzi deťmi a učiteľmi (Alexandersen et al. 2021), profil školy, aktivity či špecializácie, ktoré vyvoláva konkurenčné prostredie najmä v mestách. Významnú rolu má tiež reputácia a odporúčania blízkych, ktoré často prevažujú nad formálnymi informáciami (Food et al. 2000, Oplatka a Nupar 2012, Teszenyi a Hevey 2018, Moschetti a Verger 2020).

Z uvedených skutočností bolo odvodených niekoľko výskumných otázok, ktoré skúmali význam v literatúre najčastejšie diskutovaných faktorov vplývajúcich na výber predškolského vzdelávania: význam dostupnosti zariadenia, ceny, úloha poskytovanej stravy, zamerania a aktivít v materskej škole, jej povesť a odporúčanie. Súhrnné štúdie, ktoré by tieto dimenzie integrovali do jednotného rámca a priniesli validné dôkazy o rozhodovacích stratégiách rodičov, sú totiž zriedkavé. V prostredí strednej a východnej Európy prakticky absentujú, hoci práve tu prebehla výrazná transformácia systému predprimárneho vzdelávania po roku 1989 (Tesar 2018, Križan et al. 2022, Kudláčová 2022).

Táto kapitola reaguje na uvedené medzery v poznaní v stredoeurópskom kontexte a prináša empiricky podložený obraz rodičovských stratégií. Analyzuje preferencie rodičov detí vo veku 3–6 rokov pri výbere materskej školy na Slovensku na základe celoštátneho reprezentatívneho prieskumu. Kľúčové faktory výberu boli zároveň skúmané vo vzťahu k vybraným demografickým, sociálno-ekonomickým a priestorovým charakteristikám rodičov.

RÁMČEK 6

Reprezentatívny prieskum rodičov detí vo veku 3–6 rokov realizovala spoločnosť FOCUS (členská agentúra Slovenskej asociácie výskumných agentúr (SAVA) a člen Európskeho združenia pre marketingový výskum a výskum verejnej mienky (ESOMAR)) v decembri 2023. Výberová vzorka n = 1 013 je reprezentatívna vzhľadom na populáciu domácností rodičov, ktorí majú dieťa vo veku 3 – 6 rokov a podľa veku, vzdelania, národnosti, veľkosti sídla a kraja. Vo vzorke prevládali ženy (84 %) a domácnosti s jedným dieťaťom (78 %). Išlo najmä o respondentov z domácností s čistým mesačným príjmom v kategórii 1 401 až 2 000 EUR, domácnosti mali v priemere 3,9 člena a zväčša jedno dieťa (78 %). Priemerný vek respondentov bol 34,1 roka, pričom viac ako polovica respondentov mala trvalé bydlisko v mestách.

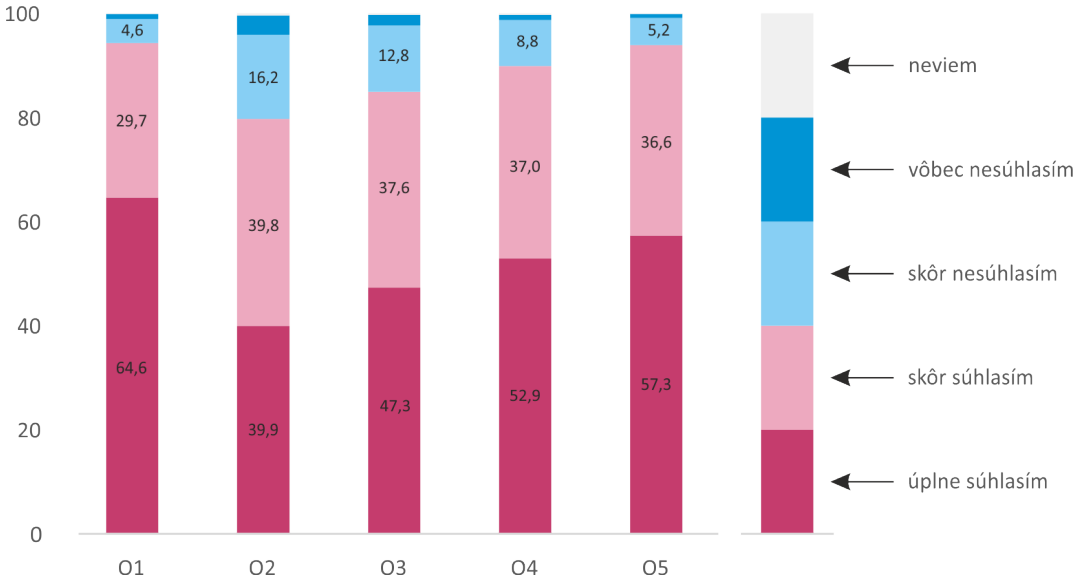
Respondenti hodnotili na Likertovej škále (1 = úplne súhlasím, 2 = čiastočne súhlasím, 3 = skôr nesúhlasím, 4 = vôbec nesúhlasím, 9 = neviem odpovedať) jednotlivé faktory výberu materskej školy (O1 – O5) odpoveďou na všeobecnú otázku: Do akej miery súhlasíte alebo nesúhlasíte s nasledujúcimi výrokmi?:

O1. Dostupnosť materskej školy je pre mňa rozhodujúcim faktorom výberu zariadenia.
O2. Cena, ktorú platím (by som platil/a) za materskú školu, je pre mňa rozhodujúcim faktorom výberu zariadenia.
O3. Strava v materskej škole je pre mňa rozhodujúcim faktorom výberu zariadenia.
O4. Zameranie a aktivity v materskej škole sú pre mňa rozhodujúcim faktorom výberu zariadenia.
O5. Povesť a odporúčanie materskej školy sú pre mňa rozhodujúcim faktorom výberu zariadenia.

Je potrebné poznamenať, že rodičia sa vyjadrovali ku každému faktoru samostatne. Nešlo o výber najvýznamnejšieho (alebo skupinu najvýznamnejších faktorov), ale o vyjadrenie miery súhlasu ku každému z nich. Ide teda o zhodnotenie súhrnných preferencií rodičov na všetky skúmané faktory, ktoré sa môžu odlišovať vzhľadom na ich demografické alebo sociálno-ekonomické charakteristiky, prípadne vzhľadom na štatút obce ich bydliska (priestorové charakteristiky). Preto boli preferencie rodičov, okrem analýzy významu jednotlivých faktorov výberu materskej školu, analyzované aj vo vzťahu k vybraným ukazovateľom segmentácie rodičov. Týmito ukazovateľmi boli: pohlavie (S1), vekové kategórie (S2), vzdelanie (S3), zamestnanecký status (S4), rodinný status (S5), počet členov v domácnosti (S6) a z toho deti vo veku 3 – 6 rokov (S7), typ domácnosti (S8), čistý mesačný príjem domácnosti (S9) a štatút obce bydliska (S10). Rozdiely faktor vs. ukazovateľ segmentácie rodičov boli testované pomocou Mann-Whitneyho U testu a Kruskal-Wallisovho testu v programe IBM SPSS Statistics. Veľkosť účinku a jej klasifikácia vyjadrujúca praktickú významnosť výsledkov bola hodnotená podľa Cohena (1992) v RStudio (balík effsize).

6.1 Preferencie rodičov na faktory výberu materskej školy

Na základe odpovedí respondentov konštatujeme, že výrazne preferovanými faktormi výberu materskej školy sú dostupnosť a povesť (odporúčanie) zariadenia. Viac ako 94 % rodičov detí vo veku 3 – 6 rokov úplne alebo skôr súhlasí s tvrdením, že dostupnosť a povesť materskej školy sú pre nich rozhodujúcim faktorom výberu zariadenia (obr. 60). Naopak, rodičia detí považujú za menej rozhodujúci faktor výberu materskej školy cenu, ktorú platia (alebo by platili) za zariadenie. Pre každého piateho rodiča nie je cena rozhodujúcim faktorom výberu zariadenia a zároveň vo všeobecnosti záleží viac na iných faktoroch, ako práve na cene, ktorú platia (alebo by platili) za umiestnenie dieťaťa v materskej škole (obr. 60).

Obr. 60. Preferencie rodičov* na faktory výberu materskej školy
Vysvetlivky: *odpovede na otázky O1 – O5
Zdroj: upravené podľa Križan et al. (2025)

Reliabilita skúmaných otázok O1 – O5 meraná Cronbachovou alfou (Cronbach 1951) dosiahla úroveň 0,634. Podľa rôznych škál kvalitatívnych deskriptorov možno túto hodnotu vzhľadom na počet skúmaných otázok interpretovať ako dostačujúcu, resp. prijateľnú (Taber 2018).

V ďalšom kroku boli analyzované rozdiely v preferenciách rodičov segmentovaných podľa rôznych demografických, sociálno-ekonomických a priestorových kritérií.

6.1.1 Dostupnosť ako rozhodujúci faktor výberu materskej školy

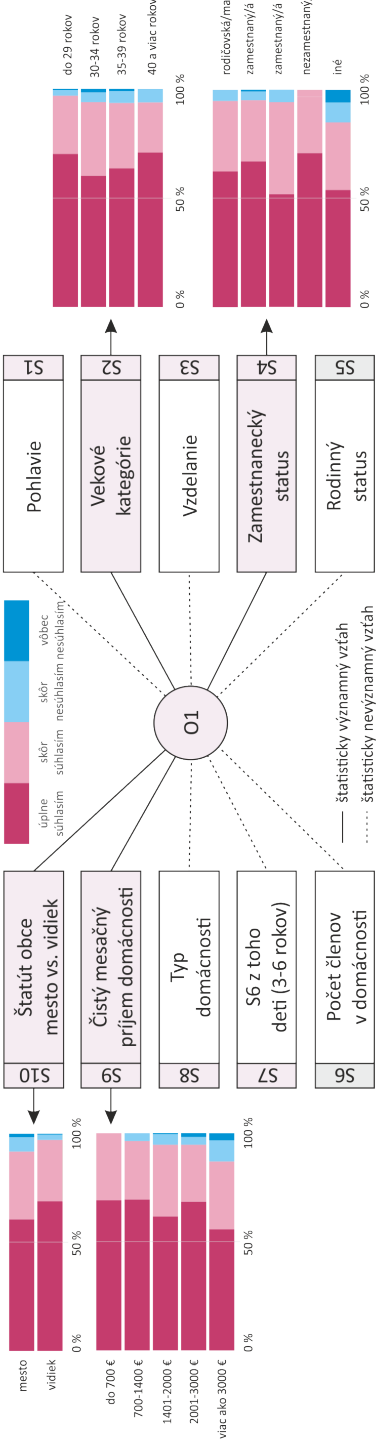
Napriek tomu, že viac ako 94 % rodičov (úplne alebo čiastočne) súhlasí, že dostupnosť materských škôl je pre nich rozhodujúcim faktorom výberu zariadenia, zistené boli štatisticky významné rozdiely s výraznou veľkosťou účinku v niektorých segmentoch rodičov, a síce podľa veku ($p = 0,046$; $d = -1,17$), zamestnaneckého statusu ($p = 0,012$; $d = -0,94$), čistého mesačného príjmu domácnosti ($p = 0,043$; $d = -2,35$) a štatútu obce ich bydliska ($p = 0,020$; $d = 1,53$) (obr. 61).

Z hľadiska veku mali starší rodičia (nad 30 rokov) vyšší podiel nesúhlasných odpovedí než mladší - v skupine pod 30 rokov nesúhlas vyjadrilo približne 10 % rodičov, to znamená, že iba približne každý desiaty rodič do 30 rokov vyjadril nesúhlasné stanovisko k dostupnosti ako rozhodujúcemu faktoru výberu materskej školy. Podľa zamestnaneckého statusu je dostupnosť menej rozhodujúca pre samostatne zárobkovo činné osoby (15 % skôr/vôbec nesúhlasí), kým rodičia zamestnaní na plný úväzok častejšie deklarovali úplný súhlas. Príjmové rozdiely naznačujú rast nesúhlasu so zvyšujúcim sa čistým mesačným príjmom domácnosti: u rodičov s príjmom do 700 € sme nezaznamenali nesúhlas, zatiaľ čo rodičia žijúci v domácnostiach s čistým mesačným príjmom viac ako 3 000 € vo zvýšenej miere nesúhlasia (13 %) s analyzovaným tvrdením v porovnaní s celou vzorkou respondentov. Zaznamenané boli aj priestorové rozdiely - rodičia z vidieka uvádzajú vyšší podiel súhlasných odpovedí (97 %) než rodičia z miest (92 %), čo naznačuje, že pre mestských rodičov je dostupnosť o niečo menej rozhodujúcim kritériom výberu zariadenia.

6.1.2 Cena ako rozhodujúci faktor výberu materskej školy

Cena je zo všetkých skúmaných faktorov najviac premenlivá naprieč segmentmi rodičov. Zistené boli štatisticky významné rozdiely v odpovediach rodičov celkovo v ôsmich z desiatich kritérií s rôznymi hodnotami účinku: vek ($p <0,001$; $d = -0,54$), vzdelanie ($p <0,001$; $d = -1,38$), zamestnanecký ($p <0,001$; $d = -0,40$) či rodinný status ($p <0,001$; $d = -0,67$), počet členov domácnosti ($p = 0,024$; $d = -2,14$), typ domácnosti ($p <0,001$; $d = -0,12$), ako aj čistý mesačný príjem ($p <0,001$; $d = -1,92$) a štatút obce bydliska ($p <0,001$; $d = 1,75$); pozri obr. obr. 62.

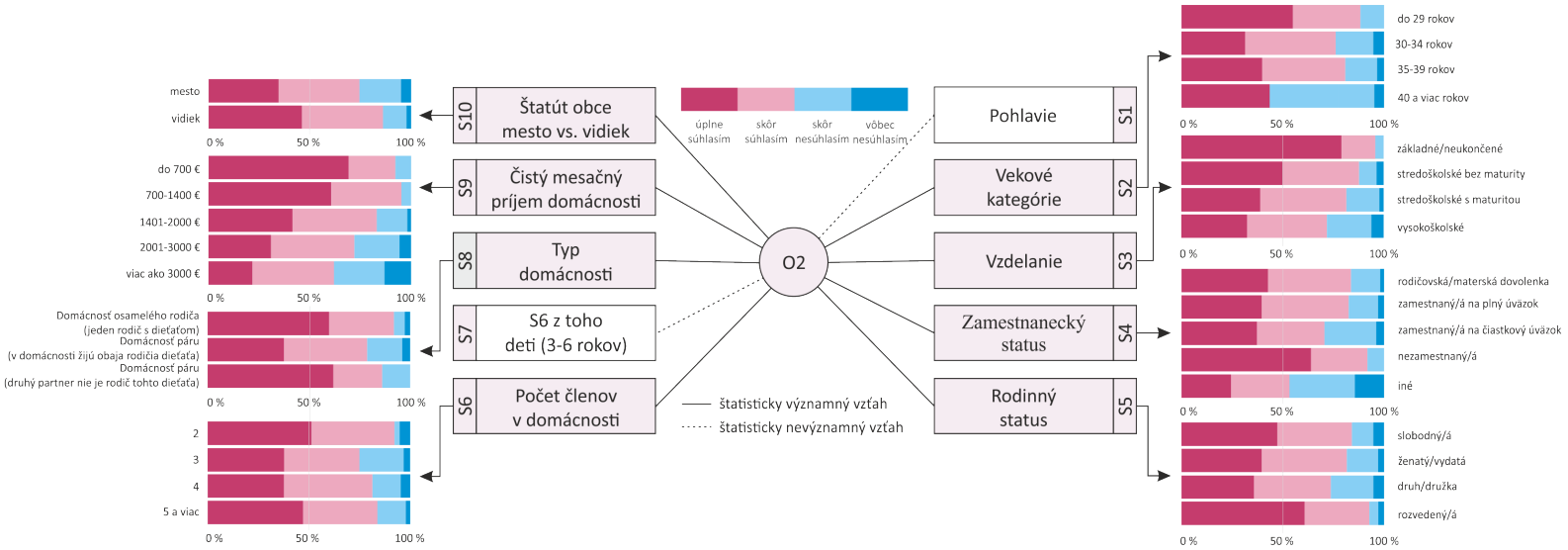
Mladší rodičia (do 30 rokov) najčastejšie súhlasia s tým, že cena je rozhodujúca (87 %, pričom v tejto skupine sa nevyskytla odpoveď „vôbec nesúhlasím“), zatiaľ čo u rodičov nad 40 rokov pozorovať pokles súhlasných odpovedí o 10 percentuálnych bodov a naopak, nárast nesúhlasných odpovedí nad 22 %. Zaznamenaný bol pokles súhlasných odpovedí predovšetkým so zvyšujúcim sa stupňom vzdelania rodičov. Rozdiel medzi rodičmi so základným vzdelaním (alebo neukončeným základným) a vysokoškolákmi je takmer štvrťinový (96 % vs. 72 %). Štatisticky významný rozdiel sa prejavil aj v prípade zamestnaneckého statusu, avšak s nižšou hodnotou veľkosti účinku. Súhlas je najvyšší u nezamestnaných rodičov (90 % súhlasných odpovedí) v porovnaní so zamestnanými rodičmi na čiastkový úväzok (69 %) a so samostatne zárobkovo činnými osobami (53 %). V rovine rodinného statusu zaznamenávame najviac nesúhlasných odpovedí (26 %) v prípade kohabitujúcich rodičov

Obr. 61. Testovanie závislosti medzi faktorom dostupnosti materskej školy a vybranými ukazovateľmi definujúcimi jednotlivé segmenty rodičov

Znenie otázky: Do akej miery súhlasíte alebo nesúhlasíte s nasledujúcim výrokom? Dostupnosť materskej školy je pre mňa rozhodujúcim faktorom VÝBERU ZARIADENIA.

Zdroj dát: upravené podľa Križan et al. (2025)

Obr. 62. Testovanie závislosti medzi faktorom ceny materskej školy a vybranými ukazovateľmi definujúcimi jednotlivé segmenty rodičov
Znenie otázky: Do akej miery súhlasíte alebo nesúhlasíte s nasledujúcim výrokom? Cena, ktorú platím (by som platil/a) za materskú školu, je pre mňa rozhodujúcim faktorom výberu zariadenia.
Zdroj dát: upravené podľa Križan et al. (2025)

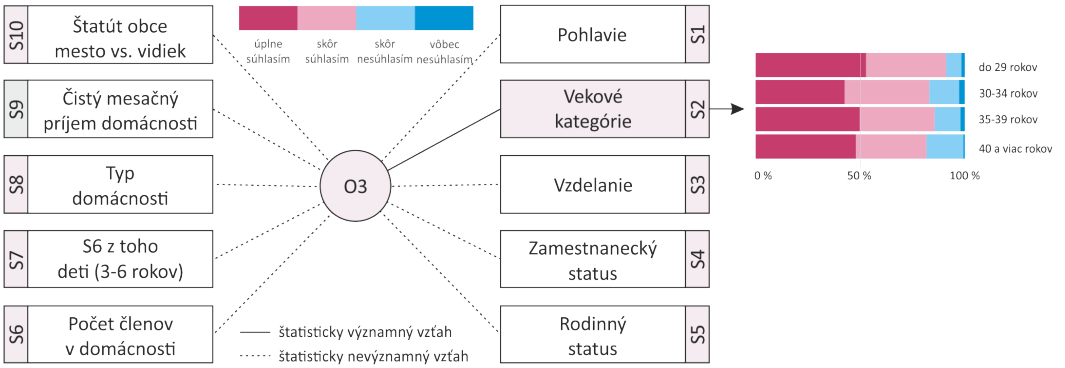
žijúcich v spoločnej domácnosti. Naopak, cena je rozhodujúcim faktorom výberu materskej školy predovšetkým pre rozvedených rodičov (najviac súhlasných odpovedí – 93 %). Z hľadiska veľkosti domácnosti je cena najviac preferovaná v dvojčlenných domácnostiach (92 %) a najmenej v trojčlenných (75 %). Následne s počtom členov domácností stúpa aj podiel súhlasných odpovedí (na úroveň 80 %). Typ domácnosti potvrdzuje tento obraz. Výrazná dominancia (92 %) súhlasných odpovedí bola zaznamenaná v prípade domácnosti osamelého rodiča. kým v párových domácnostiach je cena relatívne najmenej dôležitá (najviac nesúhlasných odpovedí – 21 %). Nízka hodnota Cohenovho d však naznačuje, že typ domácnosti pravdepodobne takmer vôbec nevysvetľuje variabilitu tohto faktora. V prípade kategorizácie domácností podľa čistého mesačného príjmu platí, že s rastom príjmu v domácnosti rastie aj tendencia nesúhlasiť s otázkou O2. V pásme do 700 € ide o 8 %, pri príjmoch nad 3 000 € až o 38 %; domácnosti s príjmom 2 001–3 000 € vykazujú 28 % nesúhlasných odpovedí. Štatisticky významný rozdiel preferencií sa prejavil aj medzi rodičmi žijúcimi na vidieku a v meste. V mestách je cena ako rozhodujúce kritérium vnímaná slabšie než na vidieku (nesúhlas približne štvrtiny mestských rodičov). Rozdiel nesúhlasných odpovedí je na úrovni viac ako 10 percentuálnych bodov.

6.1.3 Strava ako rozhodujúci faktor výberu materskej školy

Pri tomto faktore sa preukázali štatisticky významné rozdiely iba podľa veku rodičov ($p = 0,046$) so strednou veľkosťou účinku ($d = -0,74$), pričom s pribúdajúcim vekom klesá dôraz na stravu ako rozhodujúci parameter výberu materskej školy (obr. 63). Rodičia vo veku nad 40 rokov vykazovali najvyšší podiel nesúhlasu s tvrdením, že strava je rozhodujúcim faktorom (18 % odpovedí), zatiaľ čo v prípade najmladších rodičov (do 30 rokov) bola zaznamenaná menej ako desatina nesúhlasných odpovedí. Rozdiel medzi najmladšou a najstaršou vekovou kategóriou rodičov dosahuje približne 10 percentuálnych bodov.

6.1.4 Zameranie a aktivity ako rozhodujúci faktor výberu materskej školy

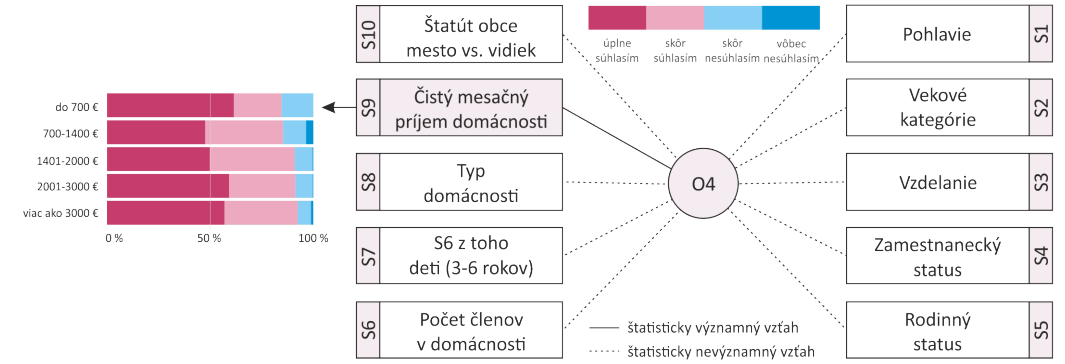
Hoci sa pri tomto faktore potvrdila dôležitosť jeho významu pri výbere materskej školy (takmer 90 % rodičov súhlasí, že ide o rozhodujúce kritérium), štatisticky významné rozdiely sa prejavili iba v prípade odpovedí rodičov segmentovaných podľa čistého mesačného príjmu domácnosti ($p = 0,041$) s výraznou veľkosťou účinku ($d = -1,99$). Platí pritom, že rodičia z nižšiepríjmových domácností pripisujú tomuto faktoru menšiu váhu než rodičia s vyššími príjmami (obr. 64). Relatívny rozdiel nesúhlasných odpovedí je viac ako dvojnásobný. Nesúhlasné odpovede dosahujú v najnižšej príjmovej kategórii 16 %, kým pri príjmoch nad 3 000 € sú pod 8 %, teda viac než dvojnásobný rozdiel. V ostatných segmentačných charakteristikách sa signifikantné rozdiely nepreukázali.

Obr. 63. Testovanie závislosti medzi faktorom strava v materskej škole a vybranými ukazovateľmi definujúcimi jednotlivé segmenty rodičov

Znenie otázky: Do akej miery súhlasíte alebo nesúhlasíte s nasledujúcim výrokom? Strava v materskej škole je pre mňa rozhodujúcim faktorom výberu zariadenia.

Zdroj dát: upravené podľa Križan et al. (2025)

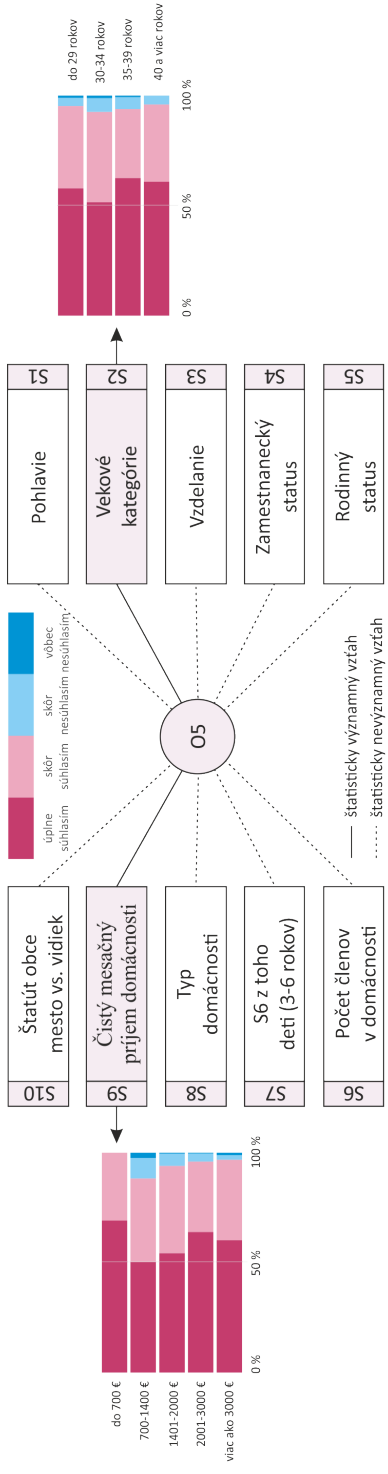
Obr. 64. Testovanie závislosti medzi faktorom zameranie a aktivity v materskej škole a vybranými ukazovateľmi definujúcimi jednotlivé segmenty rodičov

Znenie otázky: Do akej miery súhlasíte alebo nesúhlasíte s nasledujúcim výrokom? Zameranie a aktivity v materskej škole sú pre mňa rozhodujúcim faktorom výberu zariadenia.

Zdroj dát: upravené podľa Križan et al. (2025)

6.1.5 Povesť a odporúčanie ako rozhodujúci faktor výberu materskej školy

Pri faktore povesti/odporúčaní sa vo všeobecnosti potvrdila jeho vysoká dôležitosť. Štatisticky významné sa však ukázali len preferencie rodičov na základe veku ($p = 0{,}022$; $d = -1{,}08$) a čistého mesačného príjmu domácnosti ($p = 0{,}005$; $d = -2{,}25$) s výraznou veľkosťou účinku. Najmladší (do 30 rokov) a najstarší rodičia (40 a viac rokov) kladú väčší dôraz na povesť. Najmenej dôležitá je povesť pre rodičov vo veku 30–34 rokov, kde sa

Obr. 65. Testovanie závislosti medzi faktorom povesť a odporúčanie materskej školy a vybranými ukazovateľmi definujúcimi jednotlivé segmenty rodičov

Znenie otázky: Do akej miery súhlasíte alebo nesúhlasíte s nasledujúcim výrokom? Povesť a odporúčanie materskej školy sú pre mňa rozhodujúcim faktorom výberu zariadenia.

Zdroj dát: upravené podľa Križan et al. (2025)

sústreďuje najviac nesúhlasných odpovedí. V prípade kategorizácie rodičov na základe príjmu domácnosti ide o preferencie rôznorodého charakteru. Rodičia z najnižších príjmových kategórií kladú na tento faktor väčší dôraz ako tí z ostatných. Zároveň však platí, že s rastúcim príjmom klesá podiel nesúhlasných odpovedí (obr. 65).

6.2 Súhrnné poznatky o faktoroch výberu materskej školy

Výskum preferencií pri výbere materskej školy odhalil rôzne rozhodovacie stratégie rodičov v závislosti od vybraných demografických, socio-ekonomických a priestorových charakteristík segmentácie rodičov. Tento obraz korešponduje s medzinárodnými zisteniami o rozdieloch v rozhodovaní podľa veku, vzdelania či príjmu. V slovenských podmienkach sa ukazuje, že príjem domácnosti zohráva dôležitú rolu nielen pri „cene" ako dôležitom faktore výberu materskej školy, ale aj pri hodnotení zamerania a dostupnosti predškolského zariadenia. Významné rozdiely sa preukázali aj v prípade priestorového ukazovateľa definovaného na základe štatútu obce bydliska rodičov.

Kým v mestách sú preferencie výraznejšie ovplyvňované ponukou súkromných a cirkevných zariadení a teda väčšou konkurenciou, na vidieku dominujú verejní zriaďovatelia. Obmedzená ponuka tak prirodzene zužuje manévrovací priestor rodičov v zmysle možností umiestniť dieťa podľa svojich ideálnych preferencií. Dodávame, že rodičovské preferencie nemusia byť len dôsledkom obmedzení a často odrážajú aj racionalizáciu a vžitú hodnotovú orientáciu.

Na Slovensku 94 % rodičov považuje dostupnosť za rozhodujúci faktor, no intenzita tohto presvedčenia sa líši podľa veku, sociálneho statusu a štatútu obce bydliska. Práve výsledky analýzy asociovanej so štatútom obce bydliska ponúkajú dôležitú spätnú väzbu pre plánovaciu prax. Rodičia z mesta kladú menší dôraz na dostupnosť ako rozhodujúci faktor výberu zariadenia. Súvislosti možno hľadať nielen v uvedenej väčšej konkurencii predškolských zariadení, ale napríklad aj v zvýšenej mobilite rodičov v mestách.

Zaujímavým zistením je, že povesť a odporúčania sú rovnako kľúčové (94 % rodičov ich považuje za významné) ako dostupnosť materskej školy, no ich váha sa významne mení len podľa veku rodiča a príjmu - najväčší význam im prisudzujú najmladší a najstarší rodičia, miera nesúhlasu klesá s rastúcim príjmom domácnosti.

Zameranie a aktivity v materskej škole hodnotí ako rozhodujúce 9 z 10 rodičov. Význam tohto faktora rastie s príjmom domácnosti, čo môže súvisieť so spoplatnením špecializovaných programov a doplnkových aktivít. Ak sú za ne rodičia (s vyšším mesačným príjmom) ochotní zaplatiť, považujú ich za dôležitejší faktor ako ostatní rodičia.

Strava je pre 85 % rodičov dôležitým faktorom pri výbere zariadenia, pričom signifikantné rozdiely boli preukázané len na základe veku rodičov. Hoci v slovenskom prostredí je poskytovanie stravy samozrejmé, medzinárodné porovnania ukazujú, že nejde o univerzálny štandard; hodnotenie tohto faktora tak prirodzene odráža aj kultúrny kontext a generačné očakávania. Stravu za dôležitú považujú mladí rodičia do 30 rokov, ktorí patria prevažne do vekovej kategórie mileniálov.

Hoci cena (v zmysle školného) patrila k menej dôležitým faktorom výberu materskej školy (80 %), ukázala sa ako najvariabilnejší faktor naprieč segmentmi. Výraznejšie na ňu reagujú zraniteľnejšie skupiny – mladší rodičia, nezamestnaní, dvojčlenné či jednorodičovské domácnosti, domácnosti s nižšími príjmami a obyvatelia vidieka. U rodičov so stredným a vyšším socio-ekonomickým statusom je vplyv ceny slabší, čo možno vysvetliť jednak vnímaním predprimárneho vzdelávania ako „verejnej" služby, jednak chápaním ceny ako signálu kvality: časť rodičov je ochotná za špecifické profily a služby priplatiť.

Uvedené zistenia majú vplyv na normatívne rodičovské konštrukcie a na širšie otázky prístupu k predprimárnemu vzdelávaniu na Slovensku. Pri ich interpretácií je však potrebné uvedomiť si viaceré limity uskutočneného výskumu. Ako naznačujú výsledky diskutovaných štúdií, výskum z iných regiónov môže priniesť odlišné výsledky. Interpretačné obmedzenia vychádzajú z kontextu rozdielnych predškolských systémov s rôznymi vzdelávacími mandátmi a prístupmi iných štátov. Zároveň možno predpokladať, že nie všetci respondenti mali rovnaký prístup k informáciám a ich preferencie mohli byť ovplyvnené inými (neanalyzovanými) faktormi. Obmedzením je aj skutočnosť, že v tomto výskume boli testované jednotlivé hypotézy osobitne. Spoločné testovanie vzťahov medzi jednotlivými faktormi výberu a ukazovateľmi segmentácie rodičov napríklad prostredníctvom logistickej regresie, ako aj zahrnutie interakčného efektu medzi jednotlivými premennými do štatistického modelu predstavuje výzvu pre budúci výskum. Taktiež je nutné spomenúť, že v niektorých regiónoch sú preferencie výberu zariadenia viazané na jedinú možnosť výberu bez akýchkoľvek alternatív (niektoré vidiecke regióny). Je potrebné poznamenať, že nie všetci rodičia si môžu vybrať rovnako v zmysle priestorovej dostupnosti a sociálnej spravodlivosti, teda nemajú rovnaké príležitosti predprimárneho vzdelávania v mieste bydliska, čo v konečnom dôsledku ovplyvňuje aj ich ďalšie preferencie a konečné rozhodnutie. Zároveň je potrebné zdôrazniť, že postoje rodičov sa v čase a priestore môžu meniť. Ak rodič umiestnil svoje dieťa do daného predprimárneho zariadenia na základe preferovaného faktora v minulosti, nemusí to oslabovať váhu jeho aktuálnych preferencií k iným skúmaným faktorom. Inak povedané očakávania rodičov o predprimárnom vzdelávaní (napr. povesť zariadenia) sa môžu v čase meniť. Zároveň rodičia nastupujú do zamestnania, resp. menia zamestnanie, menia trvalé bydlisko a pod., teda voľba (nového) predškolského zariadenia môže nastať v rôznom veku dieťaťa a môže nastať aj viackrát. Taktiež je potrebné uviesť, že v analyzovanej vzorke 7,4 % rodičov ešte neumiestnilo deti do materskej školy. Preto pri zovšeobecnení výsledkov je potrebné zohľadniť aj tieto limitujúce faktory a na ich základe výsledky interpretovať.

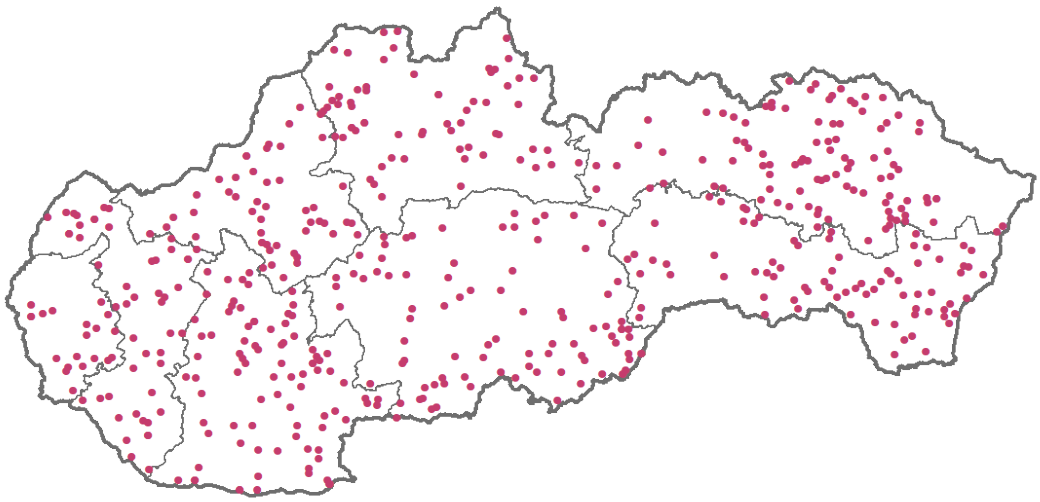
Výsledky reprezentatívneho prieskumu preferencií rodičov detí v predškolskom veku ponúkajú unikátne poznatky k téme zariadení predprimárneho vzdelávania na Slovensku. Zároveň však odkrývajú mnoho nepoznaného, čo vytvára priestor pre budúci interdisciplinárny výskum. Ide o zohľadnenie vplyvu ďalších (neanalyzovaných) premenných na výber zariadenia. Zároveň ide o príležitosť realizácie detailných tematických výskumných sond na lokálnej úrovni v špecifických regiónoch. Príkladom sú stratégie rodičov detí v regiónoch s nepriaznivou priestorovou dostupnosťou predškolských zariadení na jednej strane a stratégie školskej politiky lokálnych autorít na strane druhej.

KAPITOLA 7

AKÉ PROBLÉMY RIEŠIA ZRIAĎOVATELIA ZARIADENÍ PREDPRIMÁRNEHO VZDELÁVANIA?

7 AKÉ PROBLÉMY RIEŠIA ZRIAĎOVATELIA ZARIADENÍ PREDPRIMÁRNEHO VZDELÁVANIA?

Rozhodovanie o predprimárnom vzdelávaní detí je významným medzníkom v živote rodín, v ktorom sa ich predstavy stretávajú s verejnými politikami v každodennom živote. Zatiaľ čo národné a medzinárodné dokumenty akcentujú univerzálny spravodlivý prístup predškolského vzdelávania, realita zo strany zriaďovateľov je často zložitejšia. Zriaďovatelia vyvažujú nielen lokálne limity v podobe kapacity zariadení, špecifické demografické alebo sociálno-ekonomické podmienky, ale aj dostupnosť kvalifikovanej pracovnej sily alebo finančné otázky zabezpečenia fungovania zariadení (Mitchell a Meagher-Lundberg 2017, Beatson et al. 2022). Nesprávne rozhodnutia zriaďovateľov majú v praxi zásadné sociálne a ekonomické dôsledky. Determinujú každodenné dochádzkové trasy alebo rytmus rodinného života (Shdaimah et al. 2018, Champine et al. 2019). Transformácia siete školských zariadení na Slovensku po roku 1989 priniesla diverzifikáciu zriaďovateľských modelov a celkovú fragmentáciu školskej siete (Švecová a Tolmáči 2025), čo viedlo k zmenám v priestorovej dostupnosti a sociálnej (ne)spravodlivosti poskytovania predškolského vzdelávania.

Obr. 66. Obce zapojené do výskumu prostredníctvom zriaďovateľov predprimárneho vzdelávania
Zdroj: ZMOS (2025), vlastné spracovanie

RÁMČEK 7

Analýza názorov verejných zriaďovateľov (starostov a primátorov obcí) materských škôl na problémy predprimárneho vzdelávania na lokálnej úrovni vychádzala z výskumu, ktorý sa realizoval v spolupráci so Združením miest a obcí Slovenska (ZMOS) v apríli 2025. Oslovených bolo všetkých 2 927 samospráv ako zriaďovateľov štátnych materských škôl na Slovensku. Do prieskumu sa zapojilo 537 obcí z rôznych regiónov Slovenska (obr. 66), pričom materská škola sa nachádzala v 510 z nich.

Dotazníkový prieskum bol zameraný na identifikáciu hlavných problémov a potrieb zriaďovateľov materských škôl v kontexte aktuálnych legislatívnych zmien a zmien vo financovaní predprimárneho vzdelávania. Otázky (Q1 – Q7) boli koncipované tak, aby pokryli viacero dimenzií problematiky – od hodnotenia existujúceho stavu, cez analýzu dôvodov nízkej účasti detí na predprimárnom vzdelávaní, až po finančné a rozvojové aspekty fungovania materských škôl:

Q1. Aké sú najdôležitejšie problémy (max. tri), s ktorými sa samospráva stretáva pri zabezpečení povinnej predškolskej dochádzky?
Q2. Má Vaša obec dostatočnú kapacitu v materskej škole na uspokojenie všetkých žiadostí o umiestnenie dieťaťa od troch rokov veku?
Q3. Aké riešenia využíva samospráva na naplnenie litery Školského zákona o práve dieťaťa na prijatie do materskej školy od troch rokov veku?
Q4. Aký je podľa Vás hlavný dôvod nízkej účasti detí na predškolskom vzdelávaní?
Q5. Aká je v súčasnosti výška poplatku za materskú školu na jedno dieťa za mesiac vo vašej obci?
Q6. Aká výška poplatku na jedno dieťa za mesiac by pokryla reálne náklady prevádzky materskej školy vo vašej obci?
Q7. Zhodnoťte možnosti rozvoja materskej školy vo vašej obci v najbližších piatich rokoch!

Prvá časť dotazníka (Q1, Q2, Q3) sa sústreďovala na legislatívny rámec a jeho implementáciu v praxi. Respondenti identifikovali kľúčové problémy pri zabezpečovaní povinnej predškolskej dochádzky, posudzovali dostatočnosť kapacít a opisovali riešenia, ktoré využívajú na zabezpečovaní zákonných povinností a práv detí. Druhá časť (Q4) bola orientovaná na faktory ovplyvňujúce mieru účasti detí na predprimárnom vzdelávaní. Tretia časť (Q5, Q6) reflektovala zmeny vo financovaní a otázku udržateľnosti prevádzky materských škôl. Respondenti uvádzali aktuálnu výšku rodičovských poplatkov a zároveň odhadovali ich výšku, ktorá by pokrývala reálne náklady spojené s prevádzkou zariadenia. Záverečná časť prieskumu (Q7) bola orientovaná na strategické plánovanie a rozvoj. Zriaďovatelia hodnotili možnosti rozvoja či zániku materských škôl v horizonte nasledujúcich piatich rokov s ohľadom na demografický vývoj, dostupné zdroje a miestne potreby.

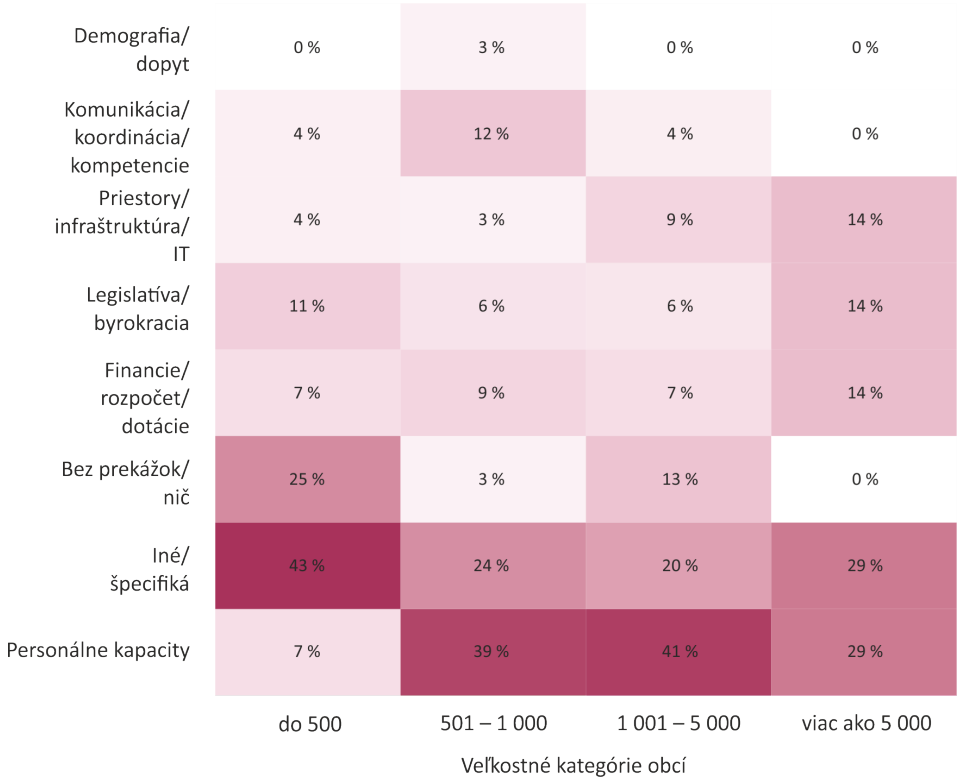
Odpovede zriaďovateľov boli analyzované aj podľa veľkostných kategórií obcí, keďže podmienky fungovania materských škôl sa výrazne líšia v závislosti od populačnej veľkosti. Menšie obce čelia najmä demografickému poklesu a obmedzeným finančným či personálnym zdrojom, zatiaľ čo väčšie obce zápasia predovšetkým s nedostatkom kapacít a vysokými prevádzkovými nákladmi. Tieto rozdiely ovplyvňujú nielen identifikované problémy, ale aj spôsoby ich riešenia, výšku poplatkov, rodičovské preferencie a perspektívy rozvoja materských škôl. Na potvrdenie štatistickej významnosti vzťahu medzi veľkosťou obce a skúmanými otázkami bol použitý Kruskal-Wallisov test v programe IBM SPSS Statistics.

7.1 Problémy so zabezpečovaním povinnej predškolskej dochádzky

Z odpovedí starostov na otázku Q1 vyplýva, že zabezpečenie povinného predprimárneho vzdelávania je spojené s viacerými prekážkami, ktoré sa líšia podľa veľkosti obce, demografického vývoja či sociálneho prostredia. Medzi najčastejšie uvádzané problémy patria (obr. 67):

- Nedostatok finančných prostriedkov (38,8 %). Riešenie prevádzky materskej školy je často finančne náročné tak pre populačne malé, ako aj väčšie obce. Opakovaným problémom sú zvýšené náklady na energie, mzdy (hlavne pre nepedagogických zamestnancov), údržbu a rekonštrukciu zariadení. V odpovediach zriaďovatelia opisujú, že aktuálne normatívy a dotácie (príspevky zo štátu) často nepokrývajú reálnu potrebu a preto nie sú schopní investovať do rozšírenia, modernizácie, prípadne udržania existujúcej kapacity.
- Nedostatok kapacít materských škôl (15 %). Ide o častý problém najmä v obciach s trendom rastu populácie alebo v demograficky silných ročníkoch. Starostovia opakovane uvádzajú, že aj keď by bol záujem, fyzické priestory (triedy, budovy) na prijatie všetkých detí nepostačujú, a tak nie je možné prijať všetky deti. Prednosť tak často dostávajú staršie deti, resp. predškoláci. Viacero obcí preto plánuje rozširovanie kapacít, výstavbu nových pavilónov alebo tried.
- Nezáujem alebo neštandardné postoje rodičov (15 %). Problémom je často nezáujem rodičov najmä z marginalizovaných rómskych komunít, preferencia rodičov domácej výchovy (tzv. domškoláctvo), slabá motivácia a nedostatočné povedomie o význame predškolského vzdelávania, podcenenie povinnosti alebo opakované ospravedlňovanie absencií (Lukšík 2019). Problémy bývajú zvýraznené nepriaznivým sociálnym zázemím, chudobou, nezamestnanosťou a všeobecnou výchovou rodičov. Dôvodom sú aj jazykové a kultúrne bariéry.
- Nedostatok kvalifikovaného personálu (7,8 %). Zriaďovateľom chýbajú kvalifikovaní pedagogickí pracovníci, asistenti alebo špeciálni pedagógovia, často pre nízke finančné ohodnotenie alebo nedostatok záujmu o tieto pozície v regiónoch. Problém sa týka aj odborného personálu pre deti so špeciálnymi potrebami. Nezriedka je náročné zabezpečiť personálne pokrytie všetkých tried, hlavne v obciach s nižším počtom obyvateľov a polohovo periférnych obciach.
- Nedostatok detí/demografický pokles (4,3 %). Nízky počet detí v predškolskom veku je typickým problémom pre viaceré populačne malé vidiecke obce (Nestorová Dická a Lipták 2024). Nedostatok detí často vedie až k rušeniu tried, škôl alebo k hľadaniu spádových škôl v okolitých obciach či mestách. Pri malej populácii nemajú obce ani ekonomickú motiváciu materskú školu zriaďovať.
- Ekonomické a prevádzkové bariéry rodín (2 %) predstavujú neschopnosť alebo neochotu rodičov platiť príspevky na prevádzku predškolského zariadenia, stravu, výlety či študijný materiál. Najmä v prípade sociálne slabších, alebo v mnohodetných rodinách tieto poplatky predstavujú problém pre rodinný rozpočet. Pre deti z takéhoto prostredia obce často zvažujú odpustenie alebo zníženie poplatku, ktorý ak nie je kompenzovaný štátom, zaťažuje obecný rozpočet.
- Ďalšie špecifické problémy (9,5 %). K týmto problémom patrí neúmerná dochádzková vzdialenosť do materskej školy alebo nepriaznivý prístup najmä v odľahlejších obciach (tzv. problém púští starostlivosti o deti). Zriaďovatelia za problém ďalej považujú aj

zvýšenú chorobnosť detí, nízke hygienické a sociálne návyky. Špecifickým problémom je migrácia rodičov za prácou a s tým súvisiaci zápis do materských škôl v mieste zamestnania rodičov, nie trvalého bydliska detí. V neposlednom rade ide o problém s byrokratickými, legislatívnymi a organizačnými prekážkami, akými sú náročné žiadosti o rozšírenie kapacít, podmienky z eurofondov, atď.

Obr. 67. Najväčšie problémy samospráv pri zabezpečovaní práva dieťaťa na miesto v materskej škole podľa veľkostnej kategórie obce
Zdroj: ZMOS (2025), vlastné spracovanie

Z rôznorodých odpovedí zriaďovateľov boli vytvorené nasledujúce kategórie: Demografia/dopyt; Komunikácia/koordinácia/kompetencie; Priestory/infraštruktúra/IT; Legislatíva/byrokracia; Financie/rozpočet/dotácie; Bez prekážok/nič; Iné/špecifiká; Personálne kapacity, ktoré sa odlišujú podľa veľkostnej kategórie obcí (obr. 67).

V odpovediach zriaďovateľov na otázky týkajúce sa najväčších problémov dominuje trojica tém: kapacity/prístup (14,3 %), infraštruktúra/vybavenie (8,4 %), financovanie/prevádzka (2,6 % odpovedí). Dáta naznačujú, že rozdiely v odpovediach zriaďovateľov podľa veľkosti populácie obce[11] sú nevýrazné. Štatistická analýza potvrdzuje, že populačná veľkosť obce

[11] Testovali sme rozdiely v odpovediach zriaďovateľov podľa veľkostných kategórií obci do 500 obyvateľov, 501 – 1 000 obyvateľov, 1 001 – 5 000 obyvateľov a viac ako 5 000 obyvateľov.

nie je silným prediktorom prítomnosti týchto tém (kapacity/prístup: p = 0,152; infraštruktúra/vybavenie: p = 0,117; financovanie/prevádzka: p = 0,148). Z toho vyplýva, že tlak na miesta a obnovu budov predškolských zariadení je plošným javom a prejavuje sa vo všetkých regiónoch Slovenska.

Rozdiely v názoroch na problémy predprimárneho vzdelávania medzi starostami, ktorí sú reálni zriaďovatelia, teda majú na území samosprávy materskú školu a starostami, ktorí materskú školu neprevádzkujú, sú prevažne nevýznamné.

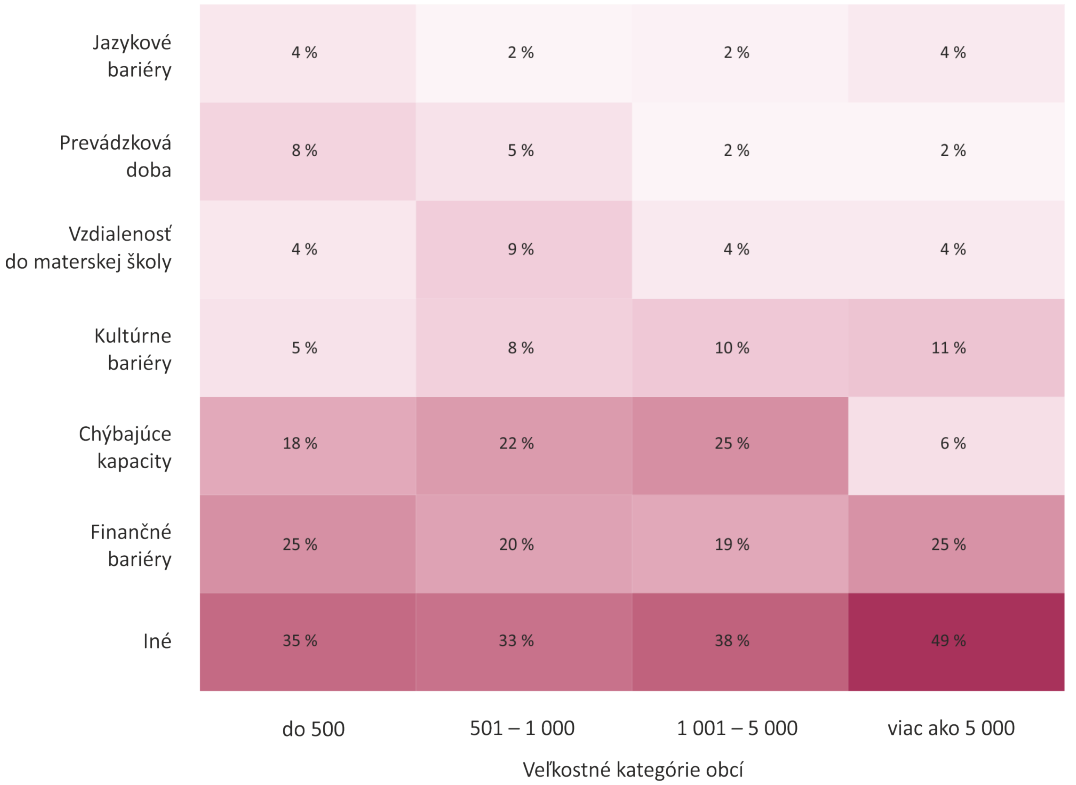
7.2 Riešenia na naplnenie práva dieťaťa na prijatie do materskej školy od troch rokov veku

Všeobecná snaha obcí je poskytovať predškolské vzdelávanie v maximálnej možnej miere všetkým deťom, ktorých rodičia o to požiadajú. Analýzou odpovedí zriaďovateľov na otázku Q2: „Má Vaša obec dostatočnú kapacitu v materskej škole na uspokojenie všetkých žiadostí o umiestnenie dieťaťa od troch rokov veku?" možno konštatovať, že viac ako pätina samospráv (22,7 %) reagovala negatívne (odpoveď Nie). Z odpovedí zriaďovateľov na otázku Q3: „Aké riešenia využíva samospráva na naplnenie litery Školského zákona o právnom nároku dieťaťa od troch rokov na miesto v materskej škole?" vyplýva, že starostovia preferujú najmä tieto skupiny riešení:

- Rozširovanie kapacít materských škôl preferuje viac ako polovica starostov a primátorov. Zriaďovatelia majú snahu spracovať projektovú dokumentáciu na prístavbu k existujúcej škôlke a zároveň žiadať o podporu z fondov EÚ alebo iných grantov. Cieľom je vybudovať nové priestory, prípadne úplne novú materskú školu, alebo zrekonštruovať a prispôsobiť už existujúce objekty.
- Organizačné opatrenia pri prijímaní detí sú riešením pre 21 % samospráv Ide o uprednostňovanie predškolákov (detí s povinnou predškolskou dochádzkou) pred deťmi v inom veku. Ďalej zriaďovatelia uprednostňujú deti s trvalým pobytom v obci alebo zvýhodňujú deti zamestnaných rodičov. Ako efektívne riešenie sa javí aj prijímanie detí do materskej školy podľa spádového regiónu.
- Riešenie problému externým financovaním uvádza 13 % obcí, avšak limitom je nedostatok vlastných financií a vhodných výziev z fondov EÚ na rozšírenie kapacít. Niektorí zriaďovatelia sa síce snažia problém riešiť, no chýbajú im finančné aj personálne zdroje.
- Dohodu so susednými obcami a inými zriaďovateľmi deklarujú 4 % zriaďovateľov. Ide aj o využitie kapacít súkromných alebo cirkevných materských škôl a rôznych neziskových organizácií.
- Až 7 % zriaďovateľov explicitne priznalo, že nemá riešenia na túto situáciu. Tento výsledok ukazuje na nepripravenosť časti samospráv reagovať na rastúci dopyt po miestach v materských školách a poukazuje na rozdiely medzi obcami, ktoré dokážu hľadať alternatívy, a tými, ktoré zostávajú bez stratégie.

7.3 Účasť na predprimárnom vzdelávaní

Zriaďovatelia reflektujú rôzne dôvody nízkej účasti detí na predškolskom vzdelávaní (obr. 68). K najfrekventovanejším dôvodom patria finančné bariéry (21 %) a chýbajúce kapacity (21 %). Takmer desatina zriaďovateľov vníma problém nízkej účasti optikou kultúrnych bariér rodičov, resp. jazykovou bariérou (3 %). Vzdialenosť do materskej školy považuje za hlavný dôvod iba 5 % zriaďovateľov a prevádzkovú dobu predškolského zariadenia 4 % zriaďovateľov. V kategórii „iné" (14,2 %) dominuje nezáujem rodičov detí z marginalizovaných skupín obyvateľov o predškolské vzdelávanie, slabá motivácia a chudoba. Až 20,4 % zriaďovateľov uvádza, že nemá žiadne problémy s účasťou detí na predškolskom vzdelávaní. Tieto bariéry a dôvody sa často v kombinovanej forme opakujú naprieč regiónmi a veľkostnými kategóriami obcí.

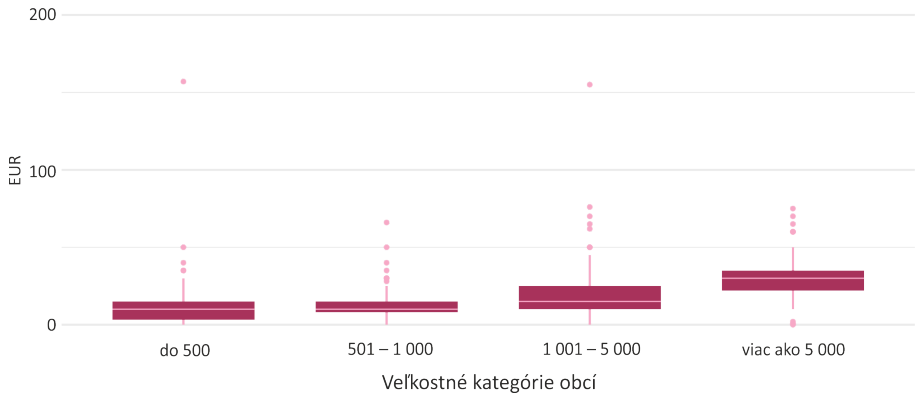
Obr. 68. Hlavný dôvod nízkej účasti detí na predškolskom vzdelaní podľa zriaďovateľov a veľkostnej kategórie obcí

Znenie otázky: Aký je podľa Vás hlavný dôvod nízkej účasti detí na predškolskom vzdelávaní?
Zdroj: ZMOS (2025), vlastné spracovanie

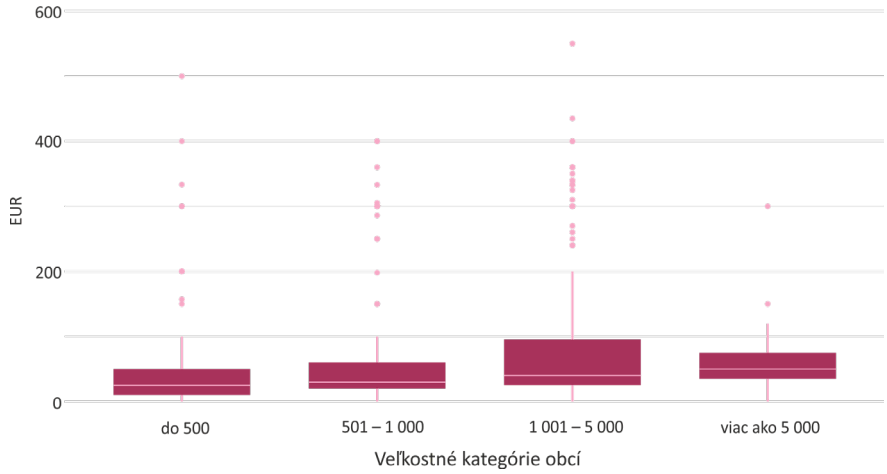
Kým v populačne menších obciach zohrávajú dôležitú úlohu chýbajúce kapacity a prevádzková doba zariadení predprimárneho vzdelávania, v populačne väčších obciach považujú zriaďovatelia za významný dôvod aj kultúrne bariéry a naopak, prevádzková doba nepatrí k významným dôvodom.

7.4 Poplatky v materských školách

Vzhľadom na skutočnosť, že finančné bariéry zastupovali významný dôvod vo všetkých veľkostných kategóriách obcí a môžu byť považované za dôležitý faktor výberu predškolského zariadenia aj v prípade rodičov (Križan et al. 2025), ďalšia analýza bola sústredená na výšku poplatkov, ktorú určujú zriaďovatelia. Na otázku Q5: „Aká je v súčasnosti výška poplatku za materskú školu na jedno dieťa za mesiac vo vašej obci?" reagovali zriaďovatelia v rozmedzí 0 až 300 EUR s priemernou hodnotou na úrovni 17,8 EUR. Bol potvrdený štatisticky významný rozdiel medzi výškou poplatku za materskú školu a veľkostnými kategóriami obcí (obr. 69), pričom ide o stredne silnú pozitívnu koreláciu (rho = 0,451; p <0,001).

Obr. 69. Výška poplatku za materskú školu na jedno dieťa za mesiac podľa veľkostnej kategórie obcí
Zdroj: ZMOS (2025), vlastné spracovanie

Obr. 70. Percepcie zriaďovateľov na reálnu výšku poplatkov za materskú školu na jedno dieťa za mesiac podľa veľkostnej kategórie obcí
Zdroj: ZMOS (2025), vlastné spracovanie

Z praxe je zrejmé, že reálne náklady sú často odlišné od možností, s ktorými zriaďovatelia disponujú. Tieto tvrdenia vychádzajú z analýzy otázky Q6: „Aká výška poplatku na jedno dieťa za mesiac by pokryla reálne náklady prevádzky materskej školy vo vašej obci?", na základe ktorej je priemerná hodnota reálnych nákladov na úrovni 121 EUR. Aj v tomto prípade bol potvrdený významný rozdiel medzi zriaďovateľmi z rôznych veľkostných kategórií obcí (obr. 70) so slabšou pozitívnou poradovou koreláciou (rho = 0,249; p <0,001).

7.5 Možnosti ďalšieho rozvoja materských škôl

Zriaďovatelia pristupujú k možnostiam rozvoja materskej školy na území samosprávy rozlične. Na otázku: „Zhodnoťte možnosti rozvoja materskej školy vo vašej obci v najbližších piatich rokoch" mali zriaďovatelia možnosť výberu zo súboru odpovedí. Najčastejšie išlo o odpoveď „materská škola bude fungovať v súčasnom režime" (55,5 %). Je potrebné poznamenať, že takmer polovica zriaďovateľov bude musieť v budúcnosti riešiť odlišnú situáciu, ako je tomu v súčasnosti. Teda bude sa musieť pripraviť na progres alebo regres dopytu po predprimárnom vzdelávaní. Druhou najčastejšou odpoveďou zriaďovateľov bola možnosť „materská škola bude potrebovať navýšenie kapacity" (20,1 %). Aj napriek tomu, že predprimárne vzdelávanie je v kompetencii starostov, až 13,2 % z nich nevie posúdiť, aké sú možnosti rozvoja materskej školy v ich obci. Ide o realistický obraz nepripravenosti mnohých zriaďovateľov na budúci rozvoj a plánovanie na úrovni lokálnych autorít. Takmer 5 % zriaďovateľov si myslí, že v nasledujúcich piatich rokoch materská škola v obci pravdepodobne zanikne. Ak sú tieto odpovede sumarizované s istotou zriaďovateľa „materská škola zanikne", celkovo ide o 6,7 % samospráv. Naopak, viac ako 2 % zriaďovateľov je presvedčených, že materská škola bude v obci zriadená do piatich rokov, resp. možno zriadená (0,7 %), alebo bude zriadená ďalšia materská škola v obci (1,5 %).

Percepcie zriaďovateľov sa výrazne líšia v závislosti od toho, či v obci existuje materská škola, nikdy nebola alebo bola zrušená (p <0,001). Najčastejšie išlo o odpoveď „materská škola bude fungovať v súčasnom režime" v samosprávach, kde sa materská škola už nachádza. V súvislosti s kategorizáciou obcí podľa počtu obyvateľov možno konštatovať, že budúcnosť materských škôl významne súvisí s veľkosťou obce (p <0,001). Malé obce (do 500 obyvateľov) častejšie uvádzajú zánik alebo neistotu, väčšie obce skôr navýšenie kapacity (obr. 71).

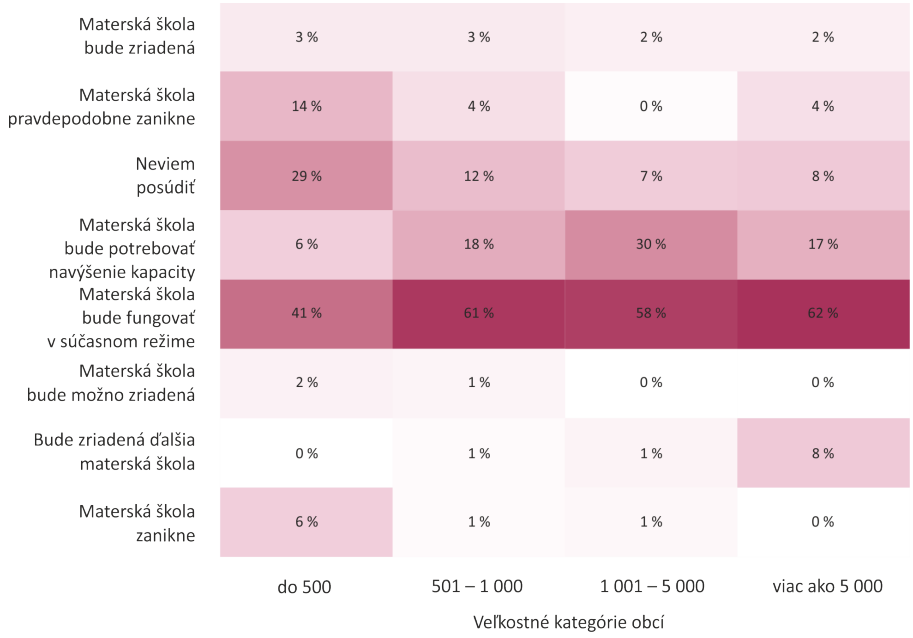
Zriaďovatelia mali možnosť bližšie špecifikovať dôvody, akým smerom sa bude uberať rozvoj materskej školy v ich obci v najbližších piatich rokoch. Súbor odpovedí ponúka štyri hlavné kategórie: demografické dôvody (39 %), iné dôvody (39 %), kapacitné dôvody (16 %) a najmenšiu skupinu zastupovali finančné dôvody (6 %).

7.6 Záverečné zhrnutie výskumu

Výskum poukázal na to, že obce ako zriaďovatelia predprimárnych zariadení stoja pred komplexným súborom problémov, ktoré presahujú často uvádzanú kapacitnú otázku. Hlavné problémy, ktorými sú nedostatočné financovanie, nedostatok priestorov v rastových oblastiach, demografický pokles v malých obciach, nezáujem niektorých rodičov a nedostatok kvalifikovaného personálu sa navzájom prelínajú a majú priame dôsledky pre rovnosť prístupu,

kvalitu služieb a dlhodobú udržateľnosť prevádzky. Rozdielne podmienky podľa veľkostnej kategórie obcí zdôrazňujú potrebu diferencovaného prístupu pri navrhovaní opatrení.

Zriaďovatelia na problémy pri zabezpečovaní predprimárneho vzdelávania reagovali kombináciou investícií do rozširovania kapacít, organizačných opatrení pri prijímaní detí a hľadaním externých zdrojov financovania. Tieto riešenia sú však často limitované byrokratickými prekážkami, nedostatočnými normatívmi a obmedzenými ľudskými zdrojmi.

Obr. 71. Možnosti rozvoja materskej školy v obci podľa zriaďovateľov
Zdroj: ZMOS (2025), vlastné spracovanie

Názory zriaďovateľov na budúcnosť vývoja predprimárneho vzdelávania v obci sa líšili najmä v závislosti od veľkosti obce a prítomnosti materskej školy, pričom malé obce skôr počítajú s neistotou alebo útlmom a väčšie so zvyšovaním kapacít. Znepokojujúce je, že až 13,2 % zriaďovateľov nedokázalo posúdiť možnosti rozvoja, čo poukazuje na nepripravenosť časti samospráv na plánovanie v oblasti predprimárneho vzdelávania.

Výsledky reprezentatívneho výskumu potvrdili, že na zabezpečenie spravodlivého prístupu ku kvalitnému predškolskému vzdelávaniu pre všetky deti od troch rokov veku je potrebná koordinovaná stratégia, ktorá spojí lokálne iniciatívy so štátnou podporou, systémové zmeny vo financovaní a cielene orientované opatrenia na zvýšenie účasti a kvality služieb. Ďalší výskum by mal sledovať efektívnosť jednotlivých intervenčných modelov v rôznych typoch obcí a podmienok, aby sa overili najvhodnejšie postupy pre udržateľný rozvoj siete materských škôl.

KAPITOLA 8

AKÁ JE PODPORA ZAŠKOLENOSTI DETÍ MATERSKÝCH ŠKÔL Z PROSTRIEDKOV EŠIF?

8 AKÁ JE PODPORA ZAŠKOLENOSTI DETÍ MATERSKÝCH ŠKÔL Z PROSTRIEDKOV EŠIF?

Slovensko v rámci krajín Európskej únie dlhodobo patrí k štátom s najnižším podielom detí vo veku od troch rokov na predškolskom vzdelávaní, ktorý v roku 2024 dosiahol hodnotu 81,8 % (CTVI 2024c). Doterajšie výskumy naznačujú, že dôvodom nízkej účasti detí na rannom vzdelávaní je najmä nedostatočná regionálna kapacita predškolských zariadení a nízka miera participácie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia (Rigová et al. 2020; Sládeková Madajová et al. 2021; Polačková et al. 2023). Jedným zo základných predpokladov úspešnej implementácie zákona je zabezpečenie dostatočnej kapacity predškolských zariadení, čím vznikol silný tlak na samosprávy pri zabezpečovaní dostatočných miest v materských školách. Práve fondy EÚ sú pre samosprávy významným externým zdrojom finančných prostriedkov pre budovanie nových a rozširovanie kapacít už existujúcich materských škôl.

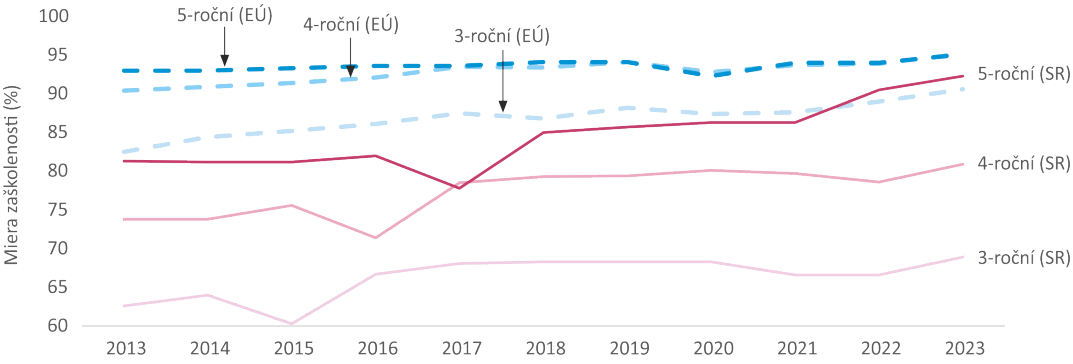
RÁMČEK 8

Analyzované boli dáta o počte a výške finančných zdrojoch podporených projektov, ktoré pochádzajú zo zoznamu projektov evidovaných v ITMS2014+ zverejnených Úradom vlády k 20. 9. 2024 na https://www.partnerskadohoda.gov.sk a projektov podporených z Plánu obnovy a odolnosti v rámci komponentu 6 k 11. 9. 2024, ktorý je pod gesciou MŠVVaM SR. Alokácia finančných prostriedkov v rámci jednotlivých operačných programov v príslušnom programovom období bola kvantifikovaná okrem absolútnej hodnoty aj relatívnym ukazovateľom v prepočte na 100 detí vo veku 3 – 6 rokov.

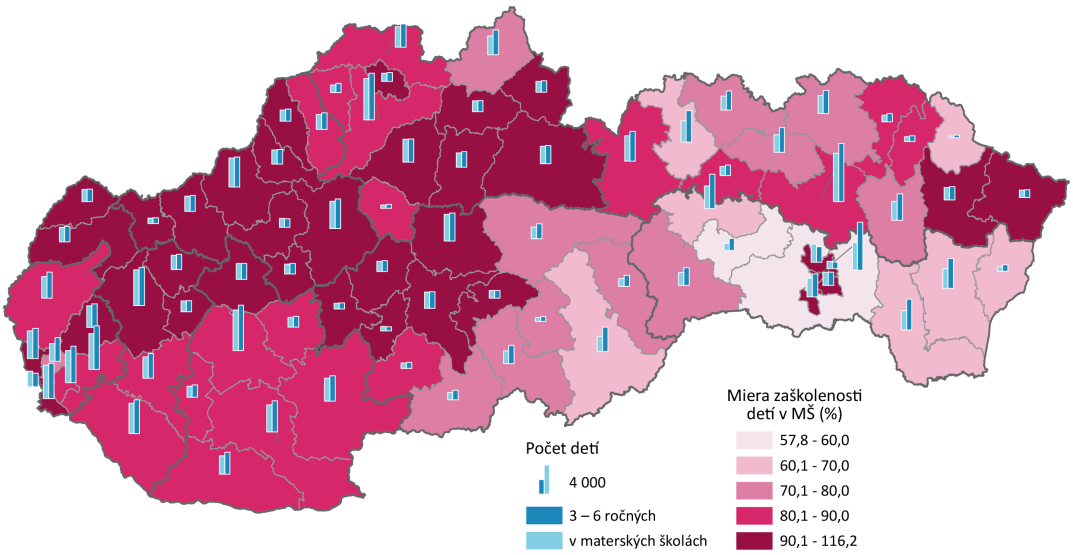
8.1 Predprimárne vzdelávanie na Slovensku v kontexte politiky súdržnosti EÚ

Zaškolenosť detí v materských školách je na Slovensku v porovnaní s vyspelými európskymi krajinami relatívne nízka (81,8 %) a len pomaly sa približuje priemeru Európskej únie, ktorý je na úrovni 95 %. V septembri 2024 na Slovensku participovalo na predprimárnom vzdelávaní 71 % 3-ročných, 82 % 4-ročných a 92,2 % 5-ročných detí (CVTI 2024c), čo je výrazne pod priemerom EÚ (obr. 72).

Nielenže je miera zaškolenosti detí na Slovensku nízka, ale existujú tu aj veľké regionálne rozdiely, najmä medzi účasťou rómskych a nerómskych detí vo veku 3 – 6 rokov na predškolskej výchove a vzdelávaní (Markovič a Plachá 2021). Najnižšiu participáciu detí na predprimárnom vzdelávaní dlhodobo sledujeme v okresoch Košického a Prešovského kraja, ako aj v južných okresov Banskobystrického kraja (obr. 73), kde je zaznamená aj najväčšia koncentrácia marginalizovaných rómskych komunít (Ravasz et al. 2019).

Obr. 72. Miera zaškolenosti detí vo veku 3 – 5 ročných v SR a EU v rokoch 2013 – 2023
Zdroj: upravené podľa Švecová a Križan (2023)

Obr. 73. Miera zaškolenosti deti vo veku 3 – 6 rokov v okresoch SR v roku 2022
Zdroj: upravené podľa Švecová a Križan (2023)

Na zlepšenie kvality a zabezpečenie rovnakého prístupu detí k predprimárnemu vzdelávaniu je zacielená aj politika súdržnosti EÚ. Podpora zameraná na reformu vzdelávacích programov, modernizáciu, rekonštrukciu a budovanie kapacít predškolských zariadení je integrálnou súčasťou viacerých národných a regionálnych programov, podporovaných zo zdrojov politiky súdržnosti.

8.2 Programové obdobie 2007 – 2013

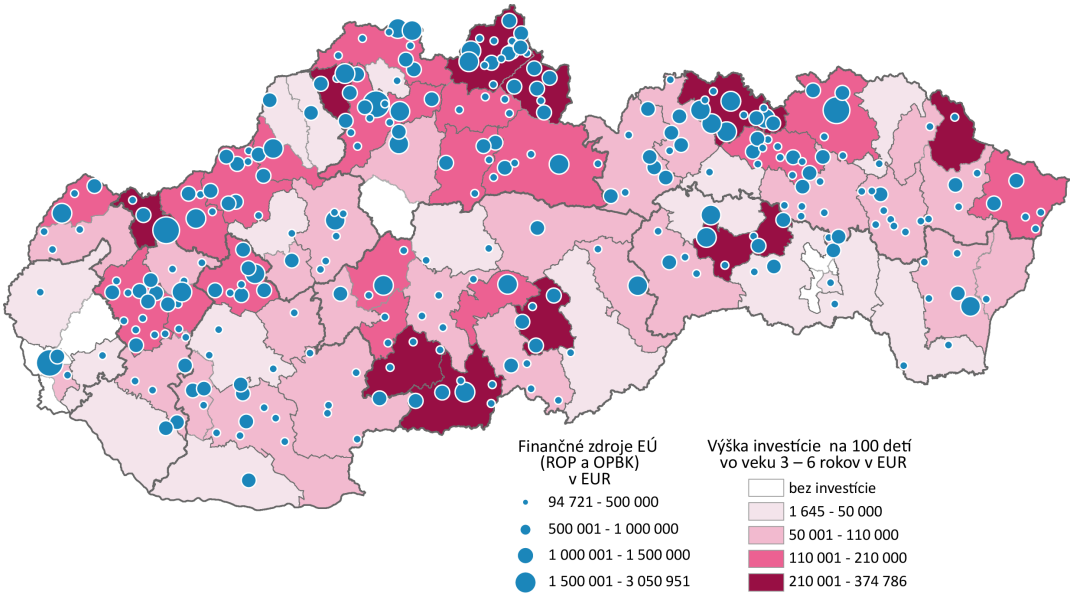
Podpora predprimárneho vzdelávania bola deklarovaná už v Národnom strategickom referenčnom rámci 2007 – 2013, v integrujúcom programovom dokumente, ktorý určoval smerovanie využívania EŠIF v programovom období 2007 – 2013. Realizovala sa prostredníctvom dvoch operačných programov (OP) – Regionálny operačný program (ROP) Prioritná os 1: Infraštruktúra vzdelávania, kde oprávneným územím pre čerpanie finančných prostriedkov z EŠIF boli regióny NUTS II Západné Slovensko, Stredné Slovensko a Východné Slovenskou a Operačný program Bratislavský kraj (OPBK), Prioritná os 1 Infraštruktúra, kde oprávnením územím bol práve Bratislavský kraj. Finančná pomoc smerovala najmä na zníženie modernizačného dlhu v oblasti infraštruktúry vzdelávania. Investície boli smerované do rekonštrukcie, rozširovania, modernizácie a vybavenia vybraných materských škôl, s cieľom odstrániť nevyhovujúci stav objektov, prispôsobiť zariadenia pre imobilných užívateľov a znížiť vysokú energetickú náročnosť budov.

Na podporu rozvoja infraštruktúry predprimárneho vzdelávania sa v danom programovom období realizovalo 309 projektov v 280 obciach a 71 okresoch Slovenska v celkovej výške viac než 177 mil. EUR. Najväčšiu absorpčnú kapacitu pri získavaní finančných prostriedkov z EŠIF dosiahli obce a mestá v Prešovskom a Žilinskom kraji (tab. 12), kde sa preinvestovala takmer polovica všetkých realizovaných investícií v 144 projektoch (47 %). Naopak najmenšia podpora smerovala do Košického kraja, napriek tomu, že práve tento kraj dlhodobo vykazuje najnižšiu mieru zaškolenosti detí vo veku 3 – 6 rokov (obr. 74). V prepočte na 100 detí najvyššie investície boli realizované v okresoch Stará Ľubovňa, Poltár, Námestovo, Myjava, Bytča a Tvrdošín.

Tab. 12. Implementácia projektov na podporu zvyšovania kapacít v materských školách v rámci OPBK a ROP v programovom období 2007 – 2013

OP	Kraj	Počet podporených			Zdroje spolu (EUR)	Zdroje EÚ (EUR)
		okresov	obcí	projektov		
OPBK	BA	4	5	10	4 150 120	3 713 265
OPBK	TT	7	32	34	18 097 416	16 185 660
ROP	TN	9	28	28	20 868 764	18 672 052
ROP	NR	7	29	32	15 254 482	13 648 747
ROP	ZA	10	62	65	43 553 405	38 934 763
ROP	BB	13	32	37	20 033 082	17 905 122
ROP	PO	13	70	79	41 474 533	37 004 279
ROP	KE	8	22	24	13 768 318	12 312 395
	Súčet	71	280	309	177 200 119	158 376 284

Zdroj: upravené podľa Švecová a Križan (2023)

Obr. 74. Alokácia finančných prostriedkov z ROP a OPBK v programovom období 2007 – 2013

Zdroj: upravené podľa Švecová a Križan (2023)

8.3 Programové obdobie 2014 – 2020

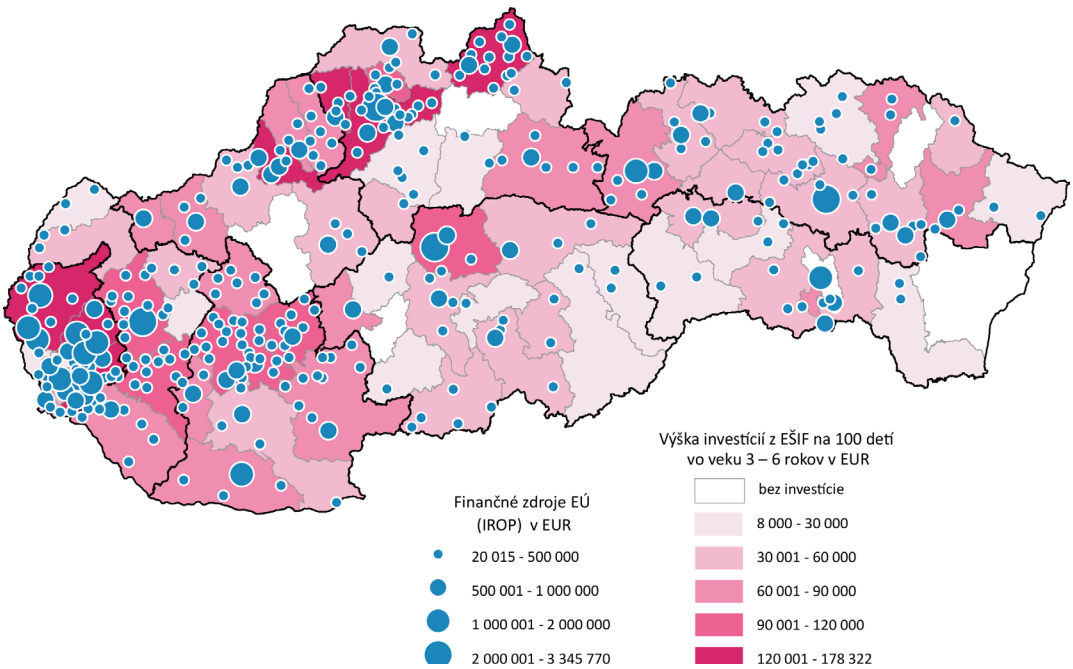
V programovom období 2014 – 2020 Partnerská dohoda (dokument definujúci stratégiu a priority pre efektívne čerpanie finančných prostriedkov z EŠIF) deklaruje zvýšenie hrubej zaškolenosti detí v materských školách z 85,9 % v roku 2012 na 90 % v roku 2023 a zvýšenie počtu detí vo veku 3 – 6 rokov z marginalizovaných rómskych komunít, ktoré navštevovali aspoň jeden ročník predškolského vzdelávania štvornásobne, na viac ako 11 tisíc detí. Dosiahnutie takýchto cieľov predpokladalo v prvom rade dostatočnú kapacitu predškolských zariadení a tiež aj oporu v legislatíve. Budovanie a rozširovanie kapacít v materských školách v programovom období 2014 – 2020 bolo financované z dvoch operačných programov.

Prostredníctvom Integrovaného regionálneho operačného programu (IROP) Investičnej priority č. 2.2: Investovanie do vzdelania, školení a odbornej prípravy, zručností a celoživotného vzdelávania prostredníctvom vývoja vzdelávacej a výcvikovej infraštruktúry bolo podporených 397 projektov v 320 obciach Slovenska v celkovej výške 148 mil. EUR. Najväčší počet projektov bol realizovaný v Nitrianskom (77), Žilinskom (76) a Prešovskom kraji (63), pričom najvyššie investície z EŠIF boli alokované do Žilinského kraja (tab. 13). V prepočte na 100 detí smeroval najvyšší objem investícii do okresov v zázemí hlavného mesta: Malacky, Senec, Pezinok, ďalej do okresu Ilava, Žilina, Bytča a Námestovo. Obdobne ako v predchádzajúcom programovom období, najmenej investícií bolo alokovaných do Košického kraja (obr. 75). Oprávnenými prijímateľmi podpory z EŠIF boli zriaďovatelia materských škôl na celom území Slovenska.

Tab. 13. Implementácia projektov na podporu zvyšovania kapacít v materských školách v rámci IROP v programovom období 2014 – 2022

OP	Kraj	Počet podporených			Zdroje spolu (EUR)	Zdroje EÚ (EUR)
		okresov	obcí	projektov		
IROP	BA	3	31	40	37 474 936	18 737 468
IROP	TT	7	42	49	16 892 076	14 278 640
IROP	TN	7	28	33	12 811 107	10 889 441
IROP	NR	7	63	77	19 188 770	16 310 455
IROP	ZA	10	61	76	24 593 485	20 904 462
IROP	BB	12	29	37	11 478 645	9 756 849
IROP	PO	12	48	63	17 923 656	15 235 107
IROP	KE	5	18	22	7 649 077	6 501 716
	Súčet	63	320	397	148 011 752	112 614 137

Zdroj: upravené podľa Švecová a Križan (2023)

Obr. 75. Alokácia finančných prostriedkov z Integrovaného regionálneho operačného programu v programovom období 2014 – 2020
Zdroj: upravené podľa Švecová a Križan (2023)

Zámerom realizovaných investícií v analyzovanom programovom období bolo sprístupnenie služieb infraštruktúry materských škôl s cieľom zvýšenia zaškolenosti detí vo veku 3 – 6 rokov a zabezpečenie kvalitného predprimárneho vzdelania prostredníctvom dostatočných kapacít materských škôl, čím sa mali vytvoriť predpoklady pre zosúlaďovanie

súkromného a pracovného života rodičov, zlepšenie príjmovej situácie mladých ľudí a zabezpečenia prístupu ku kvalitnejším verejným službám v oblasti predškolskej dochádzky a výchovy. Budovaním prvkov inkluzívneho vzdelávania v materských školách malo dochádzať k integrácii detí so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Zazmluvnených bolo vybudovanie 6 971 nových miest v materských školách.

Vytváranie priaznivejších podmienok pre plnohodnotnú účasť detí z marginalizovaných rómskych komunít na predprimárnom vzdelávaní bolo súčasťou opatrení zahrnutých v operačnom programe Ľudské zdroje (OP LZ). Podľa Atlasu rómskych komunít z roku 2013 bolo v aktuálnom roku identifikovaných 1 456 materských škôl, ktoré navštevovalo 24 627 detí, z toho 9 164 rómskych detí a z nich bolo 6 523 rómskych detí zo sociálne znevýhodneného prostredia. Kapacita materských škôl bola v týchto zariadeniach nedostatočná a výstavba a rekonštrukcia predškolských zariadení bola nevyhnutná pre rozvoj udržateľných a inkluzívnych vzdelávacích politík. Kvalitné vzdelávanie a starostlivosť o deti v ranom detstve prináša množstvo sociálnych benefitov, čo zahŕňa lepší zdravotný stav, silnejšie občianske a sociálne povedomie. Zároveň má pozitívny vplyv na sociálne zručnosti a povahové črty detí (OECD 2010).

Cieľom investícií do predprimárneho vzdelávania bolo vytvorenie podmienok pre plnohodnotnú účasť detí z marginalizovaných rómskych komunít v predprimárnom stupni vzdelávania a rozšírenie kapacít materských škôl prostredníctvom ich rekonštrukcie, modernizácie školských objektov a ich vybavenia vrátane výstavby materských škôl v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít, ktoré boli aj oprávnenými prijímateľmi nenávratného finančného príspevku.

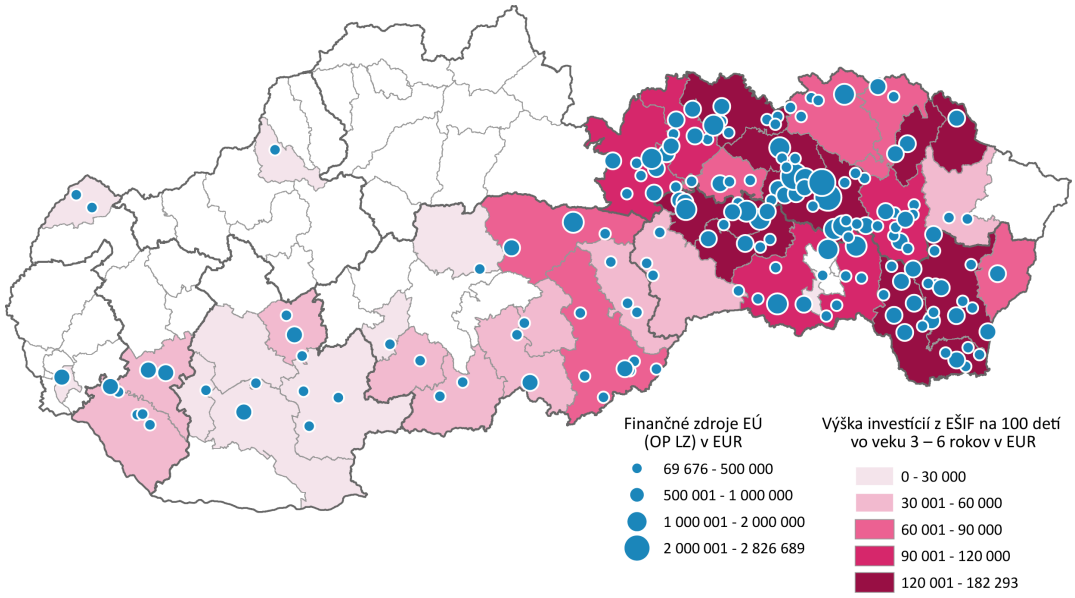
Tab. 14. Implementácia projektov na podporu zvyšovania kapacít v materských školách v rámci OP Ľudské zdroje v programovom období 2014 – 2022

OP	Kraj	Počet podporených			Zdroje spolu (EUR)	Zdroje EÚ (EUR)
		okresov	obcí	projektov		
OP LZ	BA	0	0	0	0	0
OP LZ	TT	3	9	9	3 768 154	3 202 931
OP LZ	TN	1	1	1	414 547	352 365
OPLZ	NR	5	9	11	3 338 339	2 857 589
OP LZ	ZA	0	0	0	0	0
OP LZ	BB	9	21	22	8 715 133	7 407 863
OP LZ	PO	12	71	92	48 836 434	41 510 969
OPLZ	KE	7	53	64	34 752 931	29 539 991
	Súčet	37	164	199	99 825 538	84 851 707

Zdroj: upravené podľa Švecová a Križan (2023)

V rámci operačného programu Ľudské zdroje Prioritnej osi 6. Technická vybavenosť v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít a špecifického cieľa 6.1.2 Zlepšiť prístup ku kvalitnému vzdelávaniu a starostlivosti v rannom detstve sa na podporu predprimárneho vzdelávania preinvestovalo takmer 85 mil. EUR prostredníctvom 199

projektov v 164 obciach (tab. 14). V súlade s oprávnenými prijímateľmi najviac finančných prostriedkov (84 %) smerovalo do území s najvyšším podielom marginalizovaných rómskych komunít a to do Prešovského a Košického kraja, kde sa realizovalo spolu 156 projektov (obr. 76). Zazmluvnených bolo vytvorenie 4 216 miest v materských školách v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít.

Obr. 76. Alokácia finančných prostriedkov z Operačného programu Ľudské zdroje v programovom období 2014 – 2020

Zdroj: upravené podľa Švecová a Križan (2023)

8.4 Programové obdobie 2021 – 2027

V súčasnom programovom období 2021 – 2027 je zabezpečenie lepšieho prístupu k predprimárnemu vzdelávaniu zakotvené v Pláne obnovy a odolnosti Slovenskej republiky, prijatom v roku 2021 a financovanom z dočasného nástroja NextGenerationEU. Hlavným cieľom je zvýšiť mieru zaškolenosti detí, najmä zo sociálne a zdravotne znevýhodneného prostredia.

Kým v roku 2018 z celkovej populácie detí vo veku 3 až 5 rokov navštevovalo materskú školu 81 % detí, medzi deťmi zo sociálne znevýhodneného prostredia bola zaškolenosť v tejto vekovej skupine iba 41 % a u detí so zdravotným znevýhodnením 67 % (Rigová et al. 2020). Celková zaškolenosť detí vo veku od 4 rokov do začatia povinnej školskej dochádzky bola pritom najnižšia spomedzi všetkých krajín EÚ – 82 % v roku 2018 oproti priemeru EÚ na úrovni 95 %.

Kľúčovým opatrením tak bolo zaručiť miesto v predškolskom zariadení pre všetky päťročné deti a to zavedením povinného predškolského vzdelávania a zároveň zabezpečiť právny ná-

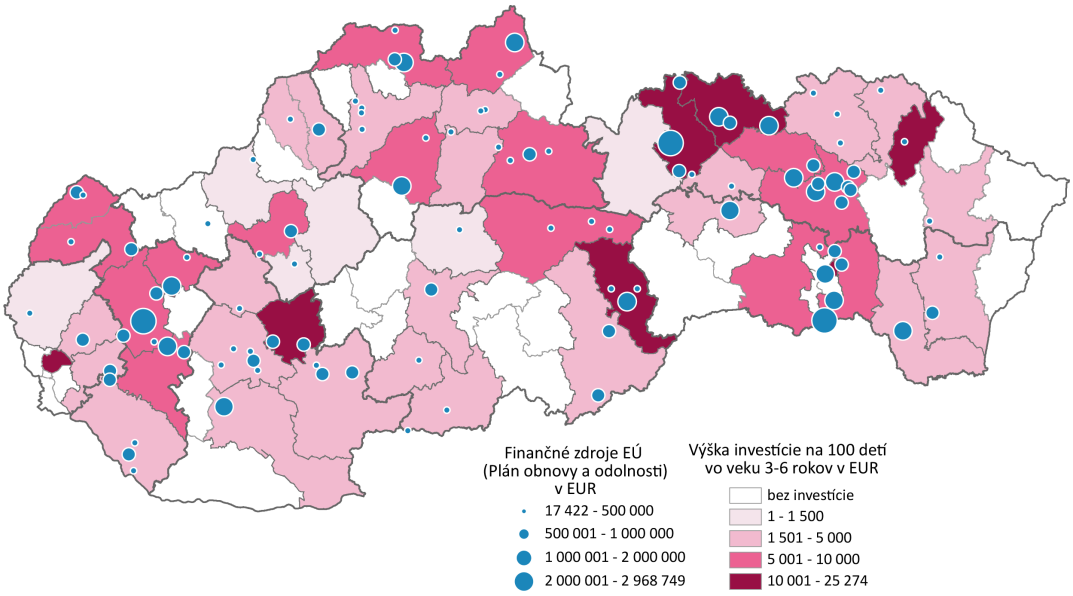
rok na predprimárne vzdelávanie aj pre deti vo veku troch a štyroch rokov. Budovanie a rozširovanie kapacít materských škôl je súčasťou Komponentu 6: Dostupnosť, rozvoj a kvalita inkluzívneho vzdelávania, ktorý deklaruje vznik viac ako 10 490 nových miest v materských školách s celkovou finančnou alokáciou 173,5 mil. EUR. Oprávnené boli všetky okresy Slovenska.

O finančné prostriedky sa mohli uchádzať zriaďovatelia materských škôl zapísaných v Sieti škôl a školských zariadení, a tí, ktorí v prípade novostavieb deklarovali ich následné zaradenie do Siete. Refundácia pokrývala 100 % oprávnených výdavkov. Výzva určovala maximálnu výšku podpory na jednu novovytvorenú kapacitu. Podmienkou úspešnosti projektu bolo vytvorenie minimálne desiatich nových miest a úspora primárnej energie aspoň o 30 % v obnovených alebo novovybudovaných priestorov.

Do konca septembra 2024 bolo predložených 169 žiadostí o poskytnutie prostriedkov z mechanizmu na podporu obnovy a odolnosti v celkovom objeme 216,4 mil. EUR. Podmienky výzvy splnilo 141 projektov, ktoré žiadali spolu 161,8 mil. EUR. Podľa dostupných údajov Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR bolo doposiaľ zazmluvnených 107 prijímateľov v hodnote 75,6 mil. EUR, čo predstavuje čerpanie na úrovni 43,5 %. Finančné prostriedky smerovali najmä do regiónov s najväčším výskytom detí zo znevýhodneného prostredia. Najviac finančných prostriedkov bolo zazmluvnených v Prešovskom kraji (obr. 77), kde bolo podporených 24 projektov (27 %). Ďalej počtom realizovaných projektov nasledovali Žilinský kraj a Trnavský kraj (tab. 15).

Vzhľadom na skutočnosť, že oprávnenosť výdavkov sa končí 30. 6. 2026 a všetky podporené projekty musia byť do tohto dátumu ukončené, vrátane kolaudačného rozhodnutia, aby im boli preplatené oprávnené výdavky, možno aktuálny stav čerpania považovať za nedostatočný. Je však nutné podotknúť, že v zozname prijímateľov sú uvedené pôvodné žiadané sumy. Počas realizácie projektov sa viac krát upravovali podmienky Výzvy, pričom okrem iného boli zohľadnené aktuálne ekonomické podmienky (zvýšenie cien energií, zvýšenie sadzby DPH a pod.) v prospech žiadateľov. Navyšovala sa podpora na vytvorenie jedného miesta v materskej škole, a súčasne sa menila aj celková alokácia Výzvy. Vzhľadom na to, že ide o aktuálne prebiehajúce programové obdobie, detailnejšie zhodnotenie si vyžaduje komplexné dáta, ktoré budú k dispozícii až po jeho ukončení.

Štrukturálne a investičné fondy EÚ predstavuje významný finančný nástroj na podporu modernizácie a rozvoja verejných služieb, vrátane predprimárneho vzdelávania. Cieľom investícií v rámci jednotlivých opatrení programových dokumentoch analyzovaných programových období bolo nielen rozšíriť kapacity materských škôl, ale aj zvýšiť kvalitu a dostupnosť vzdelávania pre všetky deti, pričom osobitný dôraz sa kladie na rovnosť príležitostí a inkluzívne prostredie. Napriek týmto ambicióznym cieľom je čerpanie finančných prostriedkov v tejto oblasti na Slovensku nedostatočné a výrazne pomalšie, než sa pôvodne predpokladalo.

Obr. 77. Alokácia finančných prostriedkov z Plánu obnovy a odolnosti programovom období 2021 – 2027

Zdroj: MŠVVaM SR (2025) a ŠÚ SR (2025), vlastné spracovanie

Tab. 15. Implementácia projektov na podporu zvyšovania kapacít v materských školách v rámci Plánu obnovy a odolnosti v programovom období 2021 – 2027

Plán obnovy a odolnosti	Kraj	Počet podporených		Zdroje spolu (EUR)
		okresov	obcí	
Komponent 6	BA	4	7	6 216 321
	TT	6	15	11 701 232
	TN	5	7	2 581 048
	NR	5	12	7 413 339
	ZA	7	18	9 479 471
	BB	7	14	6 405 759
	PO	10	24	20 769 138
	KE	4	10	11 046 144
	Súčet	48	107	75 612 451

Zdroj: MŠVVaM SR (2025), vlastné spracovanie

Prvým zásadným problémom nízkeho čerpania je vysoká administratívna a byrokratická náročnosť. Samosprávy ako hlavní zriaďovatelia materských škôl často narážajú na komplikované podmienky výziev a nedostatok odborných kapacít na spracovanie žiadostí. Menšie obce, ktoré nemajú špecializovaných pracovníkov na projektový manažment či verejné obstarávanie, sú v nevýhode a veľakrát nemajú možnosť plnohodnotne sa zapojiť do procesu. Ďalšou bariérou je zdĺhavý proces verejného obstarávania. Projekty sú spomaľované mnohými ná-

mietkami uchádzačov a v kombinácii s prudko rastúcimi cenami stavebných prác a materiálov sa vytvára neistota, či poskytnuté zdroje budú postačovať. Nedostatok stavebných kapacít zároveň vedie k odkladaniu alebo pozastavovaniu investícií. Zreteľne sa prejavuje aj nízka pripravenosť projektov. Obce často nemajú spracovanú projektovú dokumentáciu, narážajú na problémy s územno-plánovacou dokumentáciou alebo na nevyriešené vlastnícke vzťahy k pozemkom. To významne spomaľuje začatie realizácie investícií. Významným faktorom je aj regionálna nevyrovnanosť. Kým v niektorých oblastiach nie je akútny nedostatok kapacít a samosprávy necítia potrebu čerpať prostriedky, inde je situácia opačná – obce by investície potrebovali, ale narážajú na nedostatok odborných a finančných zdrojov. Napokon, časté zmeny v pravidlách a riadení Plánu obnovy, spolu s nejednoznačnou komunikáciou zo strany štátu, prispievajú k neistote a znižujú predvídateľnosť celého procesu. To má negatívny vplyv na ochotu samospráv púšťať sa do rozsiahlych investícií.

Na zefektívnenie čerpania je potrebné prijať viacero opatrení. V prvom rade ide o zjednodušenie administratívnych procesov. Podmienky výziev by mali byť formulované jednoznačnejšie a menej technicky náročne, čím by sa znížila záťaž pre samosprávy. Zavedenie jednotného elektronického systému by umožnilo prehľadnejšie sledovanie projektov a redukovalo administratívne chyby. Ďalším odporúčaním je posilnenie metodickej a technickej podpory. Regionálne centrá podpory alebo odborné tímy by mohli poskytovať samosprávam konzultácie a asistenciu pri projektovej príprave, verejnom obstarávaní či riešení technických a právnych prekážok. Z finančného hľadiska je dôležitá väčšia flexibilita v rozpočtovaní. Rast cien stavebných materiálov a prác si vyžaduje možnosť upravovať pôvodné finančné limity. Okrem toho by mechanizmy spolufinancovania mali byť nastavené tak, aby nezaťažovali malé obce, ale naopak ich motivovali k zapájaniu sa do projektov. Osobitnú pozornosť si vyžaduje aj strategické plánovanie rozvoja kapacít v materských školách. Dlhodobá stratégia, ktorá by vychádzala z demografického vývoja a regionálnych rozdielov, by umožnila efektívnejšie rozdeľovanie zdrojov a predchádzala by neefektívnym investíciám. Napokon, je potrebné zabezpečiť stabilitu riadenia a transparentnú komunikáciu. Predvídateľný rámec pravidiel a konzistentný systém riadenia posilnia dôveru samospráv a umožnia im plánovať projekty s menšou mierou rizika.

ZÁVER

Monografia priniesla ucelený a dátami podopretý obraz nielen o vývoji, ale predovšetkým o súčasnom stave predprimárneho vzdelávania v širšom historicko-priestorovom kontexte a poukázala na spektrum faktorov a problémov, ktoré formovali a v súčasnosti charakterizujú sieť predškolských zariadení na Slovensku. Výskum historického vývoja tejto siete poskytol kľúčový kontext na pochopenie aktuálnych regionálnych disparít a pomohol identifikovať mechanizmy, ktoré v niektorých regiónoch viedli k zhoršeniu prístupu k predprimárnemu vzdelávaniu. Práve porozumenie týmto trendom je dôležité pre súčasný rozvoj a má napomôcť plánovaniu systému v najbližších rokoch.

Inštitucionálne prostredie predprimárneho vzdelávania je formované dedičstvom decentralizácie. V mnohých krajinách strednej a východnej Európy došlo k preneseniu viacerých kompetencií na samosprávy. Podobne tomu bolo aj na Slovensku, avšak tu vzniklo napätie medzi legislatívou schvaľovanou na národnej úrovni a kapacitnými či finančnými možnosťami obcí, ktoré ju majú implementovať. Nové podmienky predprimárneho vzdelávania priniesli, a stále prinášajú výzvy nielen pre zriaďovateľov, ale aj pre rodičov detí v predškolskom veku. Pretrvávajúce rozdiely v sieti, jej dostupnosti a kvalite, obmedzujú možnosti detí zo znevýhodnených či periférnych území a prehlbujú generačne prenášané nerovnosti. V mestách a suburbanizačných zónach vedú kapacitné limity časť rodín k využívaniu alternatívnych – neraz nedostatočne regulovaných – služieb, alebo až k vypadnutiu z predprimárnej výchovy. Súčasné modely financovania a alokácie zdrojov navyše nie vždy primerane odrážajú lokálne potreby. Napriek legislatívnym snahám o zvýšenie účasti deti na predprimárnom vzdelávaní naráža prax na nerovné východiská samospráv: okrem fyzickej dostupnosti a kapacít zohrávajú významnú úlohu aj ekonomické limity, kultúrne a sociálne bariéry. V mnohých regiónoch preto zostáva miera zaškolenosti pod úrovňou 50 %. To predstavuje výzvu pre tvorcov politík a lokálne autority k nasmerovaniu adresnej intervencie.

Konzistentne sa potvrdzuje, že geografia predškolského vzdelávania nie je neutrálna, to znamená, že priestor nie je len pasívnym pozadím, na ktorom sa predprimárne vzdelávanie odohráva. Priestorové usporiadanie siete zariadení, dochádzkové vzdialenosti a miestne sociálno-ekonomické podmienky spoločne formujú reálne šance detí na včasný vstup do materskej školy. Zistenia monografie ukazujú, že predškolské vzdelávanie na Slovensku je hlboko ovplyvnené priestorovými nerovnosťami, sociálnou stratifikáciou a dlhodobými štrukturálnymi trendmi. Analýza štatistických údajov, regionálnej distribúcie zariadení a dopytovo-ponukových vzťahov potvrdzuje, že prístup k materskej škole je stále výrazne nerovnomerný – nielen medzi mestom a vidiekom, ale aj v rámci administratívnych celkov či na intraurbánnej úrovni. Paradoxne, práve tam, kde je potreba predškolských služieb z hľadiska sociálnej inklúzie najvyššia – v menej rozvinutých regiónoch s vyšším podielom marginalizovaných skupín, chudobou a nezamestnanosťou – je prístup najnepriaznivejší. Tieto poznatky sú v súlade s teoretickými rámcami spravodlivosti, priestoru a nerovností.

Aj preto je potrebné vnímať vzdelávaciu politiku aj ako priestorovú politiku, čo vytvára príležitosť a argumenty pre geografický prístup výskumu predprimárneho vzdelávania.

Zistenia výskumu, ktoré monografia sumarizuje, podčiarkujú, že skutočne rovný prístup ku kvalitným predškolským službám – v zmysle Štátneho vzdelávacieho programu a medzinárodných odporúčaní – si vyžaduje nielen analýzu kapacít predškolských zariadení, ale aj adresnú podporu pre deti z chudobných, migrujúcich, či spoločensky marginalizovaných rodín. Hoci sa v posledných rokoch podarilo navýšiť kapacity aj vďaka zdrojom z fondov Európskej únie a prijať opatrenia garantujúce miesto v materskej škole či povinnú predprimárnu výchovu pre päťročné deti, účinok týchto krokov je bez dlhodobej podpory rozvoja siete, cielenej regionálnej politiky a rešpektovania sociálnej reality limitovaný. Ukazuje sa potreba systematicky monitorovať priestorové potreby, zapájať miestne komunity do spolurozhodovania, uplatňovať flexibilné opatrenia podľa špecifík regiónov a posilniť podporu území s kumuláciou znevýhodnení. Na úrovni stratégie to znamená uplatňovať diferencované, adresné intervencie zohľadňujúce lokálny kontext a zároveň prioritizovať regióny s kumulujúcou sa depriváciou. Nevyhnutné je dynamické plánovanie kapacít naviazané na demografické a migračné prognózy, vrátane tvorby rezervných miest v rastových územiach a posilnenia medziobecnej spolupráce v riedko osídlených oblastiach. Kľúčom k vyššej participácii na predprimárnom vzdelávaní je komplexná podpora účasti detí – od dopravných riešení a posilnenia terénnych a komunitných služieb až po systematický rozvoj ľudských zdrojov na základe viacročnej stratégie prípravy a udržania kvalifikovaného personálu (pedagógov, asistentov, špeciálnych pedagógov), vrátane motivačných nástrojov v ťažko obsaditeľných regiónoch. Realizáciu týchto cieľov má podoprieť stabilné, predvídateľné a flexibilné financovanie: zjednodušené výzvy, regionálne podporné centrá pre projektový manažment a verejné obstarávanie a rozpočtová pružnosť pri cenových šokoch. Efektívne lokálne plánovanie sa opiera aj o kompletnú evidenciu poskytovateľov a transparentné zdieľanie dát, vrátane pravidelného mapovania zariadení starostlivosti o deti do troch rokov.

Monografia zároveň načrtáva smerovanie ďalšieho výskumu: potrebu viacúrovňových analytických modelov testujúcich efekty priestorových, sociálno-ekonomických a inštitucionálnych premenných a ich interakcií, hĺbkové lokálne sondy v územiach s horšou dostupnosťou a longitudinálne sledovanie zmien rodičovských preferencií. Mimoriadne dôležité je prepojenie predprimárneho vzdelávania so službami starostlivosti do troch rokov.

Publikácia prináša dve kľúčové posolstvá: účinnosť univerzálnych politík sa bez adresného zacielenia na konkrétne územia výrazne znižuje a efektivita systému je podmienená dôslednou koordináciou – naprieč úrovňami správy, medzi sektorom vzdelávania, sociálnych služieb a dopravy, ako aj medzi verejnými a neverejnými poskytovateľmi. Pretavenie týchto princípov do praxe môže posunúť predprimárne vzdelávanie na Slovensku k modelu, ktorý je zároveň kvalitný, dostupný a inkluzívny – bez ohľadu na miesto bydliska a sociálne zázemie dieťaťa.

SUMMARY

The monograph offers a comprehensive, thematically focused study prepared within the APVV-21-0286 project "Nurseries and kindergartens for everyone? Insights into pre-school education in Slovakia from the perspectives of spatial accessibility and social justice." It relies on an extensive set of unique primary and secondary data, processed through a combination of quantitative and qualitative methods, including statistical modeling, spatial analysis, and cartographic visualization. The result is an in-depth analysis that provides a thorough overview of the development and current state of the preschool education network in Slovakia.

The publication thoroughly maps the historical development of preschool education in Slovakia, from the pre–World War II period through the socialist era up to the present, emphasizing key regional differences and changes in kindergarten capacity and accessibility. The evolution of preschool education in Slovakia has been strongly influenced by political, economic, and social transformations, reflected in varying models of funding and administration, as well as in differences in the preschool participation rate among children aged 3 to 6.

Spatial accessibility of kindergartens is identified as a significant factor contributing to inequalities in access to education, particularly in less developed or rural regions with a high proportion of socially disadvantaged groups, especially marginalized Roma communities. Insufficient capacity directly affects municipalities' ability to guarantee a place in kindergarten, leading to an increasing number of rejected applications and forcing parents to seek alternative solutions, often at higher financial costs, deepening social inequality. A significant urban–rural disparity is also evident: urban areas show higher accessibility and more diverse options, with non-state providers playing a strong complementary role. In contrast, their presence in rural areas is minimal, potentially creating so-called "educational deserts". Participation in preschool education correlates positively with higher household income and lower unemployment, while socially disadvantaged groups – particularly in marginalized Roma communities – face cumulative barriers to access. The Eastern Slovak regions exhibit marked spatial polarization, which conflicts with the principle of equal access to early childhood education. Spatial inequalities are also observed in the current delineation of kindergarten catchment areas. The monograph indicates that actual delimitation lines often deviate from theoretical models due to transport, capacity, and infrastructure constraints, leading to various forms of overcommuting and locally uneven occupancy. The regional typology of municipalities based on access to preschool education enables a deeper understanding of spatial disparities and supports the design of targeted interventions.

Detailed analysis of parental preferences in kindergarten selection shows that while geographical proximity and reputation are the most common decision-making factors, care quality, offered activities, meals, and cost also play an important role. This multidimensional view of parental decision-making provides valuable insights into the demand–supply

dynamics of preschool education across Slovak regions. Findings from surveys of local government representatives (mayors and municipal leaders) reveal that parents' preferences often collide with real constraints on the side of municipalities. These include long-term challenges such as limited financial resources, inadequate capacity in rapidly growing areas, demographic decline in small settlements, parental disinterest, and shortages of qualified staff. These issues are interrelated, directly affecting the equality of access, service quality, and the long-term sustainability of preschool education.

Financing and support from the state, as well as EU support, for preschool facility development represent another key focus of the monograph, which emphasizes the need for more efficient use of available funds, considering regional specificities and socially vulnerable populations. The discussion on legislative changes – such as compulsory preschool attendance for children aged five and the right to early childhood education and care for younger age groups – adds depth to the picture of present challenges and future opportunities for improvement.

The conclusion of the monograph emphasizes the importance of a coordinated approach that integrates strategic infrastructure planning, access and quality improvement, and social inclusion. Persistent regional diversity requires targeted interventions and continued research into demographic and social trends to ensure equitable access to high-quality preschool education for all children in Slovakia. The monograph provides not only descriptive analysis and identification of problems but also offers recommendations for the development of effective and inclusive policies that account for geographic and social aspects, with the potential to bring positive change to preschool education in Slovakia.

LITERATÚRA

Abrassart, A., & Bonoli, G. (2015). Availability, cost or culture? Obstacles to childcare services for low-income families. *Journal of Social Policy,* 44(4), 787-806.

Abulibdeh, A., Al-Ali, M., Al-Quraishi, D., Al-Suwaidi, W., Al-Yafei, B., & Al-Mazawdah, S. (2024). Assessing the spatial distribution and accessibility of public and private schools in Qatar: A GIS-based analysis. *Geomatica,* 76(2), 100015.

Alexander, M., & Massaro, V. A. (2020). School deserts: Visualizing the death of the neighborhood school. *Policy Futures in Education,* 18(6), 787-805.

Alexandersen, N., Zachrisson, H. D., Wilhelmsen, T., Wang, M. V., & Brandlistuen, R. E. (2021). Predicting selection into ECEC of higher quality in a universal context: The role of parental education and income. *Early Childhood Research Quarterly*, 55, 336-348.

Almeida, C., Azevedo, J., Gregório, M. J., Barros, R., Severo, M., & Padrão, P. (2021). Parental practices, preferences, skills and attitudes on food consumption of pre-school children: Results from Nutriscience Project. *PloS one,* 16(5), e0251620.

Andic, V. E. (1953). *A Comparative Study of Education in Czechoslovakia for the Periods of 1918 to 1938 and 1948 to 1953.* New York University.

Apanasewicz, N., & Rosen, S. M. (1963). *Education in Czechoslovakia.* Washington (U. S. Department of Health, Education, and Welfare).

Aria, M., & Cuccurullo, C. (2017). bibliometrix: An R-tool for comprehensive science mapping analysis. *Journal of Informetrics*, 11(4), 959-975.

Aughinbaugh A., & Gittleman M. (2003). Does money matter? A comparison of the effect of income on child development in the United States and Great Britain. *Journal of Human Resources,* 38(2), 416-440.

Beatson, R., Molloy, C., Fehlberg, Z., Perini, N., Harrop, C., & Goldfeld, S. (2022). Early childhood education participation: A mixed-methods study of parent and provider perceived barriers and facilitators. *Journal of Child and Family Studies,* 31(11), 2929-2946.

Berger, L. M., Paxson, C., & Waldfogel, J. (2009). Income and child development. *Children and Youth Services Review,* 31(9), 978-989.

Bernard, J., Joukl, M., & Vítková, L. (2021). Občanská vybanost malých obcí diagnóza, standardy, plánování. *Urbanismus a územní rozvoj*, 24(5), 22-30.

Bhuller, M., Brinch, C. N., & Königs, S. (2017). Time aggregation and state dependence in welfare receipt. *The Economic Journal*, 127(604), 1833-1873.

Blagg, K., Rosenboom, V., & Chingos, M. M. (2018). The Extra Mile: Time to School and Student Outcomes in Washington, DC. *Urban Institute Research Report*. Dostupné na: https://www.urban.org/sites/default/files/publication/99027/time_to_school_and_student_outcomes_in_dc_1.pdf [cit. 18.5.2025].

Bleha, B., & Vaňo, B. (2008). Očakávaný demografický vývoj v SR – príčiny, dôsledky, opatrenia. *Forum Statisticum Slovacum*, 4(1), 24-30.

Bleha, B. (2019). How much can societal turning points affect forecasts' accuracy in Europe? Case of post-communistic transformation in Slovakia and the Czech Republic. *European Journal of Futures Research*, 7(1), 1-12.

Borbélyová, D., & Miňová, M. (2024). Kurikulárne reformy predprimárneho vzdelávania v 21. storočí na Slovensku. *Eruditio - Educatio,* 19(2), 3-16.
Buček, J., & Bleha, B. (2013). Urban shrinkage as a challenge to local development planning in Slovakia. *Moravian Geographical Reports*, 21(1), 2-15.
Buček, J. (2016). Why and when countries implement local public administration reforms: A long-term view of reform dynamics in Slovakia, 1990–2015. In: Silva, C. N., Buček, J. (Eds.). *Local government and Urban governance in Europe*. (pp. 33-70). Cham (Springer International Publishing).
Burdick-Will, J., Keels, M., & Schuble, T. (2019). Closing and opening schools: The association between neighborhood characteristics and the location of new schools. *Urban Education*, 54(1), 3-32.
Cameron, M. H. (2001). Estimation of the optimum speed on urban residential streets. In: *Road Safety Research,* Policing and Education Conference, Melbourne, Victoria, Australia. Dostupné na: http://worldcat.org/isbn/0732621909 [18.5.2025].
Carlin, C., Davis, E. E., Krafft, C., & Tout, K. (2019). Parental preferences and patterns of child care use among low-income families: A Bayesian analysis. *Children and Youth Services Review,* 99, 172-185.
Caucutt, E. M., Lochner, L., & Park, Y. (2017). Correlation, consumption, confusion, or constraints: Why do poor children perform so poorly?. *The Scandinavian Journal of Economics*, 119(1), 102-147.
Cavagna, G. A., Franzetti, P., & Fuchimoto, T. (1983). The mechanics of walking in children. *The Journal of Physiology*, 343(1), 323-339.
Cohen, J. (1992). A Power Primer. *Psychological Bulletin*, 112(1), 155-159.
Cordes, S. A., Rick, C., & Schwartz, A. E. (2022). Do Long Bus Rides Drive Down Academic Outcomes? *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 44(4), 689-716.
Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika*, 16(3), 297-334.
Cunha, F. (2014). *Gaps in Early Investments in Children*. Working Paper, Philadelphia (University of Pennsylvania).
CVTI (2023). Materské školy od roku 1920. Štatistický prehľad. Bratislava: Centrum vedecko-technických informácií SR. Dostupné na: https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/casove-rady.html?page_id=9724 [cit. 20.3.2025].
CVTI (2024a). Materské školy 2010 – 2024. Interný materiál. Centrum vedecko-technických informácií SR.
CVTI (2024b) Dochádzka do MŠ 2021 – 2024. Interný materiál. Centrum vedecko-technických informácií SR.
CVTI (2024c). Zaškolenosť detí v predškolských zariadeniach 1993-2023 Centrum vedecko-technických informácií SR. Dostupné na: https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/skolstvo/regionalne-kolstvo.html?page_id=10267 [cit. 20.3.2025].
Davis, E. E., Lee, W. F., & Sojourner, A. (2019). Family-centered measures of access to early care and education. *Early Childhood Research Quarterly,* 47, 472-486.
DeBaryshe, B. D., Im, S., Azuma, J., Stern, I., Nguyen, M., & Chen, Q. (2024). Close to home: Family-centered spatial analysis of access to early care and education. *Early Childhood Research Quarterly*, 68, 123-134.

Del Boca, D., Flinn, C., & Wiswall, M. (2014). Household choices and child development. *Review of Economic Studies*, 81(1), 137-185.

Ďurček, P., Šprocha, B., & Bleha, B. (2019). Populačná dynamika. In: Gurňák, D. (Ed.). *30 rokov transformácie Slovenska*. Bratislava. (pp. 84-114), Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave).

Edwards, D. S. (2023). Another one rides the bus: The impact of school transportation on student outcomes in Michigan. *Education Finance and Policy*, 19(1), 1-31.

Everitt, B. S. (2009). *Multivariable modeling and multivariate analysis for the behavioral sciences.* London (CRC Press).

Focus. (2023). Representative survey on kindergartens accessibility [Data set]. Internal data.

Food, H., Howe, C., Cheyne, B., Terras, M., & Rattray, C. (2000). Pre-School Education: Parents' Preferences, Knowledge and Expectation. *International Journal of Early Years Education*, 8(3), 193-204.

Gabzdilová, S. (2021). Miesto a úlohy materských škôl na Slovensku v systéme komunistickej výchovy (1948-1953). *Studia Historica Nitriensia*, 25(1), 254-269.

Ghosh, S., & Dey, S. (2020). Public or private? Determinants of parents' preschool choice in India. *International Journal of Child Care and Education Policy*, 14(1), 3.

Grogan, K. E. (2012). Parents' choice of pre-kindergarten: The interaction of parent, child and contextual factors. *Early Child Development and Care*, 182(10), 1265-1287.

Gurňák, D. (Ed.). (2019). *30 rokov transformácie Slovenska*. Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave).

Gurňák, D. & Švecová, A. (2026). Socialist Era and the Development of Kindergartens in Czechoslovakia: A Comparative Study of the Czech and Slovak Republics. *Geografický časopis,* 78(1), v tlači.

Halken, S., Muraro, A., de Silva, D., Khaleva, E., Angier, E., Arasi, S., Arshad, H., Bahnson H. T., Beyer, K., Boyle, R., Du Toit, G., Ebisawa, M., Eigenmann, P., Grimshaw, K., Hoest, A., Jones, C., Lack, G., Nadeau, K., O'mahony, l., Szajewska, H., Venter, C., Verhasselt, V., Wong, G. W. K., Roberts, G., & European Academy of Allergy and Clinical Immunology Food Allergy and Anaphylaxis Guidelines Group. (2021). EAACI guideline: preventing the development of food allergy in infants and young children (2020 update). *Pediatric Allergy and Immunology*, 32(5), 843-858.

Hall, R., Dráľ, P., Fridrichová, P., Hapalová, M., Lukáč, S., Miškolci, J., & Vančíková, K. (2020). *Analýza zistení o stave školstva na Slovensku: To dá rozum*. Bratislava (MESA10).

Hamilton, B. W., & Röell, A. (1982). Wasteful commuting. *Journal of political economy*, 90(5), 1035-1053.

Harvey, D. (2009). *Social Justice and the City*. Athens (University of Georgia Press).

Hegele, Y., Karakaçi, V., Lang, A., & Mushani, A. (2024). Compliance with national standards of decentralized public services: The case of preschool services in Albania. *Public Administration and Development*, 44(2), 75-90.

Hernández, M., & Carrasco, A. (2020). The transition from a deregulated market to a centralised school admission system in Chile: mapping middle-class respondes to new school choice rules. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 52, (2), 1-18.

Hluško, R., Horňák, M., & Polačková, Z. (2024). Slovakia's Roma population and unemployment: Does public transport quality matter? *Geografický časopis*, 76(3), 249-264.

Holloway, S. L. (1998). Geographies of justice: preschool-childcare provision and the conceptualisation of social justice. *Environment and Planning C: Government and Policy,* 16(1), 85-104.

Holloway, S. L., Hubbard, P., Jöns, H., & Pimlott-Wilson, H. (2010). Geographies of education and the significance of children, youth and families. *Progress in Human Geography*, 34(5), 583-600.

Holloway, S. L., & Jöns, H. (2012). Geographies of education and learning. T*ransactions of the Institute of British Geographers*, 37(4), 482-488.

Hopson, L. M., Lidbe, A. D., Jackson, M. S., Adanu, E., Li, X., Penmetsa, P., Lee, H. Y., Anderson, A., Obuya, C., & Abura-Meerdink, G. (2022). Transportation to school and academic outcomes: a systematic review. *Educational Review*, 76(2), 1-21.

Horňák, M., Hluško, R., Rochovská, A., & Lelkesová, V. (2023). Public transport accessibility and spatial exclusion in Roma settlements: A case study of three regions in Eastern Slovakia. *Moravian Geographical Reports*, 31(1), 27-38.

Horníčková, B., Majerčíková, J., & Tirpáková, A. (2023). Parents' attitudes to compulsory preschool education in the Czech Republic and Slovakia. *Journal of Language and Cultural Education*, 11(1), 71-89.

Hotz, V. J., & Wiswall, M. (2019). Child care and child care policy: existing policies, their effects, and reforms. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 686(1), 310-338.

Hu, Y., & Li, X. (2021). Modeling and analysis of excess commuting with trip chains. *Annals of the American Association of Geographers*, 111(6), 1851-1867.

Huang, C., Yang, C., Wang, S., Wu, W., Su, J., & Liang, C. (2020). Evolution of topics in education research: A systematic review using bibliometric analysis. *Educational Review*, 72(3), 281-297.

Huang, S. T., & Zhou, P. (2025). Nonlinear effects of transit on children's activity range: Mobile phone data insights. *Transportation Research Part D: Transport and Environment*, 144, 104774.

Champine, R. B., Shaker, A. H., Tsitaridis, K. A., Whitson, M. L., & Kaufman, J. S. (2019). Service-related barriers and facilitators in an early childhood system of care: Comparing the perspectives of parents and providers. *Community Mental Health Journal*, 55(6), 942-953.

Cheng, L., Chen, C., & Xiu, C. (2017). Excess kindergarten travel in Changchun, Northeast China: A measure of residence-kindergarten spatial mismatch. *Journal of Transport Geography*, 60, 208-216.

Cheng, L., & Chen, C. (2024) Is school travel excessive? Empirical evidence from Xi'an, China. *Journal of Transport Geography*, 17, 103895.

Choudhury, P. K., Joshi, R., & Kumar, A. (2023). Regional and socioeconomic inequalities in access to pre-primary education in India: evidence from a recent household survey. *International Journal of Child Care and Education Policy*, 17(1), 13.

Jauregui, A., Soltero, E., Santos-Luna, R., Hernández-Barrera, L., Barquera, S., Jáuregui, E., Lévesque, L., López-Taylor, J., Ortiz-Hernández, L., & Lee, R. (2016). A multisite study of environmental correlates of active commuting to school in Mexican children. *Journal of Physical Activity and Health*, 13(3), 325-332.

Jensen, S. S. (2023). The timing of parental unemployment and children's academic achievement. *Advances in Life Course Research*, 57, 100557.

Johnson, R.A, Wichern, D.W. (2007). *Applied Multivariate Statistical Analysis*. New Jersey (Pearson Prentice Hall).

Jurčová, D., Mézáros, J., Srb, v., Vaňo, B., Velická, M., & Žirko, m. (2001). *Obyvateľstvo Slovenska 1945 – 2000*. Výskumné demografické centrum. Bratislava (Inštitút informatiky a štatistiky).

Kahanec, M., Kovacova, L., Polackova, Z., & Sedlakova, M. (2020). The social and employment situation of Roma communities in Slovakia. Study for the Committee on Employment and Social Affairs, Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies, European Parliament. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/648778/IPOL_STU(2020)648778_EN.pdf [cit. 20.3.2025].

Kachi, Y., Kato, T., & Kawachi, I. (2020). Socio-economic disparities in early childhood education enrollment: Japanese population-based study. *Journal of Epidemiology*, 30(3), 143-150.

Kampichler, M., Dvořáčková, J., & Jarkovská, L. (2018). Choosing the right kindergarten: Parents' reasoning about their ECEC choices in the context of the diversification of ECEC programs. *Journal of Pedagogy*, 9(2), 9-32.

Kaščák, O., & Pupala, B. (2013). Buttoning up the gold collar - The child in neoliberal visions of early education and care. *Human Affairs*, 23(2), 319-337.

Kim, H., & Wang, F. (2019). Disparity in spatial access to public daycare and kindergarten across GIS-constructed regions in Seoul, South Korea. *Sustainability,* 11(19), 5503.

Klaus, S., & Siraj, I. (2020). Improving Roma participation in European early childhood education systems through cultural brokering. *London Review of Education*, 18(1), 50-64.

Kocourková, J. (2002). Leave arrangements and childcare services in Central Europe: policies and practices before and after the transition. *Community, Work & Family*, 5(3), 301-318.

Korda, B., & Moravcik, I. (1980). Thirty years of socialist economic development in Czechoslovakia. *Canadian Slavonic Papers*, 22(4), 481-495.

Köse, M., Koçyiğit, M., Erdem, C., & Jega, I. M. (2021). An evaluation of accessibility to preschool education institutions using geographic information systems. *Education and Information Technologies*, 26(4), 4307-4328.

Križan, F., Gurňák, D., & Švecová, A. (2022). Transformácia siete materských škôl na Slovensku: poznámky k časovým a priestorovým zmenám. *Geografické informácie,* 26(2), 17-28.

Križan, F., Kunc, J., Bilková, K., & Novotná, M. (2024). National retailing after the Second World War: structural changes, differences and the impact of the socialist model on the Czech and Slovak Republics (1953–1989). *History of Retailing and Consumption*, 10(2), 187-207.

Križan, F., Sládeková Madajová, M., Rišová, K., Švecová, A., & Chorvát, I. (2025). Preferencie rodičov pri výbere predškolského zariadenia: výsledky reprezentatívneho prieskumu na Slovensku. *Sociológia*, 57(1), 25-53.

Križan, F., Výbošťok, J. & Šveda, M. (2026). Accessibility of kindergartens and visualisation of excess commuting: a spatial analysis from Slovakia. *Journal of Maps,* (v recenznom konaní).

Küçükturan, A. G., & Akbaba Altun, S. (2017). Motivations and Barriers in Promoting Preschool Education. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 17(4), 1433-1450.
Kučera, M. (1994). *Populace České republiky 1918–1991*. Praha (SOÚ AV ČR, Česká demografická společnost).
Kučerová, S. R., Bláha, J. D., & Kučera, Z. (2015). Transformations of spatial relationships in elementary education: A case study of changes in two Czech rural areas since the second half of the 20th century. *Moravian Geographical Reports*, 23(1), 34-44.
Kučerová, S. R., Dvořák, D., Meyer, P., & Bartůněk, M. (2020a). Dimensions of centralization and decentralization in the rural educational landscape of post-socialist Czechia. *Journal of Rural Studies*, 74, 280-293.
Kučerová, S. R., Holloway, S. L., & Jahnke, H. (2020b). The institutionalization of the geography of education: An international perspective. *Journal of Pedagogy*, 11(1), 13-34.
Kudláčová, B. (2022). History of education as study subject and academic discipline: the case of Slovakia. *Paedagogica Historica*, 58(6), 944-959.
Kudláčová, B. (2023). Education as a political tool of the communist regime in Slovakia. *Pamięć i Sprawiedliwość*, 42(2), 59-78.
Liu, Y., Yang, W., Shi, Z., He, M., & Liu, Q. (2025). Juggling commutes and cribs: Insights into commuting efficiency in young dual-earner families. *Cities*, 158, 105641.
Lyons, S. A., Clausen, M., Knulst, A. C., Ballmer-Weber, B. K., Fernandez-Rivas, M., Barreales, L., Bieli, Ch., Dubakiene, R., Fernandez-Perez, C., Jedrzejczak-Czechowicz, M., Kowalski, M. L., Kralimarkova, T., Kummeling, I., Mustakov, T. B., Papadopoulos, N. G., Popov, T. A., Xepapadaki, P., Welsing, P. M. J., Potts, J., Mills, E. N. C., Van Ree, R., Burney, P. G. J., & Le, T. M. (2020). Prevalence of food sensitization and food allergy in children across Europe. *The Journal of Allergy and Clinical Immunology: In Practice*, 8(8), 2736-2746.
Majerík, A. (2025). *Dopravná dostupnosť predškolského vzdelávania v zázemí Bratislavy*. Diplomová práca. Bratislava (Univerzita Komenského, Prírodovedecká fakulta, Katedra regionálnej geografie a rozvoja regiónov).
Majerík, A., Výbošťok, J. & Švecová, A. (2026). New Housing, Old Gaps: Unequal Kindergarten Accessibility in the Bratislava Suburbs. *Geografický časopis,* 78(1).
Majo, J. (2014). Niekoľko poznámok k fenoménu etnicity v súčasnej slovenskej humánnej geografii. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 58(2), 149-172.
Mal'kova, Z. A. (1988). Education in the Countries of Socialism. *Soviet Education*, 30(6), 34-66.
Mann, B., & Dudek, J. (2024). Education policy is spatial policy: Using spatial imaginaries to enhance education policy research. *Policy Futures in Education*, 22(5), 826-845.
Maris, M. (2020). Municipal changes in Slovakia. The evidence from spatial data. *European Journal of Geography*, 11(1), 1-15.
Markovič, F., & Plachá, Ľ. (2021). *Príjmy a životné podmienky v marginalizovaných rómskych komunitách: Vybrané ukazovatele zo zisťovania EU SILC_MRK 2020*. Bratislava (Úrad vlády Slovenskej republiky).
Massey, D. (1994). *Space, place and gender.* Cambridge (Polity Press).
Matlovič, R., & Matlovičová, K. (2017). Neoliberalization of the higher education in Slovakia: a geographical perspective. *Geografický časopis,* 69(4), 313-337.
Mendes M., Magano O., & Toma S. (2021). *Social and economic vulnerability of Roma people. Key factors for the success and cintinuity of schooling levels*. London (Springer).

Meyer, P., & Kučerová, S. R. (2023). Development of the basic school network in Czechia in the last three decades: Changes and current challenges. *Geografický časopis*, 75(4), 393-408.

Michálek, A., & Podolák, P. (2014). Regionálne a priestorové disparity na Slovensku, ich vývoj v ostatnom desaťročí, súčasný stav a konzekvencie. *Geographia Slovaca*, 28, 5-211.

Michálek, A., & Výbošťok, J. (2018). Economic Growth, Inequalities and Poverty in Slovakia from 2005 to 2015 (the analysis of relations and contexts at a regional level). *European Spatial Research and Policy*, 25(1), 55-74.

Michálek, A. (2023). Income inequalities and poverty in Slovakia: Development and changes. *European Spatial Research and Policy*, 30(2), 207-233.

Millei, Z., & Imre, R. J. (2013). The „cosmopolitan" project and Hungarian kindergarten education: Re-reading socialism. *Prospects*, 43(2), 133-149.

Mincu, M. E. (2016). Communist education as modernisation strategy? The swings of the globalisation pendulum in Eastern Europe (1947–1989). *History of Education*, 45(3), 319-334.

Mirgová L. (2021). Analysis of obstacles and challenges encountered by parents in Roma communities in early enrolment: case of Slovakia. *Journal for Anthropological Studies*, 5(1), 1-12.

Mitchell, L., & Meagher-Lundberg, P. (2017). Brokering to support participation of disadvantaged families in early childhood education. *British Educational Research Journal*, 43(5), 952-967.

Mitra, R., & Buliung, R. N. (2012). Built environment correlates of active school transportation: Neighborhood and the modifiable areal unit problem. *Journal of Transport Geography*, 20(1), 51-61.

Moroni, S., & De Franco, A. (2024). Spatial justice: A fundamental or derivative notion?. City, *Culture and Society,* 38, 100593.

Morrissey, T.W., Hutchison, L., & Winsler, A. (2014). Family income, school attendance, and academic achievement in elementary school. *Developmental psychology*, 50(3), 741.

Moschetti, M. C., & Verger, A. (2020). Opting for private education: Public subsidy programs and school choice in disadvantaged contexts. *Educational Policy*, 34(1), 65-90.

MŠVVaM SR (2025). Usmernenie k prijímaniu detí na predprimárne vzdelávanie do materskej školy Číslo: 2025/2698:5-C2110. Dostupné na: https://www.minedu.sk/data/att/a2c/32729.c3aeb6.pdf [cit. 20.7.2025].

MŠVVaM SR (2025a). Register zariadení predprimárneho vzdelávania. Dostupné na: https://crinfo.iedu.sk/RISPortal/register/ [cit. 20.7.2025].

Nemčíková, M., Oremusová, D., Havlíček, T., & Krogmann, A. (2023). Religious affiliation in Czechia and Slovakia: Comparison and regional differentiation. *Geographical Journal*, 75(4), 409-427.

Nemec, J. (2018). Public administration reforms in Slovakia: Limited outcomes (Why?). *NISPAcee Journal of Public Administration and Policy*, 11(1), 115-134.

Nestorová Dická, J., & Lipták, F. (2024). Regional Fertility Predictors Based on Socioeconomic Determinants in Slovakia. *Journal of Population Research*, 41(3), 20.

Nestorová Dická, J. (2011). Transformácia siete predškolských zariadení v Košiciach po roku 1989. *Geographia Cassoviensis*, 5(2), 77-92.

Novotný, L. (2019). Impact of migration on rural region in post-socialist Slovakia. In: Bański, J. (Ed.). *Three Decades of Transformation in the East-Central European Countryside*. (pp. 165-189). Cham (Springer International Publishing).

OECD (2001). *Starting strong. Early Childhood Education and Care*, OECD.

Oplatka, I., & Nupar, I. (2012). The components and determinants of school reputation: Insights from parents' voices. *Education and Society*, 30(1), 37-52.

Oreskovic, N. M., Blossom, J., Robinson, A. I., Chen, M. L., Uscanga, D. K., & Mendoza, J. A. (2014). The influence of the built environment on outcomes from a 'walking school bus study': a cross-sectional analysis using geographical information systems. *Geospatial Health*, 9(1), 37-44.

Ostenda, A., Nestorenko, T., & Yemchenko, I. (2019). The suburbanization process and quality of life. In: *Recent Advances in Information Technology, Tourism, Economics, Management and Agriculture. Conference Proceedings (part of ITEMA conference collection)*. Third International Scientific Conference ITEMA (pp. 235-240).

Paez, A., Higgins, C. D., Vivona, S. F. (2019). Demand and level of service inflation in Floating Catchment Area (FCA) methods. *PLoS One*, 14(6), e0218773.

Pajdlhauserová, E. (2009). Od detských opatrovní k materským školám v sústave škôl. In: Gašparová, E., Miňová, M. (Eds.). *Od detskej opatrovne k materskej škole*. (pp. 65-72). Banská Bystrica (Slovenský výbor Svetovej organizácie pre predškolskú výchovu Spoločnosť pre predškolskú výchovu).

Parsons, E., Chalkley, B., Jones, A. (2000). School catchments and pupils movement: A case study in parental choice. *Eduational Studies*, 26, (1), 33-48. Patache, L., & Neguriță, O. (2020). An overview on romaniam strategies regarding Roma minority concerning education and employmnet. *Journal of Economic Development, Environment and People*, 9(2), 60-70.

Pavlínek, P. (1995). Regional development and the disintegration of Czechoslovakia. *Geoforum*, 26(4), 351-372.

Pennerstorfer, A., & Pennerstorfer, D. (2021). Inequalities in spatial accessibility of childcare: The role of non-profit providers. *Journal of Social Policy*, 50(1), 122-147.

Podolinská, T. Z. (2007). „ Quo vadis Domine?" K typológii súčasných náboženských a duchovných identít na Slovensku. *Slovenský národopis*, 55(2), 135-159.

Pohlan, L. (2019). Unemployment and social exclusion. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 164, 273-299.

Polačková, Z., Šprocha, B., & Ficeri, O. (2023). *Pripravenosť kapacít materských škôl v obciach s marginsliovanou rómskou komunitou na uplatnenie povinného predprimárneho vzdelávania*. Tématické zisťovanie. Bratislava (Centrum spoločenských a psychologických vied SAV).

Powdthavee, N., & Vernoit, J. (2013). Parental unemployment and children's happiness: A longitudinal study of young people's well-being in unemployed households. *Labour Economics*, 24, 253-263.

Pregi, L., & Novotný, L. (2022). Impact of migration and natural reproduction on the development of the Slovak-Hungarian ethnic boundary in eastern Slovakia, 1991-2018. *Regional Statistics*, 12(1), 77-103.

Pregi, L., & Novotný, L. (2025). Spatial Autocorrelation Methods in Identifying Migration Patterns: Case Study of Slovakia. *Applied Spatial Analysis and Policy*, 18(1), 1-21.

Pupala, B., Yulindrasari, H., & Rahardjo, M. M. (2022). Diverstity and centrism in two contrasting early childhood education and care systems: Slovakia and Indonesia compared. *Human Affairs*, 32(2), 145-161.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York (Simon & Schuster).

Ravasz, Á., Kovács, Ľ., & Markovič, F. (2019). *Atlas rómskych komunít*. Bratislava (VEDA).

Rege, M., Telle, K., & Votruba, M. (2011). Parental job loss and children's school performance. *The Review of Economic Studies*, 78(4), 1462-1489.

Reis, M. (2024). Consequences of Parents' Unemployment on Investments in Children's Education in Brazil. *Social Indicators Research,* 171(2), 373-404.

Rigová, E., Kováčová, L., & Šedovič, M. (2020). *Predprimárne vzdelávanie detí zo znevýhodneného prostredia: Problémy zavedenia povinnej škôlky očami samospráv*. Bratislava (Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť). Dostupné na internete: <https://odperinky.sk/wp-content/uploads/2020/08/Policy-Brief.pdf> [cit. 28.10.2023].

Rišová, K. (2024). Transport exclusion of suburban mothers: A critical review. G*eografický časopis*, 76(4), 319-339.

Rychlík, J. (2020). *Československo v období socialismu 1945-1989*. Praha: Vyšehrad, 416 s.,

Rychtaříková, J. (2018). Demographic trends and patterns in Czechia and Slovakia during the socialist era. *Demografie,* 60(3), 184-201.

Shapiro, A., Martin, E., Weiland, C., & Unterman, R. (2019). If you offer it, will they come? Patterns of application and enrollment behavior in a universal prekindergarten context. *AERA Open*, 5(2), 2332858419848442.

Shdaimah, C., Palley, E., & Miller, A. (2018). Voices of child care providers: An exploratory study on the impact of policy changes. I*nternational Journal of Child Care and Education Policy*, 12(1), 1-18.

Shea, J. (2000). Does parents' money matter? *Journal of Public Economics*, 77(2), 155-184.

Schmidpeter, B. (2020). *The long-term labor market effects of parental unemployment*. Essen (RWI - Leibniz-Institut für Wirtschaftsforschung). Dostupné na: https://www.econstor.eu/handle/10419/224778 [cit. 28.5.2025].

Scholz, A., Erhard, K., Hahn, S., & Harring, D. (2019). *Inequalities in access to early childhood education and care in Germany*. München (International Centre Early Childhood Education and Care).

Sipple, J. W., McCabe, L. A., & Casto, H. G. (2020). Child care deserts in New York State: Prekindergarten implementation and community factors related to the capacity to care for infants and toddlers. *Early Childhood Research Quarterly*, 51, 167-177.

Sládeková Madajová, M., Šveda, M., & Výbošťok, J. (2021). Bude miesto pre všetky deti? Kapacita predškolských zariadení v Bratislavskom samosprávnom kraji. *Geografický časopis*, 73(4), 301-322.

Sládeková Madajová, M., Švecová, A. & Križan, F. (2025). Where should support for pre-school education be directed? A case study from Slovakia. *Moravian Geographical Reports,* 33(4), v tlači.

Smith, R. M., Deb, D., Blizard, Z., & Midgett, R. (2023). A Planner's quest for identifying spatial (in) justice in local communities: A case study of urban census tracts in North Carolina, USA. *Applied Geography*, 158, 103030.

Statistická ročenka ČSSR (1961). Praha/Bratislava (Federální statistický úrad, Český statistický úrad, Slovenský štatistický úrad, SNTL/ALFA).

Statistická ročenka ČSSR (1965). Praha/Bratislava (Federální statistický úrad, Český statistický úrad, Slovenský štatistický úrad, SNTL/ALFA).
Statistická ročenka ČSSR (1971). Praha/Bratislava (Federální statistický úrad, Český statistický úrad, Slovenský štatistický úrad, SNTL/ALFA).
Statistická ročenka ČSSR (1975). Praha/Bratislava (Federální statistický úrad, Český statistický úrad, Slovenský štatistický úrad, SNTL/ALFA).
Statistická ročenka ČSSR (1980). Praha/Bratislava (Federální statistický úrad, Český statistický úrad, Slovenský štatistický úrad, SNTL/ALFA).
Statistická ročenka ČSSR (1989). Praha/Bratislava (Federální statistický úrad, Český statistický úrad, Slovenský štatistický úrad, SNTL/ALFA).
Statistická ročenka ČSSR (1990). Praha/Bratislava (Federální statistický úrad, Český statistický úrad, Slovenský štatistický úrad, SNTL/ALFA).
Statz, M., & Evers, K. (2020). Spatial barriers as moral failings: what rural distance can teach us about women's health and medical mistrust. *Health & Place*, 64, 102396.
Škobla, D. (2024). *Služby starostlivosti pre deti do troch rokov veku dieťaťa v kontexte zvýšenia dostupnosti služieb zameraných na podporu zosúlaďovania rodinného a pracovného života*. Bratislava (Inštitút pre výskum práce a rodiny).
Škorvanková, E. (2023). Slovak Families in the Clutches of the Builders of Socialism: Population and Family Policy in Slovakia in the 1950s and 1960s. *Central Europe*, 21(2), 97-110.
Škvarenina, O., Martinák, D. (2023). *Nezaškolení. Dôvody nízkej účasti detí na predprimárnom vzdelávaní*. Komentár 2. Inštitút vzdelávacej politiky, Bratislava. Dostupné na: https://www.minedu.sk/data/att/ed7/27447.d5d4f2.pdf [cit. 19.5.2025].
Šprocha, B., Tišliar, P., & Ďurček, P. (2018). Socialistický model populačnej politiky a reprodukčné správanie na Slovensku. Studia Historica Nitriensia, 22(1), 105-131.
Štatistický úrad SR (2021). Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021. Dostupné na: https://www.scitanie.sk/ [cit. 19.5.2025].
Štatistický úrad SR (2023). Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021 - GRID 100x100 m [Data set]. Interné dáta.
Štatistický úrad SR (2024a). Materské školy [sv5001rr]. Datacube.
Štatistický úrad SR (2024b). Vekové zloženie - obce [om7008rr_obc]. Datacube.
Štatistický úrad SR (2024c). Vnútorná migrácia 2014–2023
Šuhajdová, I. (2024). Nedostatok tradície. Sociálna starostlivosť o deti na slovenskom území v období prvej Československej republiky. Sizyfovská práca, druh ušľachtilého športu starších dám a dobrosrdečných osôb či zrod veľkého činu? *Slovenský národopis*, 72(1), 104-122.
Švecová, A., & Križan, F. (2023). Aká je podpora zaškolenosti detí materských škôl z prostriedkov EŠIF? *Geografické informácie*, 27(2), 75-90.
Švecová, A., & Tolmáči, A. (2025). Pre-Primary Education in Slovakia over the Last Three Decades: Temporal and Spatial Analysis. *Geografický časopis*, 77(1), 33-42.
Šveda, M., & Šuška, P. (2019). *Suburbanizácia: Ako sa mení zázemie Bratislavy*. Bratislava (Geografický ústav SAV).
Taber, K. S. (2018). The use of Cronbach's alpha when developing and reporting research instruments in science education. *Research in Science Education*, 48(6), 1273-1296.

Taylor, B. A., Dearing, E., & McCartney, K. (2004). Incomes and outcomes in early childhood. *Journal of Human Resources*, 39(4), 980-1007.

Tesar, M. (2018). Children, childhoods and kindergartens in communist Czechoslovakia: untold narratives of the early years. *Early Years*, 38(2), 212-226.

Teszenyi, E., & Hevey, D. (2018). Age Group, Location or Pedagogue: Factors Affecting Parental Choice of Kindergartens in Hungary. In: Murray, J. (Ed.). *Early Childhood Pedagogies.* (pp. 247-263). London (Routledge).

Van De Werfhorst, H. G. (2014). Changing societies and four tasks of schooling: Challenges for strongly differentiated educational systems. *International Review of Education*, 60, 123-144.

Van Eck, N., & Waltman, L. (2010). Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. *Scientometrics*, 84(2), 523-538.

Vu, T. T. (2021). Early childhood education in Vietnam, history, and development. *International Journal of Child Care and Education Policy,* 15(1), 3.

Výbošťok, J., & Štefkovičová, P. (2023). Housing affordability, quality of life, and residential satisfaction in the Austrian cross-border suburban region of Bratislava, Slovakia. *Moravian Geographical Reports*, 31(1), 2-13.

Výbošťok, J. & Križan, F. (2026). Accessibility of Kindergartens and Identification of Childcare Deserts in Urban Environment: A Case Study from Bratislava, Slovakia. *Geografický časopis,* 78(1).

Walakisa, N. R. (2024). Determinants of Children's Enrollment in Selected Pre-Schools in Tana Delta Sub County, Tana River County, Kenya. *International Journal of Humanity and Social Sciences,* 2(2), 22-27.

Walaszek, M., & Bakowska, E. (2016). Organisation and diversification of the educational market in Poland: The Poznan agglomeration. *Quaestiones Geographicae*, 35, (2), 105-114.

Warren, C. M., Jiang, J., & Gupta, R. S. (2020). Epidemiology and burden of food allergy. *Current Allergy and Asthma Reports*, 20(2), 6.

Willemsen, A., Wiggins, S., & Cromdal, J. (2023). Young Children's mealtimes and eating practices in early childhood education and care: A scoping review of 30 years of research from 1990 to 2020. *Educational Research Review,* 38, 100503.

Wisseh, C., Hildreth, K., Marshall, J., Tanner, A., Bazargan, M., & Robinson, P. (2021). Social determinants of pharmacy deserts in Los Angeles County. *Journal of Racial and Ethnic Health Disparities*, 8(6), 1424-1434.

Wrigley, N. (2002). 'Food deserts' in British cities: Policy context and research priorities. *Urban Studies*, 39(11), 2029-2040.

Young, M., Montazer, S. & Singh, D. (2020). The Consequences of Living in Childcare Deserts: Evidence from Canada. *Canadian Review of Sociology*, 57(4), 550-578.

Zaw, H. T., Mizunoya, S., & Yu, X. (2021). An equity analysis of pre-primary education in the developing world. *International Journal of Educational Research*, 109, 101806.

Źróbek-Różańska, A., Źróbek-Sokolnik, A., & Lizińska, W. (2021). Suburbanisation of the Rural Areas and the Implementation of Local Authorities' Own Responsibilities: Needs and Challenges. *European Research Studies Journal*, 24(4), 425-434.

PREDŠKOLSKÉ VZDELÁVANIE NA SLOVENSKU Z ASPEKTU PRIESTOROVEJ DOSTUPNOSTI A SOCIÁLNEJ SPRAVODLIVOSTI

Angelika Švecová

František Križan

Michala Sládeková Madajová

Vydal Geografický ústav SAV, v.v.i.

Grafická úprava: Erika Mészárosová

Rozsah 156 strán, 10,5 AH, prvé vydanie, náklad 101 ks,

vytlačila spoločnosť KO & KA spol. s r.o., Bratislava

ISBN 978-80-89548-15-6 (tlač)

Monografia ponúka komplexný pohľad na vývoj a súčasný stav predprimárneho vzdelávania na Slovensku so zameraním na priestorovú dostupnosť, regionálne nerovnosti a sociálnu spravodlivosť. Na základe analýz štatistických dát, vlastných výskumov a skúseností autorov odhaľuje mechanizmy, ktoré formujú prístup k predprimárnemu vzdelávaniu. Priestorové usporiadanie siete zariadení, dochádzkové vzdialenosti, populačné trendy a miestne sociálno-ekonomické podmienky spoločne formujú reálne šance detí na včasný vstup do materskej školy. Publikácia zároveň prináša odporúčania, ako smerovať k efektívnejšiemu a spravodlivejšiemu systému: s dôrazom na adresné regionálnej intervencie, podporu znevýhodnených území, koordináciu politík a systematické plánovanie kapacít. Pretavenie zistení výskumu do praxe môže prispieť k vytvoreniu systému, ktorý je kvalitný, dostupný a inkluzívny – bez ohľadu na miesto bydliska či sociálne zázemie dieťaťa.

9 788089 548156

ISBN 978-80-89548-15-6